

St. 5/1978

19:245

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60
61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62
63 64 65 66 67 68 69 70

128 2 257 3 288 4 299 5 280 6 287 282 285 1284 1285 128 139 128 133 182 128 128

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

literatura
PROB
MI
MI
PROB

Milan Dekleva — Annino govoreče drevo	3
Iztok Osojnik — Radijska igra za pet glasov	5
Denis Poniž — Zapis o slovenski prozi	8
Matjaž Hanžek — Pesem	11
Jovan Zivlak in Slavko Matkovič — Pesmi	13
Milan Kleč — Mladenič skoči na mesec	17
Dreja Rotar — Pila sva čaj	18
Peter Božič — Komisar Kriš	20
Vladimir Memon — Pesmi	26
Dr. Friedrich Sonenkraut — Pesem 	32
Jaša Zlobec — Pesmi	34
Taras Kermauner — Samoslačenje modernizma	36
Sergej Kapus — Pesmi	38
Matjaž Hanžek — Pesem	42
Matjaž Hanžek — Pesem	43
Peter Mlaker — Der Soldat und der Staatsmann	44
Janko Jezovšek — Pesmi	45
Denis Poniž — West Centre Hotel	46
Darko Štrajn — Pripombe k vprašanju mestne gverile	48
db vodušek: razmišljanje ob teh Problemih	52
iztok saksida -jakac: OBJAVA.....	54
Denis Poniž — Georg Orwel Series (1984)	56

Problemi — Literatura

To številko so sestavili: Matjaž Hanžek (v.d. glavni in odgovorni urednik), Vojin Kovač, Peter Mlaker, Darko Štrajn, Igor Vidmar, David B. Vodušek, Jože Vogrinc, Ivan Volarič in Jaša Zlobec. Fotografije: Milan Pajk. Izdajatelj RK ZSMS. Uredništvo: Ljubljana, Soteska 10. Tekoči račun 50101-678-48982 (za Probleme). Letna naročnina 80 din, za inozemstvo dvojna. Cena te številke je 10 din. Revija denarno podpira Kulturna Skupnost Slovenije. Po sklepu republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 4210—86/76 iz dne 28. 2. 1978 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

milan dekleva - annino govoreče drevo

"Ne boš izšepetalo mojega imena? Anna, sem v svoji izgovorjavi okrogla kakor kretnja ki gre z mojih rok na prsa da jih nosim kot bi vedra nosila svojo težo k molži. Ne boš izšepetalo mojega imena?"

"Podme legaš, ne v senco, ampak v pogovor. Kar iz sebe iztočim je čas, ko se ovijam krog jedra v višino krošnje. Zanesljivost rasti te vabi k ljubezni. Zanesenost rasti te slači k smrti. Svetloba umbrijska, ki v besedo pade kot mandelj, ta pa te počasi lušči v razumevanje."

"Drago moje, kako otožna je hitrost mojih ljubljenej, ki te prekaša v hitrosti žitja, drago moje! Ti si drevo, ko jaz nisem bila, sem, in ne bom več ženska. PERLARO, prekašujoči zaupnik, drago moje ..."

Z roko si je drseče božala svojo lepoto. Za njo mogoče: meglice. Za njo mogoče: zaliv. Za njo lahko tudi morje ki jo preseva, slano steklenico. Bo njeno telo vzdrgetalo kot kakšno kljubovanje lakoti, kot vzvod pod prsti klavirja? Z roko si je drseče božala: meglice, naliv, steklenico

Tipalka teme me opisuje, da je soba polna moje prisotnosti. Mehanizem telesa se ustavi, ko ga prepričim z iglo. In nič več mastne teže. In nič več čutenja razen v prstanu zavesti. Takšne so ikre. To slovo, ki ga nisem izzval, prehajanje v neznane stvari, neznanska mehko izenačenja

Potna si v razpršenem svetiilkanju jutra ker sence še nimajo smeri. Ko obstaneš, najprej s kožo in šele potem z mislijo, ne vem kdo je oddal svarilo. Z narahlo k nebu naklonjeno glavo dospejo tvoji lasje čez rob v temnejši zrak ki čuva oljko. Od mirujoče teže ali od pričakovanja postanejo stopala svetlejša. Zapuščena kamnitost otoka osredotočeno zbira toploto. Ker tako čuječna puščaš vodi da te pritegne, se zdi, da ti svarilo ne pomeni nevarnosti. Prej spomin na nekakšno uhojeno usodnost

Ta otrpla strpnost ki je nisem pričakoval: da se stvari vežejo na moje rojstvo, in še nazaj v usedline zmatranih neznanih duš. Skoz plastično cevko diham svoje poganstvo kakor sončni plazilec. Za hip pretrgan v trajanje vonjam sveže pleskanje sob, ki jih bom moral naseliti ko bom iz njih pometel plesen potomstva. Prisoten v predstavi maščevalcev: vdana, ponižno bobneča gorska gora

Z roko si je hotela ustaviti padanje prsi, bila pa je neubogljiva. Mogoče je za njo isti prizor, le zrak se zdi za spoznanje čistejši ko da bi bil z višin. Pride pričakujoča k potešitvi. In pričakujoče ima sitno moško zahtevnost. Z roko si je hotela ustaviti: zrak, višino, potešitev

Prav gor v kolkih čutilm vročino pripravljenega dneva. Kakor srbeče ljubljenje v senu čutilm kilc magnetne ptice: k vodi, ki te še ni izkusila, k vodi. Kako dolgo nisem vedela za ono drugo, zrcalno prostornost stvari. Ker stvari v resnici ne padajo v nično temo zad za sabo kakor v prazne babilške skrinje. Je še zaslomba bivaajočih, jasmin v skodell, obla globina kamnov polnih olja. Ko sem stopila v smrtnost pinlje so mi lasje zgoreli kakor slamice in sklepi postali prosojna žadovina. Nisem dihala s pljuči ampak s stenjem in votki zoglenevanja. V žilah se je napenjal veter in med hodnike luči so mrzli škratovski prsti umeščali pokrajine. Oblikovalka prisostvovanja svoje odsotnosti. Belo in zeleno, belo in zeleno, grmičji glav in njih sneženo pogreznenje. Kako dolgo nisem vedela za ono drugo, zrcalno prostornost stvari

*

Z roko si je drseče božala gubo svoje modrosti. Za njo mogoče: zelenilo večne presenečujoče vode. In ničesar, kar bi bilo potrebno ustaviti. Za njo mogoče prav to: nič pričakovanja

*

Ko se najprej zasučeš z bokl da je v stegnih, kolenih in gležnjih neka zvita napetost, gre iz kotička oči modrikast trzaj odločitve, kot pri mornarjih ki niso več kopenska bitja. Drget ti za hip zategne ličnice, zdi se da šibka ozvočenost neba priteka v tvoje sence skoz sesalke pecljev. Potem si kutina, ki se otreseš veje. Tako mehka si, da voda zareže vate, in ko velika miza ostane prazna je na njej komaj več kot želatina meduze, ki jo je brezvetrje zalotilo v negibnost

*

Belo in zeleno, a to bo še skušnja vode in uštela sem se, ko sem mislila, da se telo razboli kot prenapeta žoga in da čas raznese v usta in požiralnik in drobovje kakor granato. Kako dolgo nisem vedela za ono drugo, zrcalno prostornost stvari. Zdaj stoji modrina v meni navpično kot harpuna. In izrečem prvič, kar me je naučila govoriti, pa ni tresljaj in tudi ne glas.

"Drago moje, ti si drevo, ko jaz nisem bila, sem, in ne bom več ženska."

Medtem ko pozabljam svoje ime pa slišim "anna" in te zagledam. Cingljajoči zvonček si, ko utrujena legaš pod govoreče drevo, plesalka duše. In rečem

"ne boš izšepetala mojega imena, ne boš izšepetala mojega imena ..."

*

Neznanska mehkoba izenačenja, v tem večnem pritrjevanju besede bitje, v tem jecljanju biti je je le tvoj odjek mojega jemanja

iztok osojnik
radijska igra za pet glasov

1ženski2ženski3moški4moški5moj
razni zvokiglasbašumipokimotnje itd

- 5: na sosednji hiši je antena poleg dimnika usmerjena proti krimu se mi zdi zdaj se spominjam da mi je eci rekel da bo radio študent dobil anteno na gradu anteno na gradu sem obiskal neko zimo z vojkotom gorjanom
- 1: vojko gorjan je mrtev, nekega dne se je ustrelil z očetovo pištolo, v tivoliju, iztok osojnik je bil nekaj časa zelo dober prijatelj vojkota gorjana
- 4: bila je zima moker sneg po poteh
- 5: bila sva noro shisofrenična hodila sva samo po nesčiščenih poteh
- 2: iskala sva marsovce
- 3: ležala sva v dva metra globokem snegu in gledala v nebo
- 5: prišla sva do antene
- 4: do že omenjene antene
- 1: siv dan je danes, mislili smo da bi šli na ojstrico
- 3: sneg je še po hribih
- 5: poslušam svojo lastno oddajo po radiu
lačen sem čakam kosilo
na anteni sem se skoraj ubil ker je baje v tistem kablju pet tisoč voltov
- 1: kakšne so pravzaprav radijske oddaje
- 4: igre ne oddaje
- 5: pojeo sam jabuku kosilo je bilo obilno
- 1: pred tremi leti sem bila v maroku, kupila sem si črn burnus in lepo pisano torbico, žal v ljubljani čudno gledajo, ko hodim okoli oblečena le v burnus
- 1: ljubljana je večje provincialno mesto v ljubljanski kotlini klima je celinska pozimi sneg poleti pa se najbolj pogumni kopajo v reki ki teče severno od mesta v reki savi
- 4: že večkrat sem se kopal v reki savi
- 2: kaj te ni bilo strah da bi te zagrabil krč
- 4: ne ni me bilo strah da bi me zagrabil krč
- 2: ko sem bila stara pet let smo se nekoč kopali v savinji voda je bila precej mrzla moj oče ki je ravnokar pojedel peto porcijo čevapčičev je pogledal izza časopisa in mi rekel naj skočim v vodo — v vooooooodo — takoj — reva, je zavpil — zelo sem se bala svojega očeta ki je tako divje gledal — skočila sem v vodo in se jokala
- 1: potem pa je moj oče prezirljivo pljunil proti meni in rekel kaj vas tako učijo v šoli
- 3: kaj vas tako učijo v šoli
- 4: je rekel njen oče in prezirljivo pljunil proti njej
- 5: iz tega prezirljivega vprašanja se lepo vidi kako se danes obnašajo očetje in kakšen odnos imajo do svojih otrok

- 2: no in je pljunil proti meni preteklo je pet minut jaz sem ves ta čas prezebala na produ in bilo mi je zoprno in sem vse sovražila še najbolj pa mrzlo vodo ki me je tako kompromitirala
- 3: pa saj voda vendar ni nič kriva
- 1: ja pa je bila vseeno ona kriva če ne bi bila tako mrzla me moj dragi očka ne bi ozmerjal in popljuval
- 4: čuden očka ki je tako pljuval kako ti je to lahko dragi očka
- 2: zakaj pa ne saj me oblači daje mi denar za v kino v soboto zvečer me spusti do devetih zvečer v mesto
- 5: no in kaj je bilo potem če je sploh kaj bilo
- 4: tudi jaz se spomnim kako sem pred dvema mesecema stal pri zagrebu sredi noči in kako je bilo prekleto mrzlo
- 1: ja pa kakšno zvezo ma to
- 3: ti pa res kakšno zvezo pa ma to
- 5: saj ni treba da ma kakšno zvezo poznal sem nekega grka ki ni imel nobene zveze
- 4: ja tko tudi tam pri zagrebu je bilo prekleto mrzlo ko tam v savinji če sem gledal svojo sapo sem jo tudi videl potem sem šel pod most ker sem hotel spat čeprav sem dobro vedel da je v delti kake reke vedno vlažno in bolj mrzlo ko višje gori pod kakim drevesom padal pa je prejšen večer dež
- bilo je prekleto mrzlo mislil sem da bom dobil ozeblino tretje stopnje
- 1: kje je to bilo
- 2: kje je to bilo
- 4: to je bilo kraj zagreba velegrada na savi — ob vodi je bil velikanski kup železa — stekel sem preko ravnice k železu, ker sem upal, da bo tudi kak star avto in se bo dalo spati v starem avtu
- 2: in potem je moj stari vstal in se pretegnil in zazehal stopil do vode — skočil lahkotno ko gazela na neko skalo ki je štrlela kake pet metrov nad vodo (in) še enkrat prezirljivo pogledal proti meni ter se odgnal visoko pod nebo se zvil naredil kozouc in plosko priletel v vodo da je počilo ko bi kaka deska priletela na pločnik
- potem ga precej časa ni bilo videti ven ko pa je pogledal iz vode je tako čudno postrani držal glavo
- 3: zagrabil ga je krč ko boh
- 4: prišel sem do pleha in ni bilo nobenega starega avtomobila imel pa sem v žepu šibice in košček sveče in sem izkor
- 5: istil priložnost in nažgal
- 1: svečo
- 2: otojut
- 4: točno kako vesta
- 5: hodila sva po zasneženem grajskem hribu in vedno kadar sva hotela zaviti levo sva to storila tako da sva zavila desno in zavijala toliko časa dokler nisva zavila v smer v katero sva hotela iti mislim da je bilo to po taki logiki da leva ni prava smer in da je prava smer desna
- 2: zelo reakcionarno
- 1: in sta mrmrala drobne molitvice ki sta se jih skušala spomniti iz kake literature
- 3: in sta vzklikala proti svetemu duhu
- 4: in sta premišljevala kako bi sklenila kupno pogodbo z marsovci
- 5: valila sta velikanske snežne kepe in se spraševala kakšna je barva neba in rekel sem vojkotu da se mi sveč zdi ko kaka velikanska rožnata dlesen
- 3: in potem sta šla preko karlovškega mosta in sta kadila v roke
- 4: hukala sta si v roke ker sta bila popolnoma premočena in vaju je zeblo ko psa
- 1: in neka stara gospa vaju je čudno pogledala ko sta pridvela mimo nje in sta vpila
- 3: o sveti duh napolni naju ko skledo s fižolom

- 2: ubogi očka sem zavpila in stekla proti mestu koder je stal sosed z veliko palico na koncu katere je bil zakrivljen velik žebelj največji kar sem jih do tedaj videla in okoli žeblja je bila zavita zarjavela žica in sosed je vpil na očeta
- 4: primite se za zanko gospod franček za zanko se primite
- 1: dramatičen moment
- 2: in kaj se je zgodilo potem
- 4: potem se je moj oče zataknil z glavo v zanko in sosed ga je srečno izvlekel iz vode
- 2: pogreb je bil čez trinajst let
- 5: točno šla sva preko karlovškega mosta in bila sva mokra ko psa
- 2: imel je lep črn daljnogled jashika
- 3: vreden štiristo jurjev
- 4: štiristo jurjev takrat danes pa je tak daljnogled čez sto milijonov dinarjev
- 1: danes je tak daljnogled strahotno drag in le redki so ki si ga lahko privoščijo
- 2: moj oče je imel vedno polne pesti denarja
- 3: jaz sem po socialnem poreklu delavec šolal sem se najprej v kranju kjer sem leta 1945 tudi maturiral potem pa se je začela težka in naporena pot proti vrnu leto pozneje sem prišel v ljubljano kjer sem se spoznal z neko sumljivo družčino ki so naskrivaj po kakšnih kletah sprva potem pa tudi že kar javno pili pivo in igrali preferans — da se tega ne sme delati in da je to zdravju škodljivo sem zvedel šele pozneje ko sem se preorientiral z orientalistike na slavistiko
- 4: jaz sem se preorientiral iz rudarstva na montanistiko
- 5: na golovcu se še dobro spomnim so bili zaporedoma trije drogovi telefonske družbe za telefonske vode bili so
- 1: najprej en sam gol pokončen kol na vrhu je imel poprek križ ko kak veliki t
- 2: drug kol sta bila dva kola speta pri vrhu in v razkoraku pri dnu ko kak narobe obrnjen veliki v
- 3: zdelo se je ko da se dogaja nekaj skrivnostnega
- 4: v zraku je nekaj rahlo škripalo kljub temu da je bila popolna tišina
- 1: vse je bilo zasneženo in nekam napeto modrikasto
- 3: droga sta bila natanko v ravni črti in linija v kateri sta postavljena je vodila
- 2: k tretjemu drogu ki je bil velikanski razkoračen A tik nad menoj
- 5: ki sem ležal prevrnjen na hrbet v globokem snegu in globoko hropel in tiho jokal
- 4: vojko je bezljal okoli po snegu in ko je pritekel do mene je zaskrbijeno in ljubeče vprašal
- 3: iztok ali je kaj narobe
- 4: in potem se je sklonil čisto k meni in me poljubil na ustnice da sem zaprl oči in se pogreznil v sneg — — —
- 1: hotel je umreti
- 2: nikoli več živeti
- 3: svetega duha ni bilo nikoder
- 4: totalen kolaps
- 5: vojko mi je pripovedoval kako sta z juretom detelo nekoč srečala marsovce na golovcu
- 1: bili so ko nekakšni kovčki s tisočerimi tipalkami
- 3: z neko prav veliko in močno tipalko so se držali za ročaj na vrhu kovčka
- 2: in se nesli
- 5: to je bila glava
- 4: po zraku in v popolni temi se je premikalo neko bitje zelenkaste barve in je spuščalo kratke in piskajoče zvoke
- 1: kot netopirji
- 5: nek poseben detektor je šprical po okolici ko kamen debele orehe

- 4: previdno sem položil svečo v zatišje na neko stisnjeno konzervo in se začel slačiti
 moj namen je bil da se obredno okopljem v savi v največji jugoslovanski reki
 nenadoma je nastopila tišina ki ni obetala nič dobrega
- 2: krokodili
- 3: mastodont velik predkambrijski mastodont
- 1: policaji
- 4: ne zgolj tišina ki ni obetala nič dobrega
- 5: na nebu se je rahlo zganilo in tiho je zažarelo ko kaka velikanska konceptualistična
 zavesa je prek neba zasijal rahel polarni sij
- 1: bilo je veličastno
- 4: in skrivnostno spomnilo me je na neko starodavno zgodbo ki sem jo bral še kot
 majhen dečko
- 3: na slavistiki me je vseskozi tiščal nek osnoven občutek nelagodja vendar sem vedel
 da moram zdržati do konca bil sem sicer sam vendar čut dolžnosti so mi že zelo
 zgodaj vcepili pod kožo — zakaj mora človek izpolnjevati neke dolžnosti mi sicer ni
 bilo nikoli jasno ali izvrševal sem vestno kar mi je šepetal glas usode. profesorji so
 bili kar ponosni name govorili so
- 1
- 2: iz tega moža pa še kaj bo
- 4
- 5: žal so se ušтели tega moža je namreč pred dvema dnevi povozil avtomobil znamke
 zastava in z neko tujo registracijo

denis poniž - zapis o slovenski prozi

Zapis o sodobni slovenski prozi je bil napisan na željo urednikov revije Uj symposion kot spremno besedilo k izboru nekaterih slovenskih avtorjev. Zaradi tega seveda nima razsežnosti sintetične študije literarno-zgodovinskega tipa, ki poleg velikih imen, del, premikov in tokov, vključuje v pripoved tudi manjša in neznatna imena ter tako ustvarja podobo nacionalne literarne produkcije in njene zgodovine. Spis je nastal predvsem kot tako zamišljena informacija, da v njej pridejo do veljave predvsem nekateri ključni estetski problemi sodobne slovenske proze in njihova medsebojna razmerja. Prav zaradi tega nekatera imena sodobne slovenske proze niso niti omenjena (Franček Rudolf), druga samo marginalno (Mate Dolenc). V to nas je prisilil tudi dogovorjeni obseg spisa in poprejšnji izbor avtorjev, ki so ga pripravili uredniki sami. Vseeno pa se nam je zdelo, še posebej zaradi silnega pomanjkanja kakršne koli estetske refleksije o slovenski prozi, da spis tudi v Sloveniji ne bo povsem nepotreben in redundanten. Še posebej v reviji Problemi — Literatura, ki je tesno in neločljivo povezana z nekaterimi, če ne celo vsemi pomembnimi imeni sodobne slovenske proze. S tem seveda postaja tudi neločljivi del njene zgodovinske in estetske resnice, pa čeprav morda sedajle ni nikogar, ki bi o literaturi in prostoru njenega pojavljanja zmožeg spregovoriti zares usodne besede.

Zapis o sodobni slovenski prozi, njenih idejnih, estetskih in vsebinskih premikih nikakor ne more biti nekaj dokončnega, povsem verificiranega in nespremenljivega. Kajti ta proza še vedno nastaja, še vedno se preoblikuje, spreminja, dopolnjuje in seveda v navzkrižju idejnih tokov, estetskih eksperimentov in vsebinskih iskanj kaže kot pojav, ki ni statična, iz knjig vzeta tvorba. Z drugimi besedami, na teh besedilih ni nič klasičnega, nič "svetega", nič nezemeljskega, kar bi seveda besedilom, kot delu lepe umetnosti, dajalo drugačno veljavo in drugačno pomembnost. Tako bo naše razmišljanje ves čas posegalo v tok, ki še vedno teče, ki je pred nami in ob katerem seveda lahko izrečemo tudi take trditve, ki se bodo v prihodnjem času, ko se bodo besedila posameznih avtorjev dopolnjevala z novimi izkustvi, z novo estetsko dimenzijo, pokazale za nepopolne ali celo nepravilne. V tem je seveda čar naše refleksije; v tem je čar vsake refleksije o literaturi, njenih delih in specifičnih literarnih pojavih. Čar, o katerem je govor, je skrit tudi v dejstvu, da je vsak zapis, ki skuša postati pregled določenega ustvarjanja, tudi antologijski zaris, saj upošteva samo določena imena (največkrat najprezenterativnejša), saj bi vsak širši ali globlji poseg prerastel okvire dogovorjenega spisa, s tem pa bi seveda nujno dobil pomen in razsežnost institucionalnega govorjenja o literaturi, čemur se seveda z vso silo želimo izogniti.

- 3: da, žalostno vendar resnično nič ni večnega na tem svetu še tako delaven in vesten
 človek mora nek dan s sveta mar ni to krivično in nerazumljivo kruto
- 5: vsi bomo umrli
- 1: mar bom umrla tudi jaz
- 5: tudi ti boš umrla
- 2: in tudi jaz jaz ne bi rada umrla rada bi bila večno stara pet let
- 5: tudi ti boš umrla najprej boš odživelala svojih stotri let in potem boš umrla na nek
 sončen zlatolas spomladanski dan
- 3: jaz sem že mrtev jaz ne bom umrl
- 5: tudi ti boš umrl nehal boš čvekati in boš razpadel v rudninske snovi
- 4: jaz bom umrl na podstrešju nekega deževnega dne star trideset let povzpel se bom
 pod streho da bi na samem poslušal kako škropota dež po opečnatih strešnikih
 usekalo bo in v tišini ki bo nastopila za kratek hip po poku bo zacvilila neka miš
- 5: ti boš torej umrl kot strahopetec
- 4: da kot strahopetec vse svoje življenje sem se boril kot neustrašen junak umrl bom kot
 strahopetec
- 5: jaž se bom ubil sam od sebe nekega poletnega dne bom žalosten hodil po parku gor
 in dol roke na hrbet že več mesecev ne bom jedel spal bom le pod mostovi in po
 kleteh skrival se bom pred oblastjo in ne bom prenesel več svoje sramote in nečasti
 iz žepa svojega starega plašča bom vzal star zarjavel nož in si ga porinil v srce to bo
 leta 2051 na moj stoti rojstni dan potem ko bom v življenju veliko pretrpel

Kajti prav neinstitucionalnost pisanja, zavestno izbiranje določenih imen in njihovo sopostavljanje v prostor sedanjega, vidnega dogajanja nam omogoča, da bomo morda ugledali katero od važnih potez sodobne slovenske proze.

Kajti zanimivo je, da se je slovenska proza dolgo časa gibala znotraj določenih tematskih krogov, ki jih pozna še danes. Zato ni čudno, da so se v njej dolgo časa ohranili pojmi narodnega, kmečkega, na zemljo priraslega jaza, ki je na eni strani produciral historično danost naroda, njegovo temeljno, subjektivno vlogo v zgodovini in eshatologiji (taki so npr. romani Prežihovega Voranca), na drugi strani je identiteta človek-narod-zemlja pomenila osrednji tip doživljanja realnosti in kot taka traja še danes (romani Antona Ingoliča, Miška Kranjca, Ivana Potrča, Leopolda Suhadolčana). Zanimivo je, da se je Cankarjeva struktura velikomestnega človeka v vseh njegovih pozicijah, največkrat seveda iz "negativnih socialnih sredin" (umetniki, uradniški, obrtniki, študentje, lumpenproletariat) le stežka ohranjala, da se je uveljavila šele po drugi svetovni vojni v delih Lojzeta Kovačiču, Petra Božiča, Marjana Rožanca, Andreja Hienga; v svoji razvrednoteni, nedomišljeni obliki, kot nihanje med zemljo-narodom in človekom-intelektom pa tudi pri Janezu Švajncerju, Alojzu Rebuli, Mimi Malenškovi. Pravi meščanski in mestni roman ter mestno novelo so pričeli pisati še Beno Zupančič, Jože Javoršek, Branko Hofman in Boris Pahor, čeprav tekstura njihovih proznih del ni niti dovolj analizirana, niti ni postavljena v razmerje do sodobne proze in njenih pojavnih oblik. Bodi kakorkoli, vsekakor moramo zapisati, da tradicija sodobne slovenske proze, ki jo zaznamujejo imena Peter Božič, Mate Dolenc, Vitomil Zupan, Dimitrij Rupel, Rudi Šeligo, Marko Švabič, Braco Rotar in še nekateri mlajši: Branko Gradišnik, Emil Filipčič, Uroš Kalčič in drugi, pričinja z nekaterimi temeljnimi problemi evropske pripovedne proze, kot jih je v svojem delu zaznamoval tudi Ivan Cankar. In to je predvsem vprašanje metafizične difference oziroma njene pojavnosti, literarne vprašljivosti, skrite v dveh navidezno komplementarnih elementih pripovedi, junaku in njegovi akciji. Prvič se pri Cankarju

pojavi neuspešni junaki, junaki, ki jih zaslepljenost in nemoč, da bi ločili bit od bivanja, idealno od resničnega, da bi torej pristali na življenje z zavestjo, da idealno ni dosegljivo, da je vedno in povsod nepresegljivo, peha v fizične poraze, v nemočna dejanja, za katera lahko slutimo, kako se bodo končala. Evropska proza seveda ta pojav junakovega popotovanja že dobro pozna (s tem v zvezi je treba opozoriti na cel cikel študij pokojnega prof. Dušana Pirjevca o sodobnem evropskem romanu in njegovih metafizičnih, eshatoloških, historičnih, še posebej pa estetsko-idejnih razsežnostih), slovenska proza se mu še danes izmika, in to celo v nekaterih najnovejših proznih delih (recimo Zupančičeva romana Megilca, 1966 in Plat zvona). Še problematičnejša so Potrčeva in Ingoličeva besedila ali romaneskni poskusi (tu je pojem romana še bolj problematičen) Toneta Svetine. Zanimivo je, da se je med obema vojnama zavest o romaneskni in prozni strukturi, kot jo je uvedel in estetsko domislil Cankar, živela predvsem v poeziji (E. Kocbek, A. Gradnik, M. Jarc, brata Vodnik), v prozi pa je dosegala le redke izjemne kvalitete premike v delih Ivana Preglja (Tolminci, 1927, Plebanus Joannes 1921—25) in Juša Kozaka (vrsta novel, med njimi Tuja žena, 1929, roman Šentpeter, 1937), da je potem znova zaživela v novelah in romanih Marjana Rožanca, Lojzeta Kovačiča in Petra Božiča. Z njihovim pisanjem, ki ga bomo še podrobneje razčlenili, je vdrla v slovensko prozno strukturo predvsem dimenzija velikomestnega življenja, življenja na njegovem robu, ki pa so mu prozna dela Vitomila Zupana dodala še globoko eksistencialno, moralno in estetsko problematiko.

Vendar danes sodobna slovenska proza odpira nekaj drugačnih problemov, saj je temeljni in še danes veljavni razlog na tradicionalno prozo z njeno samo-se-varajočo strukturo lepega in dobrega sveta, torej sveta idej, ki so tu, ki bivajo na način realnosti, kar seveda omogoča polnokrvno, prepričljivo uveljavljanje dejavnega človeka, človeka, ki je na eni strani sam sebi merilo, na drugi strani pa vedno dejaven, agitatorski, a v svoji dejavnosti največkrat neproblematičen, že na začetku do končno

- 1: tako romantično bohemska se vse to sliši tudi jaz bi rada umrla na kak poseben način
- 3: tebe bomo vrgli pod valar
- 2: neokusno je tako vaše govorjenje
- 4: voda je bila mrzla in noč je bila temna ko sem lezel v tiho polzečo reko zvezde so rahlo trepetale na nebu mesec še ni všel raztrgani oblaki so razcefrani prek neba moreče divje vzdrževali magične oblike ki so vzbujale neko prvinsko grozo zaplaval sem
- 1: leta 1951 se je v mestu ljubljana republiko slovenija v državi jugoslavija rodil majcen dojenček starši dolgo niso vedeli kako bi mu dali ime in so se odločili šele zadnji hip za neko ime ki je spominjalo po svoji obliki na nekakšno rogovilico. mladost je preživel dojenček tako da je najprej zrasel v dečka iz dečka v fanta iz fanta v moža iz moža v starca iz starca v postavnega mladega moža. ta mož je neko žalostno sivo nedeljo sedel pri mizi in gledal skozi okno v siv dan. na sosednji hiši je antena poleg dimnika usmerjena proti krimu se mi zdi zdaj se spominjam da mi je edi

zarisan in zamejen, kot v romanah in povestih Miška Kranjca. To seveda ne bi bilo nič hudega, saj je slovenska proza v nekaterih svojih hotenjih vedno želela priti nazaj, k izvorom narodnega in zemeljskega, k Jurčiču, Levstiku in celi plejadi manj pomembnih in dostikrat epigonskih imen, k Franu S. Finžgarju, Ksaverju Mešku in podobnim.

Zato nas ne čudi, da najdemo odmeve in poskus ponovnih refleksij predvsem v delu Dimitrija Rupla (novele Bele sobe, 1970, romani Čaj in puške ob štirih, Čas v nji rabelj hudi, 1974, Hi kvadrat, 1975), Rudija Šeliga (novele Stolp, 1966, Kamen, 1968, romana Poganstvo, 1973, Rahel stik, 1975) in Marka Švabiča (novele Sonce, sonce, 1972, mnogo novel in zgodb v revijah). Seveda ta odnos pri vseh pisateljih ni enak in vendar lahko najdemo skupne točke, stičišča, ki nas vodijo v druga, še bolj zanimiva problemska območja slovenske proze, njene sodobne, včasih tudi avantgardne proze. Ruplova proza je pri tem najbolj scientistična: njeno razkritje razkola med določeno, izpovedano, zapisano, estetizirano pripovednostjo klasičnih besednih ustvarjalcev in realnostjo sveta, ki ga naseljujejo, torej med historicizmom in življenjem zgodovine sveta in ljudi, je vedno položeno v usta pisateljev, umetnikov samih. Le-ti so v Ruplovi prozi nosilni stebri dogajanja, razkrivajo neuspešnost tradicionalnih struktur, tudi kadar te želijo uzurpirati oblast, se postaviti na čelo, biti moč, volja, ideja, zgodovinski tok, pravica in resnica. Šeligova proza dodaja Ruplovi še dimenzijo, ki bi ji lahko dejali izvirnost, magičnost jezika, kot se kaže v izvornosti dogajanja samega: Šeligovi junaki, urejevalci in spreminjevalci sveta, se ne odpravljajo v svet več z željo, da bi si ga podredili, marveč, da bi se vanj potopili, da bi se z njim zliili, poenotili, se spremenili v nekaj drugačnega, bolj naravnega. Magija Šeligove proze, njegovih opisov poganskega boja med zavestjo in željo, med raciom in seksusom, je položena v obrat, v katerem svet dobiva antropomorfnost, stvari pa pričnejo dobivati svojo veljavo. Zato se Šeligova proza vedno bavi s problemi jezikovnih vstopov in izstopov oseb iz dogajanja, z njihovo pasivnostjo, z njihovo neprilagodljivostjo, ki pa ji ne sledi, kot logična posledica, kot entiteta humanega, dejavnega, vladajočega, človekova dokončna, nekompromisna akcija za uničenje zla v imenu dobrega. Ko so in kakor so stvari in vse, kar človeka obdaja, vzdignjene predenj, on sam pa je izgubil svojo osnovno razsežnost, se seveda s stališča pripovednika pričinja nov dialog,

resnica nove razsežnosti: pripovedovalec je izgubil svojo moč nad osebami, ni več njihov sodnik, ne more jih postaviti v tako situacijo, ki bi za vsako ceno zahtevala delovanje, boj, s tem pa seveda neizogibni polom in propad. Šeligo in Rupel sta iz sodobne proze odstranila pojem moralnega propada ali moralne veličine junakov, ki niso izjemni, nenavadni in tipizirani politični, znanstveni, uradniški, umetniški, trgovski, intelektualni, umetniški junaki, so povsem navadni, skoraj preveč navadni ljudje, ki svoje identitete ne izpostavljajo, marveč jo prikrivajo. Kajti če je tradicionalna proza dobesedno izpostavljala junake (zanimivo je, da se prične pojem junaka prvič krhati v delih Vitomila Zupana), bili so sočasno zgled in vzor moralnosti, poštenja, pravičnosti, ali pa seveda opremljeni z negativnimi lastnostmi kot protiigranci, Ruplova in Šeligo proza govori o povsem navadnih ljudeh, ki dobivajo svojo pomembnost, tipičnost šele skozi dejanja in situacije, v katere so postavljeni. Pri tem se jim največkrat dogaja, da morajo večkrat skozi različne načine življenja, so enkrat pozitivni, drugič negativni junaki, umrejo (jih ubijejo), pa se znova pojavijo. So podvojena bitja, so bitja, ki niso določena več z identiteto, torej z akcijo-urejanjem sveta, niso več posnetki idej, niso namestniki idej na tem svetu, so preprosti ljudje, ki živijo v skladu s trenutnimi situacijami. Od tod razumemo konformnost in navidezno konformnost Ruplovih junakov, od tod razumemo tudi nenavadnost, a nikdar dokončno slo Božičevih junakov (Na njeni travi, 1976), da bi svet postal podoben njim, da bi mu nekaj svojega trpljenja in zla prevalili na "njegova široka pleča", da bi lahko živeli po meri nevznemirjivega in majhnega, a vseeno polnega, smiselnega življenja. Šeligovi in Ruplovi romani so seveda onkraj smisla kot sinonimnosti za razumnost in resničnost, saj junaki ne živijo v svetu-ki-je, marveč v svetu-ki-bi-bil, če bi se njegovo dogajanje iztrgalo zgodovinskemu, eshatološkemu premikanju od nižjega, k višjemu spoznanju, morali, moči, znanosti, ideološkosti. Zanimivo je, da v delih Uroša Kalčiča ali E-mila Filipiča, v njihovih romanah in "romanah", ki izhajajo predvsem v reviji Problemi, dobiva ta razsežnost junakov še nekatere posebnosti. Mislimo predvsem na eksplicitne odmike vsaki tradiciji, preskok v nadrealistično, včasih fantastično, drugič znova banalno ali celo hoteno razvrednoteno pripoved. V poslednjem času se s strani institucionalne literarne kritike močno širijo glasovi, da je prišlo v slovenski literaturi do hude neskladnosti med življenjem in literaturo; z drugimi besedami, literatura ne zna in ne ve več, kako naj održa

življenje, kako naj bo njegovo ogledalo. Eden od najsvetovitejših slovenskih partizanskih romanov, Vitomila Zupana Menuet za kitaro za petindvajset strelav (napisan kmalu po vojni, izdan šele leta 1975), je vseskozi poročilo o človekovi usodi, o njegovem razmerju do tega, kar bi mi imenovali proces razkrivanja akcije kot slepila biti, nadgrajenega bivanju, tradicionalno pa odraz življenja. Zupanov junak (pri tem imamo mnogo opore tudi v njegovih drugih delih: Vrata iz meglenega mesta, 1968, izbor proze Sončne lise, 1969, Potovanje na konec pomladi, 1972, Klement, 1974, Zasedovalec samega sebe, 1975, Duh po človeku, 1976, Mrtva mlaka, 1976) je postavljen v verigo situacij, ki so sicer povsem življenjske situacije, ki jih življenje lahko razume in odslika kot svojo podobo, a so po drugi strani že preseganje tega mimetičnega odnosa, so njegova estetska in idejna razgraditev, preskok v svet drugačnih zakonitosti, jezikovnega izbruha, jezikovne realitete. Prav to jezikovno realiteto, svet-po-jeziku, svet-iz-jezika, pozneje uporablja Šeligo v svojih zgodnjih novelah, da z njo ustvari novo razumevanje junakove navidezne dejavnosti, nelogičnosti, zmedenosti, neodločnosti. Drugi vir je proza Lojzeta Kovačiča (Sporočila v spanju) in novele Marjana Rožanca (zbirka novel Zračna puška, 1971). Medtem ko Kovačičeva proza prvič uvaja legitimnato vzporednega pisanja realnosti in nadrealnega odboja, dopolnitve, Rožančeva novela prinaša svežino nove fabulistike — majhnih ljudi, zaprtih v krog predmetja, njihovega življenja, ki ni več klasična akcija, klasični pohod v svet vrednot, ciljev ali idealov. V Zupanovi prozi je skrita še neka posebna dimenzija, občutek, da je moč svet presvetliti tudi skozi duhovni vitalizem. Zato ves čas niha med antropocentrizmom in filozofskim razkritjem biti, ničla in resnice: "Nesreča se bliža vrhu, kadar si samo nekaj in nič drugega. Tako me je obsedla ljubezen do resnice, da nisem mogel prevajati za revijo, da nisem utegnil pregledovati sinu domačih nalog, da sem zamujal službo in se zjutraj sploh nisem mogel spraviti iz postelje." (Sončne lise, novela Gorje filozofije, str. 197). Biti v območju resnice, pomeni biti v območju takega življenja, ki je v nasprotju z vsakdanjostjo. In nasprotno, biti v vsakdanjem življenju, biti Kranjčev, Ingoličev ali Potrčev junak, pomeni biti izven območja resnice, torej tudi izven območja literarnega, če je seveda literatura kakorkoli povezana z resnico. Zato Šeligovi, Ruplovi, Zupanovi in Švabičevi junaki dosledno ustvarjajo svoj svet, svojo resnico. Zanimivo je, da je ta nota prisotna že v prvi (in zaenkrat edini) knjigi novel Marka Švabiča Sonce, sonce, sonce (1972). Tu v noveli Čerbaba najdemo poskus, da bi avtor povsem adekvatno z zgornjo Zupanovo "formulo" ustvarjal svoj svet: "Pomislim, da ne bom več lačen, ko popijem mleko. Dostl mleka. Teta-dojka. Teta-čerbaba. Teta-mama. Teta-oče. Teta-moja-familija. Teta-čerbaba? "Jajca". Pomislim, da ni očeta. Oče je France Prešeren. Mati ne Narava. France Prešeren je bil z Naravo. Potlej so onó vzeli in položili teti pod posteljo k porcelanasti nočni posodi. Notri je kurji šajs in mlakužica dehteče krvi." (Čerbaba, str. 94—95). Tradicija in narava, kmetstvo in tradicija, to so elementi, s katerimi se v svoji prvi fazi sooča Švabič, ko gradi drugačen svet, svet iz literature, svet iz sedanje, njegove, pisateljske skušnje in skušnje estetičnega (novele Kvinta kvanta, Čerbaba, Afrika iz cunj, Zasuk).

Tu se Švabičeva proza približuje prozi Dimitrija Rupla, njegovemu svetu posebnih junakov, junakov, ki so izgubili tipične lastnosti, ki vstajajo pred nami kot anti-junaki, pa naj bodo menihi, politiki, diverzanti, pisatelji, uradniki, agenti, lepe ženske, študentje. Nič več ne skušajo spremeniti sveta, ne skušajo mu vtisniti svoje podobe, čeprav živijo od vizij in v vizijah — tu je Ruplova zveza z revolucionarnimi študentskimi premiki, pravzaprav s pojavnimi oblikami tega gibanja v letih 1970—71. Če je Šeligo preciznejši, jezikovno usmerjen v magičnost podobe, me-tafore, prilike, dogodka in deskripcije, je

kako

je

bilo

preketo

mrzlo

Rupel bolj dinamičen in pragmatičen, usmerjen je izven sistemskega okvira sintaktike, v svobodnost, barvitost in silovitost izraznih sredstev. Tu je Rupel bližji Švabiču, medtem ko je Šeligo vsekakor bolj povezan s tradicijo razkritosti dualistične junakove pozicije, njegove razkianosti na svet in jezik, kot jo najdemo pri Dominiku Smoletu, Kovačiču, Zupanu in deloma Hlengu, čeprav Hlengov obrat v svet prikritega spogledovanja subjektivističnega subjektivističnega meščanskega rezoniranja njegovo prozo odmika naštetim avtorjem (romana Gozd

in pečina, 1966, Čarodej, 1976). Šeligova proza, še posebej roman Rahel stik, daje posebno občutje okolja, v katerem zgodba razpade na niz vtisov, na niz zaporednih asociacij, ki jih povezuje avtorjeva volja, da bi dosegel z junaki nekakšno zlitost, sozvočje (to je, če spomnimo, "ideal" tradicionalne proze, romana), vendar v Šeligovem primeru vedno znova nastopa občutek nelagodnosti, nerazvidnosti, sveta, junakov in avtorja ni več mogoče združiti v celoto, ni več mogoče narediti identitetne strukture, v kateri bi avtor odločal o usodah. Usod pravzaprav sploh ni več, saj junaki ne živijo po linearni shemi, ki bi se začela s konfliktom, končala pa s pomiritev (propadom) junaka. Taka je tudi usodnost Zupanovih junakov, ki vedno skušajo uresničiti preteklo, zavrženo ali kako drugače nelegalno pozicijo, ki jo daje literatura, vedno pričenjajo na napačnem koncu, vedno morajo ugotavljati, da živijo v svetu skladnosti, čeprav ta skladnost ni lepa, dobra, pozitivna skladnost, a skladnost je, možna je samo protistvarnost Švabičeve Afrike iz cunj (svet aktualizirane, s tem pa demitizirane pravljice, svet nadomestka, prevare in sleplja), možna je Šeligova magična pozicija z elementi stvarnega, grobega in poetičnega, skrivnostnega, možna je seveda Zupanova pozicija sveta, ko se resnica, resničnost, danost prisotnost spremenijo v junakovo pregrado do življenja, tistega, kar Zupan sam doživlja v avtobiografskih razsežnostih Menueta za kitaro na petindvajset strelav. V okviru eksplicitiranih razsežnosti sodobne slovenske proze in njenega odboja od tradicionalnih, na idejo zemeljskega in narodnega navezanih proznih del, ima posebno vlogo tudi proza Petra Božiča. V njeno osnovo je položena določena vizija iz temeljev iztrganega sveta, ki ga zaznamujejo najrazličnejši ljudje na robu spodobnega, meščanskega, institucionaliziranega sveta, sveta velikih načrtov, morale, pravice, reda, oblasti. Božičevi junaki so vedno lumpenproletarci, ljudje s podtalja, ljudje, ki morajo svoje vizije skriti za boj za obstanek, v tem boju pa dobivajo nov obraz, novo podobo in nov način rezoniranja. Ker jim je bodočnost zaprta, njihove vizije ostajajo na ravnini neuresničenega, potencialnega hrepenenja, občutka zadovoljstva ob misli, da bi lahko bili aktivni spreminjevalci realnosti. Ker nimajo vizije bodočnosti, torej tudi nimajo perspektive, ki bi jih vodila v njihovem ravnanju. Znotraj svojega čustvenega doživljanja so razklani, govorijo z jezikom, ki prerašča v mrežo nenavadnih spletov nujnega, vsakdanjega, nesmiselnega in nemogočega. Če je ta absurdni svet, ki ga postavlja in določa predvsem različnost jezikovnih izrazov, pestrost situacijskih lingvističnih in semantičnih variant, pri Božiču v območju krutega, realnega (Jaz sem ubil Anito, 1972, Na njeni travi, 1976, Zemlja, 1976), je pri Ruplu vedno v območju elegantnega, večplastnega, salonskega, novomeščanskega preigravanja, zasukov, besednih variacij in podob (Tajnik šeste Internacionale, 1971, Družinska zveza, 1977). Ruplov svet romanekne strukture je zatoj odprt, v njem ne veljajo več klasični silogistično-logični zakoni tradicionalne proze, pri Božiču (in deloma Zupanu) pa je zaprt, producira lastno strukturo, vanjo polaga pripoved, ki ni refleksija realnosti, danosti, nujnosti, akcijskosti, revolucionarnosti, marveč vedno izbruh iz podzavesti, iz globin pisave, njene podobe in prisotnosti.

A v strukturo besedila vseh avtorjev je položena nekakšna negotovost in nedorečenost, ni tistih trdnih, opornih točk, ki jih poznamo iz tradicionalne prozne zgodbe, kjer je vse, kar se dogaja, semantično in sintaktično, usmerjeno h končnemu cilju, razrešitvi, ki je vedno kategorialno določeno: vera, narod, dom, bog, mati, domovina, akcija, etos, država, jezik-narod. Ta struktura je porušena že pri Zupanu, Smoletu in Kovačiču, pri Božiču dobi razsežnosti godojske absurdnosti, zapletenosti, pri Ruplu se vanjo naseli evropska estetska in zgodovinska skušnja človeka-urejevalca, človeka-Inte-

lektualca, Švabič pa porušitev pripelje do temeljev, naredi jo prosojno. Podobno se dogaja v prozi Mateta Dolenca (Peti nadstropje trinadstropne hiše, 1972, skupaj z Ruplom), kjer se pojavi nova realnost in nova figuralika, vendar tako, da je v nasprotju z urejenostjo meščanskega sveta, sveta nove etabliranosti, je njegov posmeh, farsa, porog, njegova čista in prosojna igra, nenavadno spretno preigravanje posameznih tem, domisljic, preskokov, je znova fabula v pravem pomenu besede, radoživa in čista. Pri Branku Gradišniku (kratka proza Čas, 1977) pa se v ta skoraj povsem porušeni svet, v njegovo realistično teksturo, če uporabimo izraz odličnega poznavalca Tarasa Kermaunerja, znova naseli tradicionalna shema zgodbe (dogodbe) ko junaki doživljajo svoj stik, svojo prisotnost v svetu. Gradišnikova proza nadaljuje tam, kjer je končala Kovačičeva — na ravnini sanjskega, izmaličenega, večdimenzionalnega doživljanja realnosti, ki jo Gradišnik znova premisli skozi akcijo junakov, ki spominja na akcije junakov v znanstveni fantastiki: vzporedno se dogajajo tri ali štiri simultane zgodbe, med seboj se prepletajo, a le ena, najbolj skrivnostna, najbolj neznana, je odločilna, nosi simbol, pomen, "resnico", skrivnost sveta in njegovih metamorfoz. Tu je Gradišnikova proza suverenejša od Kalčičeve in Filipčičeve, ki se še dogajata kot porušitev, kot deklarativno preseganje in provociranje starih, tradicionalnih struktur. Vendar je njuno provociranje estetsko manj učinkovito, saj ne zna izrabiti različnih možnosti, ki jih razne naperjenosti jezika lahko ustvarijo v pravem sozvočju znanega (preverjenega, odkritega) in neznanega (novega, nesmiselnega, neuporabljenege), impresivnega in ekspresivnega. Vendar predvsem Kalčičeva proza (Ljudje brez dna, Problemi) skuša zavzeti tudi artistski pisanja, njegovo popolnost, umetnost (tako značilno za Rupla in Šeliga), skuša vzpostaviti zgodbo, vse njene plasti skozi jezik, skozi inovatorstvo, česar Filipčičeva proza ne pozna, saj je usmerjena predvsem v razkritje lastne na-silnosti, uveljavitve med drugimi besedili. Zato je včasih težko razberljiva, vendar brez ruplovskega ključa meščanskih konvencij, ki pojasnjujejo zaplet in tudi brez šeligovske dvojnosti magija-tekstura, ki omogoča preskoke iz dogovorjenega v neznanega, iz tradicije v opis in naperjenost jezika, kot ga pozna predvsem novi novi francoski roman.

Na tem mestu seveda moramo tvegati nekatere splošne zaključke. Sodobna slovenska proza postavlja pred nas, bralce, nekaj temeljnih vprašanj. Osnovno in najpomembnejše je vsekakor vprašanje o koncu in izginitju navezanosti na triado narod-zemlja-narodni jezik, ki jo je formuliralo 19. stoletje, narodnoobrambna praksa pa poskušala prikazati kot edini model. Zato se moderna slovenska proza dogaja predvsem kot različitev med stvarnim, realnim, danim (s tem seveda tudi historično-eshatološko-metafizično) določenim "svetom" in novim, potencialnim, nestrukturiranim "jezikovnim". Pojavni oblik tega estetskega utemeljevanja sodobne slovenske proze je seveda več; vsaka od njih nosi s seboj določeno vizijo, določeno razumevanje lastnega konstituiranja, obenem pa tudi kaže na svet, na njegovo podvojenost in potrojenost, na njegovo odprtost za jezikovni eksperiment in jezikovno presvetlitev. Tako kot poezija in dramatika, je tudi slovenska proza danes usmerjena v najrazličnejše oblike iskanja novega izraza, poti ki vodijo od znanega, uporabljenega in preizkušenega k novemu, neodkritemu, nepreverenemu. V obdobju poslednjih sedmih let nam je predstavila nekaj vrhunskih, nenavadno intenzivnih besedil, pokazala je na vrsto novih jezikovnih možnosti. Pri tem pa je ves čas odprta, komunikativna, ves čas je izven oblasti reda, določenega, s tem seveda omejenega, kanaliziranega, dogaja se kot resna, zavzeta preiskava, mogočen projekt, zdaj znova kot odprta, bleščeča, topla igra. A vedno ostaja znotraj sveta, ki ga s svojo prisotnostjo, s svojo veliko željo po novem, boljšem, drugačnejšem in popolnejšem jeziku, odpira sebi in nam.

jovan zivlak in slavko matković

S prevodom pesmi Jovana Zivlaka in Slavka Matkovića dopolnjujemo kratki (in seveda nepopolni) pregled mlade vojvodinske poezije. Čeprav sta si avtorja povsem različna, Zivlakova poezija (zbirke Brodnik, 1969, Večerna šola 1974, Goščava, 1977) odkriva svet, ki je z enako močjo tostran in onstran poezisa, v realnosti sveta in njegovega blišča, njegovega spreminjanja in podob in v njegovi "filozofski" razsežnosti metafor, podob, silhuet. Jezik, v katerem piše, je enigmatičen, vedno kaže stran od besed, k novim dogodkom in situacijam, skozi besede se kaže pesnikova svoboda in osvobojenost, njegova vrženost v svet besed, njegova žeja, iz katere črpa svoje pesmi. Zivlak je trenutno tudi glavni in odgovorni urednik ene najboljših vojvodinskih revij v srbohrvaškem jeziku, Polja.

Slavko Matković, likovnik, pesnik in teoretik, ustanovitelj skupine BOSCH BOSCH v Subotici, sodelavec mnogih jugoslovanskih in tujih revij in zbornikov za konkretno poezijo, eno izmed "velikih" imen jugoslovanske konkretne poezije, je predstavljen z izborom poezije iz zbirke Mi smo mali neumni potrošniki (1976). Izdal je še zbirko Cvetovi spoznanja, izšla je 1973 kot izdaja časopisa za literaturo Rukovet, na natis čaka njegova zbirka konkretne poezije z delovnim naslovom Vizualno-poetične raziskave 1971—77, ki prinaša izbor njegovih najznačilnejših konkretističnih del. Poezija, ki prinašamo v prevodu, neprestano preverja objektivno, "zaresno" plat govornega. Stavki, besede, misli so samo odslikava sveta, ki je v svoji brezobzirni ekspanzivnosti drugi obraz humanističnega, leporečniškega sprenevedanja. Matkovićeve poezija tako odkriva skozi konkretno poezijo osnovne in usodne razlike med stvarmi in njihovimi ponaredki, med resnico in njeno senco.

prevod in izbor denis poniž

gorje.
nič od tega.
na otokih z rednimi
ladijskimi linijami nihče ne žaluje.
v mimohodu so skupaj tisti
ki se veselijo in tisti ki jim je
žalost odvrtna.
srečno otroštvo nad nedeljskim časnikom.
razlog več
da smo veseli.
oče ki ljubi sina ne spozna njegove
pesmi (krčenje udov pod okriljem noči)
gorje. vsi ki so odšli so pustili za
seboj revne sledove.
v ostrovski uvali vzdiguje dvigalo
galejo
tristo let staro. premalo da bi moral
komur koli pogledati v obraz.
figovci. linije. granatna jabolka. v jutranji
litaniji se vse sklanja da zaduha svojega boga.
toda še tisoč let bo padlo v prah
da bo svetnik spoznal ostrovski pekel.
gorje. vse linije obratujejo in nihče ne razume
zakaj tisti z druge strani ponavlja: halo.
v temeljih je preveč kamenja.
uležem se v posteljo ne da bi pokusil sol in vodo.

snirt pesništva

biti zamišljen (zadovoljstvo)
toda ni roke ki bi premaknila
vse te stavke
vem za poučno zgodbo
tokrat nočem govoriti
dovolj je blodenja
treba je zavihati rokave
dvigniti breme
in ga nekam
prenesti

dvigniti breme

nenehno razmišljam o
smrti.
enovito
moško
zrelo.
razgovor je vesel kadar vsakdo
polaga svoje račune.
dež lije. ah pesništvo ki
s prezirom gleda na vse ničvrednosti.
po prašni cesti se je odpravila
nada. iz umbrije
ali iz nekega neznanega kraja.
ljubezen. ljubezen. enotnost ki
dviga vesla in razplamti ogenj
da povsem ne ugasne.
piha severnik preko mize
padajo začimbe na plitvi
krožnik toda hlad ostaja.
moram jesti.
nesmrtnost se poliva počasi
kot vrela juha.

ljubezen ljubezen propercij

projekt art

enkrat sem hotel
na obronkih fruške gore
z velikimi črkami
napisati art
da bi jih lahko brali
z velike daljave

črke sem hotel izrezati
iz velikih pol
belega hammer papirja

prijatelji so mi preprečili
dejali so
da stvar v vetru
ne bi ostala skupaj
niti minuto

še vedno mislim
uresničiti ta projekt
nekega brezvetrnega dne
in fotografirati
ta dogodek

duhajva warholovo cvetje

m. in jaz sva si izmislila igro
ki naju radosti in zabava
imenovala sva jo
duhanje warholovega cvetja

igra je sestavljena
iz duhanja reprodukcije
neke warholove slike
ki sva jo nekoč slučajno
polila s kolonjsko vodo
bien-etre eau de cologne
diparco s.a. paris

cvetje zares lepo diši
vizuelno krasno učinkuje
skladno je pobarvano
in strokovnjaško razporejeno
bilo je razstavljeno
v galeriji leo castelli v new yorku 1965.
na platnih formata 61x61 cm

duhanje warholovega cvetja
je časovno omejeno
s trajanjem vonja na reprodukciji

flash gordon

flash gordon je dobro razvit
zdrav in rumen kot roža
to je priljubljeni stripovski junak
junak sveta futurološke fikcije
ki mnogokrat postane resničnost

flash gordon je močan in privlačen
njegova zaročenka deil
je zelo prijetna
ima pa malo
zastarelo frizuro

flash gordon je čudno oblečen
in kot je nekoč dejal
moj profesor biologije štajner
vedno ostaja mladenič
nekje pa sem prebral
da bi flash moral imeti
preko šestdeset let
to pa bi mu odvzelo
precej privlačnosti

flasha gordona riše
dan barry
in še danes mnogokrat
vzamem v roke
stripovski časopis
in z zanimanjem pogledam
kaj trenutno dela
moj stari otroški tovariš

tudi jaz grem pogosto v supermarket
in tam kupujem mnogo reči
to so velikokrat nepotrebne reči
ki jih nikoli ne rabimo

kupujemo samo lepe zapakirane
stvari
stvari ki nas privlačujejo
z etiketami

tako smo nekoč kupili
pet kilogramov soli
ker je bila v novi embalaži
ki mi je bila silno všeč

sicer pa imam doma
poln predal barvnih flumastrov
in z njimi mnogokrat
predelujem zavitke raznih proizvodov

mi smo mali neumni potrošniki

plišasti tiger

v moji sobi dominira
majhen zelen tiger
ki ga je družina prinesla
kdo ve kdaj
mojemu malemu sinu zaviši
on pa je tigru takoj
odgriznil
levo stekleno oko
in stekelce skoraj
pogoltnil

bilo je pretresljivo
za nas vse
in vsi smo begali
preplašeni zaradi tega
gor in dol po stopnišču
če vse bolje premislim
lahko bi se
tudi tragično končalo

milan kleč - mladenič skoči na mesec

polnoč se je
bližala,
ženske pa so
še kar čakale,
kdaj se bo mesec
napolnil, —
bila je jasna noč —
jezero je bilo mirno —
tudi gozd se ni ganil,
samo nage ženske
so se lesketale
na mesečini
in zrle v nebo
in kot da bi se pripravljale,
da se bodo počesale,
vendar šele takrat,
ko bo mesec poln,
ki pa ga ni bilo
dosti več kot pol,
zato lahko rečemo,
da so preveč pričakovale
in le kaj bi bilo,
če ne bi njihovih
napetih prsi
skrivaj opazoval mladenič,
ki to noč ni spal
in odveč bi bilo
pripovedovati,
kako ga je navdušila
ta nepričakovana
večerna slika
ob jezeru,
vendar se je tudi

vprašal, zakaj so tako
zatopljene v nebo,
dokler ni zaslutil
njihove žalosti,
ki se ji je samo
nasmehnil,
saj kaj pa je bilo to
za njega: mladenič
se je slekel,
kakor da bo skočil
v jezero,
vendar je skočil
v nebo,
da ženske niso mogle
spregledati,
kako se nekaj dviga
proti mesecu
in kar vstale so,
ko so spoznale
moškega,
ki se je meseca
nemudoma oklenil
in se nanj dobesedno
ulegel
ter tako nadomestil
manjkajoči del,
da je bil mesec
brez najmanjše
izbokline okrogel
in je lahko zažarel
v vsej svoji veličini,
takrat pa so se ženske
seveda že lahko začele
brezskrbno česati

Pila
sva
čaj.
Pila
sva
in
pila.
Lažem.
Jedla
sva
piškote.

Helga
je
gospa,
ki
se
je
ne
tiče,
kaj
z
Ojo
delava.

Na
sprehodu
srečam
slona.
O,
pardon,
pravi
slon.
Nič
zato,
je
že
tako,
pravim
jaz.

Hotela
sva
v
kino.
Pa
nič.
Hotela
sva
na
tekmo.
Pa
nič.
Šla
sva
k
Zvoni
in
Androtu.
Pa
jač.

Kaj
bo
kura
z
rilcem,
ko
pa
ima
perje.

Daleč
pred
mano
stoji
Ana.
Sama.

Poglejte,
poglejte.
Ko
se
je
prvič
peljal
mimo,
so
stali
otroci
in
mahali.
Ko
se
je
drugič
peljal
mimo,
so
tudi
stali
in
mahali.
Ko
pa
je
to
storil
tretjič,
so
bili
otroci
že
večji
in
starejši.

peter božič - komisar kriš

Osebe: Kriš

Kaplan

Filip

Fil

Anda

Barbara

Honza, grobar

Golovec

Gobavec

Avguštin

Vaščani

tragična igra

Dogaja se od 16. stol. do I. 1945 v vasi Tomelj.

I. slika

OSEBE: KAPLAN KREGULJ, ANDA, FIL, farani iz vasi Tomelj

V CERKVI MED PRIDIGO

KAPLAN: Dragi verni!

Nad Tomelj so prišli hudi časi. Ni minilo dvajset let, ko je od nas odšla kuga, ko nas je Gospod tako hudo preizkusil, da nismo vedeli kdo bo to preizkušnjo preстал. Ali bo umrl brez Gospoda, ali v njem.

Dvajset let je malo, to je res! Toda, kdor je to preстал, živ ali mrtev, ni vedel in ni slutil, da bo čez dvajset let prišlo nad Tomelj, kar je hujše od kuge. O kugi smo vedeli vse. Vedeli smo, kdo jo ima, vedeli, od kod preti, in vedeli smo, da se lahko rešimo v Gospodu, če si življenje ne moremo.

Toda danes? Nihče ne ve, ali bo Kriš, ja, danes prvič o njem govorim, nihče ne ve, ali bo Kriš zvečer prišel, ali ga ne bo. Nihče ne ve, in tudi jaz ne, ali bo Kriš zavdal možu, sinu, ženi, hčeri, materi, ko bo prišel, ali ne. Nihče ne ve, ali je Kriš sploh res, ali ne, ali je mrtev ali živ.

In vendar vemo vsi, da so ga poslale k tam temne sile iz Kozlerjevega boršta, od tam, kjer se bero črne maše in črne bukve. In Kriš, ki smo ga pokopali že pred desetimi leti, se plazi povsod, ko pade noč. In nobena ženska ne ve, kot njegova žena Anda ne, kdaj je z njo spal in kako. Nobena ne ve, ali so njeni sinovi, njene hčere, sinovi lastnega moža, ali vedomca Kriša.

Leta in leta smo si to prikrivali. Toda zadnjič, ko je prišel k Robarju na pod, je prišlo vse na dan.

Kuga, lakota in vojska, to so same radostne stvari in proti temu pogubljenju, ki ga ni videti, ne slišati, ki se nikjer ne začne in nikjer ne konča, niso čisto nič.

To, kar je zdaj med nami, je zlo, ki požira vse naše življenje, naše navade, naše temelje, vse kar je in kar je kdaj bilo in kar bo.

In tudi jaz ne vem za drugo pomoč, ko se nam spodmika zemlja in nebo, kot za molitev.

Pokleknimo in molimo.

VSI POKLEKNEJO IN MOLIJO.

MOLITEV: Kuge, lakote in vojske, reši nas o Gospod.

ANDIN KRIK: Gospod kaplan, pomagajte, pomagajte mi ... V CERKVI SE MOLITEV SPREMENI V NERED IN KRIKE.

PRERIVANJE. NIHČE NOČE VEČ OSTATI V BLIŽINI ANDE, KI SE SKOZI MNOŽICO PRERIVA DO KAPLANA.

KAPLAN: Mir, pustite žensko naprej!

ANDA

Jaz sem, gospod ...

KAPLAN

Kaj si?

ANDA:

Včeraj, ko sem šla domov, me je za našo njivo prestregel Kriš!

KAPLAN

In kaj je bilo?

ANDA

Kaj naj bi bilo? Ne povem ...

KAPLAN

Saj vsi vemo kaj ... A slišite ljudje?

ANDA:

Pomagajte ... gospod kaplan!

KAPLAN

Anda, slišala si prej ... molitev ... druge ni ... Pokleknimo in molimo. Če še moremo za njo!

FIL

Gospod kaplan ... res je, da je v Tomelju vse narobe ... vse na glavi ... da pogine konj, če je otavo, da ... pa kaj bi vam našteval ... saj vsi vemo. Ampak vseeno kaplan ... ali je vse to sploh res?

KAPLAN

Fil, kaj govoriš?

FIL

Če je sploh res. To, da v Kozlerjevem borštu na črnih mašah črne bukve bero.

KAPLAN: Res je, kot tukaj stojim.

FIL: Ljudje ... vidijo reči, ki jih v resnici včasih ni!

KAPLAN

Fil, nič ni mogoče videti, česar ni. Zato je poskrbel bog.

FIL

Pozimi, ko ne grem ven, se mi pokaže marsikatera stvar, ki je v resnici ni. Ampak dokler traja v glavi, je bolj zares, kot zdaj na primer vi.

KAPLAN

Katera stvar je bolj zares kot jaz, ki sem služabnik božji?!

FIL: Kako naj povem ...

KAPLAN

Tako kot Anda!

FIL

Anda, ki pravi, da jo je srečal sinoči Kriš?

KAPLAN

Tako in nič drugače ...

FIL

Ne ...

KAPLAN

Tako je. Hotel sem le vedeti, kdo razen Ande je še videl kaj. Fil, ali zdaj veš!

Zadnjič te spomnim: Brez prekletstva ni Boga. In tako kot je zdaj pri nas, ga ne pomni svet. In zdaj se ve, da je Kriš bil z Anda ... in pri tebi, Fil.

FIL

Pri meni? Nikoli!

KAPLAN

Ste slišali ljudje? Ali ste prej slišali ali ne?

VSI

Fil, izogibaj se nas ... Fil, pojdi proč.

FIL

Nikamor ne grem ... To vse je velika laž!

VSI

Res je ... stokrat je res ...

KAPLAN

DOVOLJ JE? Fil! In vsi. Če boste živeli, kot živite ... boste na vrsti vsi. Molimo ... za dušo Ane ... za Fila in za vse nas ...

BARBARA

Ne zapustim te, Fil ...

KAPLAN

Kaj stokaš, punca ... moli ... bo več zaleglo ...

VSI MOLIJO DOKLER NE IZGINE TA SLIKA

2. SLIKA

OSEBE: AVGUŠTIN, večni popotnik, KAPLAN, BARBARA, TEREZA

NA TRGU PRED CERKVIJO SE ZBIRAJO PO MAŠI SKUPINICE LJUDI. MOŠKI SE NAMENJAJO V ROBARJEVO GOSTILNO, ŽENSKO DOMOV. PO POTI MIMO ŽUPNIŠČA NA HRIBU ZA CERKVIJO PRIHAJA MOŠKI. ŠEPA, KER IMA LESENO NOGO.

TEREZA

Pa menda ni naš?

BARBARA

Je! To je Avguštin!

VSI V BLIŽINI ZIJAJO VANJ

FIL

Kdo si, človek božji?

AVGUŠTIN

Kdo sem? Videl sem svet, ki je pogorel do tal.

FIL

Ne razumem te, človek božji. Ampak vseeno. Kaj iščeš pri nas?

AVGUŠTIN

Saj sem vaš!

BARBARA

Kaj sem rekla!

TEREZA

Kakšne besede? Kakšen jezik. Ta ni nikoli naš!

ANDA: Je! Avguštin je, kot sem jaz Anda!

FIL

Kaj bi stali tu. Če si Avguštin ali pa ne. Z nami pojdi k Robarju, da te pozdravimo kot ljudje.

PRIDE KAPLAN IZ CERKVE IN TAKOJ STOPI K AVGUŠTINU

KAPLAN

Ti ... ti greš z menoj. Vi pa vsak po svojih poslih. A ni zadost hudo ... in bi lahko nehal postavat naokoli.

KAPLAN AVGUŠTINU

Jaz sem v Tomelju edini, ki govori besede, ki imajo svoj pomen.

SE V HIPU VSI RAZIDEJO, TEREZA IN BARBARA GRE STA SKUPAJ, ANDA IN FIL VSAK ZASE, AVGUŠTIN GRE S KAPLANOM V ŽUPNIŠČE.

3. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, AVGUŠTIN, JESIKA, JOŠT, JUST, kaplanova hlapca.

V KAPLANOVI SOBI STA SAMA KAPLAN IN AVGUŠTIN. JESIKA PRIHAJA OD ČASA DO ČASA IN IZPOLNJUJE KAPLANOVE ZAPOVEDI.

KAPLAN

Povej, po kaj si prišel! Kaj boš jedel, kaj boš pil? Ljudi, ki pridejo sem, pogostim jaz! Si razumel?

AVGUŠTIN

Povsod je bilo tako.

Ko sem bil zadnjič, pred dvajsetimi leti ...

KAPLAN

Ti pred dvajsetimi leti ... nisi bil!

AVGUŠTIN

Nisem bil? Zakaj?

KAPLAN

Že Fil ti je rekel, da nisi prišel ob pravem času!

AVGUŠTIN

Toda enkrat bi že rad zvedel, zakaj?

Kamorkoli sem doslej prišel, povsod so mi rekli, da ni pravi čas. Res je, dali so mi piti, dali jesti, pa tudi nočil sem lahko, toda potem sem moral naprej.

KAPLAN

Jesika, daj mu kruha, daj vina in soli ... Pripravi mu posteljo za eno noč!

JESIKA

Prinesla in pripravila sem že!

KAPLAN

In ne prisluškuj!

JESIKA ODIDE

KAPLAN

Ne vem, kaj so ti rekli drugod. Toda v moji hiši, v Tomelju

in v krajih vse tja do Krvave peči, da te jutri ni!

JESIKA

Tukaj je kruh, tukaj vino in sol.

KAPLAN

Je!

AVGUŠTIN

Ne bom!

KAPLAN

Če kdo pri meni ne pije in ne je, tudi ne noči.

AVGUŠTIN

Tudi spal ne bom!

KAPLAN

Kje pa boš?

AVGUŠTIN

Pri Terezi!

KAPLAN

Zakaj pa misliš, da sem rekel, da pridi sem? Zakaj?

AVGUŠTIN

Ker te je na smrt strah, ker ti ne bog, ne hudič ne pomagata več! Ker je tvoja vera tako razdejana, kot je bila moja že takrat.

KAPLAN

Kako pa govoriš z menoj.

AVGUŠTIN

Po resnici in tukaj bom ostal, ker zanjo vem!

KAPLAN

Ravno zaradi tega ne boš! Jedel boš, spal boš in izginil.

Jesika, Just, Jošt ...

SE POJAVIJO VSI TRIJE Z JERBASOM KRUHA, SODEM VINA IN KROŽNIKOM SOLI. HLAPECA MU ZVIJETA ROKI, JESIKA PA MU ZAČNE TLAČITI V USTA VELIKE ZALOGAJE KRUHA, ZALIVATI Z VINOM IN MU TLAČITI V GOLTANEC CELE PESTI SOLI. VINO TEČE PO TLEH, KRUH PRAV TAKO NAPOL PREŽVEČEN, PA GA JESIKA POBIRA IN MU GA TLAČI NAZAJ.

KO ZMANJKA, GRE PO NOV SODEC VINA, PO NOV HLEBEC KRUHA IN PO NOV KROŽNIK SOLI IN VSE SE PRIČENJA ZNOVA.

KAPLAN

Še kruha, še soli, še vina!

SPET MU TLAČIJO VSE TO V USTA BREZ PREMORA. TO TRAJA KAR NAPREJ, DOKLER SE NE UTRUDITA OBA HLAPECA IN DEKLA JESIKA, PA TUDI KAPLAN ZASPI ZA MIZO!

DOLGO ČASA JE ČISTA TEMA, POPOLNA TIŠINA, NENADOMA SE ZGANE AVGUŠTIN, SE POČASI DVIGNE, SI POPRAVI OBLEKO IN ODIDE TER PUSTI ODPRTA VRATA NA STEŽAJ!

4. SLIKA

OSEBE: AVGUŠTIN IN ANDA

AVGUŠTIN GRE PO TEMAČNI POTI DO TEREZE V HRIB, USTAVLJA SE KOT DOMAČ ČLOVEK, KI GA ŽE CELO VEČNOST NI BILO DOMA. NASPROTI MU PRIHAJA ŽENSKA V SAMI SRAJCI. ŽENSKA JE ANDA.

ANDA

Kriš! Si spet prišel, Kriš? Jaz sem samo tvoja ... Kriš.

Tepili so me kot črno živino ... Jesika, Just in Jošt ... kaplan se je smejal ... Pomagal mi, Kriš!

AVGUŠTIN

Ženska, jaz nisem Kriš!

ANDA

Vsako noč mi posebej poveš, da nisi. Zadnjič si rekel, da si Fil. Nocoj ... pa si kdo?

AVGUŠTIN

Jaz sem Avguštin. K Terezi grem!

ANDA

Pa k mladi Barbari. Saj vem.

Nikamor ne greš, Kriš! A viš, kako te držim? In ne spustim!

AVGUŠTIN

Anda, ti si nora. Spusti me.

ANDA

Ne. Dokler ne zapoj o zvonovi, ne!

GA PREVRNE PO TLEH IN SE VZPNE NANJ, ZGUBLJA SAPO IN VPIJE VMES

K Terezi, k Barbari ... Kaj mi mar ... potem.
TO TRAJA NEKAJ ČASA, POTEM ANDA V TRENUTKU
OBSTANE, KO DA SLIŠI ZVONOVE, PLANE Z NJEGA IN
TAKA, KAKRŠNA JE, BEŽI, KOLIKOR MORE, NAZAJ V
TOMELJ.
ANDA
Kriš ... Kriš ... Kriš je bil!

5. SLIKA

OSEBE: AVGUŠTIN, BARBARA, TEREZA
OBE ŽENSKI V IZBI MAJHNE, LESENE, S SLAMO KRIT
KOČE. SPITA. PO VRATIH RAZBIJA AVGUŠTIN, MOČNE
JE IN MOČNEJE, DOKLER OBEH NE PREBUDI.

TEREZA

Kdo si, ki naju budiš opolnoči?

AVGUŠTIN

Jaz sem, Avguštin! A me ne spoznaš?

TEREZA

Nisi ti Avguštin. Že več kot dvajset let ga ni.

BARBARA:

Ampak to je ... Avguštin!

TEREZA

Kaplan so rekli, da jih bo veliko, ki bodo pravili: Jaz sem
Avguštin. In nobeden ne bo! Ampak kdo, ki ga bo sam
hudobec poslal od črne maše sem!

BARBARA

Vstanem in mu odprem!

TEREZA

Samo premakni se.

BARBARA VSTANE IN TEREZA PLANE NANJO. BARBA
RA JO PORINE, TAKO DA PADE TEREZA PO TLEH. GRE
K VRATOM, KJER JO ČAKA AVGUŠTIN IN BARBARA MU
PADE V OBJEM.

BARBARA

Samo, da si ... Poglej me ... Ne vidiš? V ta kraj še pes ne
zavije, kaj šele človek. Samo, da si.

TEREZA NEKAJ ČASA KROŽI PO IZBI KOT NORA, PO
TEM STOPI K VRATOM IN STOJI. ODMOR. NAZADNJE
SE PRIKAŽE RAZGALJENA BARBARA IN ZA NJO PRAV
TAKŠEN AVGUŠTIN.

TEREZA

In ti si upaš not? Mačka! Kuzla! Ko bi te takrat kuga! Ja,
tebe!

AVGUŠTIN

Kjer sem že bil, me niso pustili čez prag.

BARBARA

Kam greš ... ne hodi, Avguštin.

AVGUŠTIN

Tereza, saj grem ... Še preden vzide sonce.

BARBARA

Kaj praviš, sonce ...

AVGUŠTIN

Ja, še preden vzide ... Tereza ... saj že grem.

SONCE PRAVKAR VSTAJA IN RAZSVETLJUJE CEL
BREG, KO ODHAJA AVGUŠTIN PO ISTI POTI, KODER JE
PRIŠEL.

6. SLIKA

OSEBE: HONZA, grobar, AVGUŠTIN
PRED PODOBNO KOČO, KOT JE BILA TEREZINA NA
KONCU VASI. NA MAJHNEM, Z ŽELEZNIH KRIŽEM
OPREMLJENIM KMEČKIM OKNOM GORI, KLJUB DNEVU?
DNEVU, SVEČA.

HONZA

A si prišel?

AVGUŠTIN

Kdo si, da me poznaš?

HONZA

Kdo? Celo življenje sem bil kočijaž pri Slemniških. Gospod
Slemniški so mi zaupali gospo. Ampak zmeraj je bila
zapeta do vratu. Jaz pa sem čakal. Potem si pred dvajseti
leti prišel s kaplanom in Terezo ti. Naložili ste bolno
gospo in jo peljali v boršt. In je nikoli več ni bilo nazaj.

AVGUŠTIN

Ne spomnim se.

HONZA

Ja. Nikoli se ni slekla. Nikoli je nisem videl gole, razen
vratu. Ne nje ... ne katere druge.

AVGUŠTIN

Kuga je bila.

HONZA

A se spomniš, kaj je rekla gospa takrat?

AVGUŠTIN

Ničesar ne vem.

HONZA

Nobene noči več ne spim.

AVGUŠTIN

Nisem bil jaz.

HONZA

Ti si bil.

Ženske ... vidite svečo ... Pridite ... vse življenje sem ga v
roki tiščal.

KLEČI NA KOLENIH IN ZMERAJ BOLJ TULI.

Pridite, ga boste dale v vamp. Ga boste mendrale ... Boste
videle, kaj je to slast. A ste že imele v rokah vodomet?

SE VALJA KOT NOR NA TLEH.

Kaj zijaš vame?

Vidiš, nikoli ni nobene sem. Avguštin, jaz sem narod.

AVGUŠTIN

Utrujen sem na smrt. Legel bi na sonce in tukaj zaspal.

HONZA

Rekel sem, da sem nared. Ti pa bi spal? Izgini, takoj mi
zgini izpred oči ... Pri meni noč in dan gori luč ... in tukaj
ne bo nobeden spal! Od tod!

NAŽENE AVGUŠTINA, KI SE SPOTIKA PO POTI NAPREJ.

7. SLIKA

OSEBE: BARBARA, ŽENSKA IZ VASI, ANDA, TEREZA
ŽENSKA PRI ROBARJEVIH LIČKAJO KORUZO IN SE
POGOVARJAJO.

ŽENSKA

Kdo pravi, da je usahnil Štambuh? Še včeraj sem prinesla
vode?

BARBARA

Štambuh še nikoli ni usahnil ...

ŽENSKA

Pravijo, da ga varuje ...

BARBARA:

Kaj pravijo?

ŽENSKA

Da ga varuje sam vedomec Kriš. Že od nekdanj ... že nad ti-
tisoč in tisoč let. Še delj, kot je spomin. In, ko je usahnil,
takrat so opolnoči skopali grob vedomca Kriša ...

BARBARA

Kaj je že takrat bil? Kaj ni od danes?

ŽENSKA II

Ženske, mene je strah ... Če ne nehate jaz grem!

ŽENSKA

... So opolnoči skopali grob. In v jami je ležal mrlič, ki ga
niti za las ni prekrila prst. Rožnat obraz ... žive roke in
srce ... Z glogovim kolom so mu predrl trup. In prt, krvav
od rok in trupla v jami so oprali v Štambuhu.

Toda prt je še dandanes krvav ... v Štambuhu pa na veke
voda. Poglejte tale prt. Rdeč je od krvavih srag.

ŽENSKA

Tisoč let vedomec ni več iz jame vstal ...

ANDA

Zdaj je! Pri Terezi ... pri Barbari ... In kmalu pride tudi k
vam.

ŽENSK SE POLASTI GROZA

ANDA

Ženske ... moj bog ... na vratih je vedomec Kriš!

ŽENSKA

Kje?

ANDA

Ne vidite? Na vratih! Poglejte ... ima raztrgano krvavo sraj-
co ... iz ran mu teče kri ... iz ust mu drob visi ... Ste mar
slepe vse?

ŽENSKA V GROZI BEŽIJO DRUGA ČEZ DRUGO IZ
PODA ... LE ANDA OSTANE SAMA.

ANDA
Samo, da si prišel spet, Kriš!

8. SLIKA

BARBARA, FIL, TEREZA, ANDA, CIGANA, MNOŽICA

BARBARA

Fil, zakaj juncev ne prodaš?

FIL

Ker za denar nič več ne dobim. Ni nič vreden. Če bo kdaj vse to minilo, bom prodajal. Prej pa ne.

BARBARA

Tiho je kot pri nas. Zapuščene njive ... ker ni kaj sejat.

FIL

Gnila otava, ker nimam komu plačat, da bi mi pomagal kositi.

BARBARA

Zaraščen gozd.

FIL

Poln razbojniške svojati.

BARBARA

Kako dolgo bo še tako?

FIL

Dokler bo tod okoli strašil tale vaš vedomec!

TEREZA

Saj smo ga pri Robarju videle vse.

BARBARA

Jaz nisem videla nič. In ti... si zbežala pred menoj!

TEREZA

Toda moje oči, vidijo povsod!

BARBARA

Samo Anda pravi, da ga je ...

FIL

Dovolj, dovolj! Jaz tega ne maram več poslušati. A ne vidite, ženske ... da gre vse po zlu. Mešetar je praznih rok. Mesa še v mestu ni, ni več kruha in ne soli. In mi brez semena ... in brez lesa ... Peč je mrzla in ogenj je pošel. Nekdo se je iz nas krvavo ponorčeval ... in zdi se mi, da vem, kdo!

Ljudje, pustite te prazne kupčije. Saj sejma ni več. Kdo bo kaj za kaj prodal ... ko naš goljufa sam ...

ANDA

Kaj govoriš. Razčtetverili te bojo.

FIL

Razčtetverili. Mar vidite ta voz in gobavca v njem?

LJUDJE

Vidimo, že ves dan se v sopari kuha.

FIL

In če ga vidite, potem vam povem ... Cigan, ki voziš v kletki gobavca naokoli. Kdo je, povej! Kje si ga snel?

CIGAN

Vejste, gaspud ... tu je zatu, da bi ljudje vejdi ... kaga se ne smeja dotaknt ... da ne bi bolejni dabil. Tu je taku huda balejzen ... kukr ju ma en Kriš, pr vas ... sem slišu ... Z gobam se pa začne.

Je pa čist prjazen. Glejte kuku prjazen jemlje kruh in mežika. Gobavec ... kle maš en kruh!

MU PORINE SKOZI REŠETKE KRUH V KLETKO.

GOBAVEC VTAKNE KRUH V USTA IN GA ZAČNE ŽVEČITI.

CIGAN

Prežveč ga in pojej.

GOBAVEC ŠE BOLJ ŽIVAHNO ŽVEČI

CIGAN

Mežikej, kukr da nimaš sam pu nusa ... kukr, da ti ni odpadu uho. Kukr, da maš jezik in ne sam pet zob.

GOBAVEC SE REŽI IN MEŽIKA

CIGAN

Taku. Tu je use. V opomin in misu, da je trejba že na tem svejrt rajtengo dajat.

MEDTEM ODPRE ANDA KLETKO, GOBAVEC SE STISNE V KOT PRED NJO, TODA ANDA SE PRERINE DO NJEGA IN GA ZAČNE LJUBKOVATI.

LJUDJE

Primate jo ... potegnite jo ... Nikar ... kogar se bo dotaknila, bo tak, kakor je Gobavec ... Zakaj pa vlačiš, Cigan,

gobavce okoli? To je njegovo delo ... Ima pajdaše ... širom sveta ... In Andini otroci so njegovi ... in brez kosti ... Še zmer so bili vedomčevi brez kosti ...

Cigan, odpelji vse skup, če ne zažgemo ... s teboj vred.

CIGAN

Mene ... usmilite se me ... zakaj pa mene ...

FIL

Ljudje, mir. Mejte pamet. Tale v kletki nj gobavec ... nikoli ni bil!

TEREZA

Laže ... da bi nas vse pogubil.

FIL

Ne lažem ... Pogledjte!

IZTRGA GOBAVCU V KLETKI MASKO Z OBRAZA. POD NJO SE PRIKAŽE DRUG CIGAN. SPLOŠNA OSUPLOST.

FIL

In tako je tudi s Krišem.

Sejma je konec. In junce prodam ... kadar jih hoče kdo?

9. SLIKA

OSEBE: KAPLAN IN FIL

ZDAJ NA IZPRAZNJENEM TRGU PRED CEKRVIJO.

FIL

Kaplan, kje pa je Avguštin?

KAPLAN

Kako naj vem?

FIL

Ti veš veliko in ne poveš. Zakaj si našemil Cigana, zakaj Avguštin v Kriša? Povej!

KAPLAN

Jaz Cigana ... V Gobavca, menda? In Avguštin v Kriša. Mej pamet. Kriš je Luciferjev in ... jaz bi naj oznanjal njegov raj?

FIL

Ja, da delaš zmedo med ljudmi ... in da si spravil vas pred seboj na kolena.

KAPLAN

Norec ... zakaj?

FIL

Drugače bi Cigana takoj nagnal. Tako sem vedel, da gobavec ni gobavec in da je Cigan.

KAPLAN

Zvit si! Ampak še enkrat te vprašam, zakaj?

FIL

Uspel si. Vsi živijo v grozi ... in kdor ti ne verjame ... kdor dvomi in ne uboga ... ga izbereš za vedomca ti.

Ampak tega ne veš ... V tej zmešnjavi, kjer se ne ve več, ali je otava na pomlad ali pozimi, kjer se ne ve, ali je pšenica za požet ali za v dim, me je minil strah pred tabo. Ker ... razen tebe ne bo vedel nobeden, kdo jemlje in kdo daje glave. In zakaj? In misliš, da ne vem, da ni več daleč ta čas?

10. SLIKA

OSEBE: FIL, ANDA, VAŠČANI, HONZA, AVGUŠTIN V ROBARJEVI GOSTILNI, KAMOR SO ŠLI, KO JE BILO SEJMA KONEC

FIL

Za čigav denar se nacejaš, Avguštin?

AVGUŠTIN

Kako sprašuješ? A se tako pozdravi?

FIL

Kje si včeraj bil, ko si od kaplana šel? Ne poveš. In kje si bil, ko si šel od Tereze? Tudi ne ... bo pa Anda!

VAŠČAN

Fil, ne vem, kaj češ. Ampak jaz imam tega res že zadost. Kamorkoli grem ... povsod je samo še to. Če pridem domu ... mi stoka hči, da se Robarjev drži za vrat ... in da mu je gotovo kdo zaval. Žena iz strahu ne mara k meni več. In jaz ne k njej. In če pridem za pol urce sem, hočem imet pred tem mir. Si slišal, samo mir. Pol urce mir.

FIL

Saj ravno zato. Zdaj bomo dognali, da bo končno mir. Anda, kdaj si šla ponoč iz hiše?

ANDA

Opolnoči.
 FIL
 In te je na poti iz župnišča k Terezi srečal ...
 ANDA
 Sam Kriš.
 TEREZA
 Kaj hočeš?
 FIL
 Tereza ... in potem je bil malo čez polnoč pri tebi ... Kriš?
 TEREZA
 Ne ... Kriš ... Avguštin!
 FIL
 Anda ... in malo prej pri tebi Kriš? Si slišal, Avguštin? Ste slišali, ljudje?
 VAŠČANI
 Tako je ... s tabo Avguštin ... Priznaj ... kdo ti je larfo dal ... povej!
 FIL
 Če poveš, ti ne skrivimo niti lasu, preden greš.
 AVGUŠTIN
 Kaj naj povem? Da je Anda nora ... in da je že vsak zanjo Kriš? Vanjo sem se zaletel, kot se zaleti človek v štor. Podrla me je ... In potem tulila ... Kriš. Kriš ... Kriš je bil. To je vse.
 VAŠČAN
 Saj je vseeno, če prizna. Snamemo mu larfo, saj jo ima tudi zdaj.
 HONZA
 Kaj mu hočete? Pri meni noč in dan gori luč.
 AVGUŠTIN
 Če pravim, da ni res ...
 VAŠČAN II
 Saj je vseeno ... Snemimo jo ... in če Kriša več ne bo ... je bil našemljen tale Kriš.
 GA SPODNESEJO NA TLA, GA SUVAJO S PESTMI IN ČEVLJI.
 AVGUŠTIN
 Barbara ... pomagaj ... očetu!
 VAŠČANI KOT BI OKAMENELI OB TEM.
 BARBARA
 Ti ... moj oče?
 AVGUŠTIN
 Ja ... jaz! Veš ... tako je že več kot dvajset let ... ne vpraša se, kdo je oče ... kdo je komu hči ... Če je vse vseeno ... je vseeno tudi to.
 VAŠČAN
 Jasno. Tako je. Potem je tudi vseeno, ali si mrtev ali živ.
 SPET PADEJO PO NJEM, BARBARA GA HOČE ZVLEČI IZ GOSTILNE IN GA TUDI VLEČE ... POMAGA JI FIL ...
 FIL
 To ni samo pijana ... to je že nora svojat ...
 FIL, AVGUŠTIN IN BARBARA SE NEKAKO IZVLEČEJO.
 LJUDJE NORIJO NAPREJ.
 HONZA
 Pri meni noč in dan gori luč ... Pamet ... pamet ...
 VAŠČAN
 Kaj bomo z njo. Anda ... pokaži Honzi rit ... če ne bo umrl, ne da bi jo pošlatal ... Anda ... konec sveta je ... in naj človek, ki jo ni še videl, vendar vidi žensko rit.
 VAŠČAN II
 Pojahaj ga Anda ... Če ostane živ ... je vedomec navaden Avguštin, če ne ... je Kriš!
 VSI
 Tako je. Če je živ, je Avguštin ... če ...ne ...
 Se boš slekla ali ne? Kakšni joški. Honza, kakšna rit!
 ANDA SE SLAČI. STRIP-TEASE. KO JE GOLA, GRE K HONZI, HONZA SE VES PRESTRAŠEN UMIKA.
 HONZA
 Ljudje božji ... na mojem oknu ...
 VAŠČAN
 Anda ... Kaj pa čakaš? A ni vseeno, če mu visi?
 TULJENJE, PREREKANJE, NOROST. ANDA SE SPRAVI NA HONZO.
 ANDA
 Kako je ... mlad.
 VAŠČAN
 Daj ga ... preden umre!

KO SE ANDA ČEZ DOLGO ČASA MED SPLOŠNIM TULJENJEM SPRAVI Z NJEGA, HONZA OBMIRUJE, VSI OKOLI NJEGA UMOLKNEJO V TRENUTKU.
 VSI
 Honza je mrtev. Najbrž je res ... Kriš.
 ŽENSKA
 Joj ... živali ... Kaj pa, če ni?
 ANDA
 Je ... Zdaj mi pravi ... da je Avguštin ... zdaj Fil in zdaj Honza ... Navsezadnje pa je zmeraj Kriš!

11. SLIKA

OSEBE: BARBARA, AVGUŠTIN, FIL, KAPLAN, VAŠČANI
 NA TRGU PRED CERKVIJO
 BARBARA
 Mene je strah, Avguštin!
 AVGUŠTIN
 Povsod so nama zastavili pot!
 VAŠČAN
 Ko je Avguštin prišel, se je začel hudičev ples!
 ŽENSKA
 Krišev pajdaš je.
 VAŠČAN
 Pojahal je lastno hči!
 ZA AVGUŠTINOM PRILETI PRVI KAMEN. IN POTEM ŠE EDEN, TODA PREDALEČ. VAŠČANI SE JIMA POČASI PRIBLIŽUJEJO, MOŠKI Z VELIKIMI KAMNI V ROKAH.
 FIL
 Kaj vas je obsedlo, ljudje?
 VAŠČAN
 Tudi Fil je skrivač.
 FIL
 Ubili ste Honzo ... a boste mar zdaj vse?
 VAŠČAN
 Če mi sam vrag pride na pot!
 SE PRIKAŽE KAPLAN IZ CERKVE
 KAPLAN
 Na cesti, pred božjim hramom, ne boste kamenjali ljudi!
 VAŠČAN
 Če zasluži! Kdo pa nam je nakopal toliko stisk? Kdo le?
 KAPLAN
 Kdo? Razvrat je povsod. V vsaki hiši, za vsakim vogalom!
 Nazadnje ... kaj pa je počel Vodeb? Da ga je popadla psi-ca? Ja ... tako daleč smo! Zdaj ima nogo večjo kakor trup in gnoj mi smrdi na lice.
 Ali vas ni nič strah?
 AVGUŠTIN, BARBARA, FIL SE STISNEJO ZRAVEN KAPLANA.
 KAPLAN
 Ti, Fil, si snel larfo s Cigana. Pa si mislil, da imaš resnico celega sveta.
 Če je ne bi snel, bi tile tukaj ne stali in težkali kamnov.
 Kdo od vas ima še resnico v žepu?
 Naj stopi sem in nastavi glavo!
 KAPLAN Z AVGUŠTINOM, FILOM IN BARBARO ODIDE NAZAJ V CERKEV.
 VAŠČAN
 Prav, pa glavo. Kaj me brigajo glave. Resnico hočem.
 NAVALIJO NA CERKVENA VRATA.

se nadaljuje

na naslednji strani

nadaljevanje s prejšnje strani

12. SLIKA

V CERKVI, KJER SE ČUTIJO KOLIKOR TOLIKO VARNI
PRED RAZBESNELO DRHALJO

KAPLAN

Fil, ti bi me rad razkrinkal?

FIL

A ne vidiš, kaj se godi?

KAPLAN

Stopi pred cerkvena vrata in razkrinkaj me.

AVGUŠTIN

In mene tudi.

FIL

Saj sem vedel, da sta skup.

KAPLAN

Nismo!

Bi pa lahko bili!

FIL

Pri tej svinjski igri? Jaz nikoli!

KAPLAN

Ni dosti časa. A me slišiš?

DRHAL RAZBIJA PO CERKVENIH VRATIH.

AVGUŠTIN

Kaplan ima prav. Povej, kaplan!

KAPLAN

Gnojni tvor si dokončno odprl ti. Ti misliš, da ljudje živijo
od dejstev. Ne veš, da živijo od vere v boga.

FIL

Ki si ga izmislil tak capin.

AVGUŠTIN

Ne pričakaj se ... Saj bodo kmalu razlomili vrata.

KAPLAN

Že dvajset let vem, kar je vedel Avguštin. Ko je kuga po-
brala vas, je šel k vragu smisel ... In kdaj bo prvi v roko
vzel kamen ... je bilo samo vprašanje časa. Ti ... pa
dejstva ... In zato sem si izmislil vedomca jaz.

FIL

Kaj pa resnica?

KAPLAN

Je zunaj pri vratih. Greš morda ven in jim to kar sam po-
veš, zdaj poveš! Mi rabimo Kriša, ki je mrtev ...

BARBARA:

Fil, a ne slišiš, kako je pred vrati zmeraj bolj živ.

AVGUŠTIN

Fil, vzeli si si resnico, s Cigana strgal larfo in jo vrgel med
ljudi.

KAPLAN

Zaradi tebe ... zdaj živi ...

BARBARA

Sodrga zdaj zunaj kriči. Podira hleve ... v župnišče hoče,
ker ne more sem ...

FIL

Kaj mi tvezite ... Ljudem povem vse in bo mir ...

V TEM HIPU SE VDAJO IN ODPREJO CERKVENA VRATA,
VAŠČANI ZA HIP OBSTANEJO NA PRAGU.

LJUDJE SO BOLJ IN BOLJ RAZJARJENI, PRIHAJAJO
BLIŽE IN BLIŽE, JIH SKORAJ OBKROŽIJO IN VZKLIKAJO,
KRIČIJO DRUG ČEZ DRUGEGA.

LJUDJE

resnica je dražja od zlata ... v teh časih ... Bo vedomec še
kar naprej pil nam vsem kri ... Crkuje živina ... Prašič je
zadnjič pod nebo vzletel.

FIL

Mir!

ZA HIP NASTANE TIŠINA

FIL

Ljudje! Jaz sem snel larfo. S sebe. Toda pod njo je bila še
ena ... in za njo še ena. In ko sem jih trgal s sebe, jih je
bilo zmeraj več. Nazadnje ni ostalo nič, niti smrt! ...

In ... kaj potem?

Kaj čakate s kamni? Začnite! Pri meni!

Tukaj sem!

VAŠČAN

Saj ti nisi Fil!

ANDA

Res je ... tale ni Fil ... ampak Kriš!

FIL

Ja ... tudi jaz sem. In vsi smo. Ti, in ti, in ti. Anda, imaš
zdaj zadosti? Kaj še, če nimaš zdaj zadosti!

LJUDJE SE ZAČNO MRMRAJE RAZHAJATI.

13. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, DEKLA JESIKA.

V ŽUPNIŠČU, KAPLAN SI NAMAKA NOGE V ŠKAF.

JESIKA

Je prav vroče?

KAPLAN

Ne. Še malo mrzle vode prilij.

JESIKA PRILIVA MRZLO VODO

KAPLAN

Tako ... Zdaj je prav!

JESIKA NEHA DOLIVATI

JESIKA

A lahko zdaj grem?

KAPLAN

Si kaj slišala?

JESIKA

Rekli ste, naj zaprem oči in ušesa.

KAPLAN

Če kdo to reče, potem hoče slišati in videti še bolj. Kaj si
slišala ... kaj videla?

JESIKA

Tako je, kot je nekoč bilo. Zunaj so prijetni dnevi in sonce
že ves čas. Z vozičkom za sladolede je iz tujih dežel prišel
Avguštin. Odprl slaščičarno, in zdaj prodaja sladolede.
Sosed pa v gostilni: sir, salamo, suho meso ... golaž,
vampe, mešano. In čevapčiče in ražnjiče.

Soseđa sosed je na svoj štant nabil novo pločevino in
popravlja avtomobile za na roko navit.

Od parizarjev kupujejo samo še dele in jih razstavljajo kot
dobro staro blago in se grede, kdo jih ima več.

Fil sedi doma in sešteva junce. Po dva in dva, in zmeraj
sta samo dva. In pravi, da je rečem prišel do dna.

KAPLAN

Bedak, tat. Ne ve, da je dno brez dna.

JESIKA

Pomiril je ljudi ... Zaenkrat.

Ampak najbrž ni prav, da je Kriš čisto živ. In da je to Fil.

KAPLAN

Brez tebe bi bil gluhi in slepi.

JESIKA

A naj okno odprem? Bi želeli lep razgled ... čez našo vas
Tomelj?

Boste videli, kako nekoč mrtev, zdaj živ živ Kriš v Filovi
postavi hodi po rebreh, nabira zvončke in trobentice in jih
prodaja naokrog.

Lepo je spet, a grem v vašo posteljo spat?

KAPLAN

Še ne! Že spet je spreobrnil moj izum. Ja Jesika, kaj na-
redi gospodar, če hlapec ni več hlapec, ampak tat?

14. SLIKA

OSEBE: BARBARA, FIL

PRI BARBARI DOMA.

BARBARA

Jutri grem k spovedi ... in k obhajilu. Zdaj nama je res lepo. In še lepše nama bo.

FIL

Barbara, kam pa naj grem jaz?

BARBARA

Saj zmeraj praviš, da do dna.

FIL

Kako do dna? Ko ne vem, kaj sem ... In kdo!

BARBARA

Meni je vseeno. Zame si ti ti! In kaj me briga.

A ni zadosti teh vprašanj. Bog je, ni mrtev več ... In zraven ravno toliko, kot ga je treba. In ravno toliko, kot ga je treba ... je še vedomec Kriš.

In kaj bi še rad?

FIL

Kdo sem v tej godlji jaz?

BARBARA

Kar si drugim.

FIL

Jutri grem s teboj!

BARBARA

Še nikoli se nisi spovedal. Še nikoli bil pri obhajilu. Imaš za bregom kaj?

FIL

Še to Kaplanovo hostijo bom požrl, če sem dotlej že vse. Če jih že žrem, naj jih požrem do konca.

15. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, FIL, ANDA, BARBARA, AVGUŠTIN, POLNA CERKEV VAŠČANOV.

CERKEV PRED KAPLANOVO PRIDIGO.

KAPLAN

Danes je velika noč in na veliko noč je Bog vzel Kristusa v nebo. Toda to je le prisposodba in ker ne veste, kaj je to, vam bo danes povedal nekaj, česar še nikoli niste slišali. bog nima brade, nima oči in nima ušes, nima telesa. In zato je vsemogočen. Zato nam je lahko vedomeca dal, in kakor nam ga je dal, ga nam bo tudi vzel. Dal ga je zato, ker ni bilo v tej vasi niti strahu niti spoštovanja več. In dal nam ga je še, da nihče ne ve, kdo to je, in kdo med nami ni. Vsi smo to lahko.

Toda njegova previdnost včasih pokaže tudi nanj. In tako je pokazala na ... Fila. Na človeka, ki smo mu od otroških let pravili Fil. Zdaj Fil ni več Fil, ampak vedomec Kriš. To je v resnici tudi zmeraj bil.

VSI

Zmeraj je bil vedomec Kriš.

KAPLAN

In sam ne ve, kdaj vstane in kdaj se vrne v grob. In je živ in mrtev, tukaj in povsod! Zato bomo živeli po božjih zapovedih tudi tedaj, ko bo od nas odšel.

VSI

Živeli bomo po njih.

KAPLAN

Živeli bomo po njih, ker je tako odmeril gospod. Zob za zob, glavo za glavo. Amen!

VSI

Amen!

SE PRIČNE OBHAJILLO, VAŠČANI HODIJO EDEN ZA DRUGIM K OBHAJILU. IN ODHAJAJO OD OBHAJILNE MIZE NA SVOJA MESTA. ZRAVEN BUČIJO ORGLE IN LJUDJE POJEJO Z NJIMI.

PESEM

Kristus je vstal, Kristus je vstal, iz groba skalnega.

Dvignil se je svetel, z lastno močjo.

Sveta Velika noč, bodi nam ti v pomoč.

Kristus je vstal, Kristus je vstal, iz groba skalnega.

K OBHAJILNI MIZI STOPI FIL Z BARBARO. KO PRIDE DO NJEGA KAPLAN, SKORAJ VSTANE, PA GA BARBARA POTEKNE DOL.

Spod polža sluha
špricne

reža molči

ki se zajè kot roža

v spiralo mišic

da tulijo

in drsajo peščeni želod
žeje

Zavihki sape se vrtijo

okoli prstov, da jih

ščemí od kože stavka

sredi alge možgan

in dolbejo prostore

v stisko ničá,

ki se, preklan z membrano,

vara o vsem

Da diha izstreljen

pod kožo

oči in obraza,

razklene drugo v sebi,

drugo, nično —

in se izcedi

iz žela škorpjona,

spetega, skozi lupino

glave, z vijugavim semenom

rdeče mehkega in vlažnega

oblaka / spola.

Nevidno je in neznano,

pa vendar se dotakne,

škrge meje, ki šepeče v

prijemu gnezda, oteče

in namesto sline izpljune

krik

Ker se
trže iz
gravitacije krogle, ki
kipi in se čuti, ki
z močjo žeje
kroži po sobi,
med mizo in med posteljo,
se iztoči na vrt in čez
ograjo na cesto, da bi
vgriznila v barvo, v dogodek,
ki jo stisne v
zavedanje izdiha, vdiha
in jo prekotali čez rob,
da jo zapiči v bok neizgovorljivo
znanega, vedno prisotnega,
v gibu, ki ni;
da vidi, da tiplje sebe v sebi
in hkratno
zabrni v obroču črt,
ki se, vzporedne, izlivajo
v temo,
kajti so dnevi, ki se izženejo
in so imena,
ki gorijo
v ne-bitje.

KAPLAN

Alli ne boš Boga?

FIL VZAME HOSTIJO IN JO ZAČNE ŽVEČITI KOT KRUH,
KO DA BI MU NE ŠLA PO GRUJU. POTEK SE SPET SLI-
ŠIJO ORGLE IN "TE DEUM".

SREDI NAJSVEČANEJŠEGA DELA SE ZAČNE FIL ZVIJATI
IN BRUHATI. POBRUHA KAPLANA IN BARBARO ZRAVEN
SEBE. POTEK SE MUKOMA POVZPNE NAD OBHAJILNO
MIZO.

FIL

Za vedomeca me je naredil tale ... Kaplan ... In kot sem jaz
Fil in ne vedomec, tako je tudi res, da je bil Kriš samo
Kriš in da ni nikoli od mrtvih vstal.

Ljudje, ni boga. Tudi zato ne, ker me je s strupom za-
strupil lasten oče. Saj sem tega Kaplana in nesrečne Ande
sin.

In če sem vedomec jaz, je to tudi Kaplan ...

To je vsa resnica ... in vam jo povem ... preden ...

NE KONČA IN PADE NA TREBUH.

KAPLAN

Ljudje! Tako je doslej še vsak vedomec končal!

BARBARA

O, moj Fil!

KAPLAN

Pojdite domov ...

ANDA

Vojske in kuge, reši nas o gospod, vedomec Kriš, vedo-
mec je povsod.

16. SLIKA

OSEBE: HLAPCA JUST IN JOŠT, ANDA, AVGUŠTIN
NA POKOPALIŠČU PONOČI ODKOPIJETA JUST IN JOŠT
FILOV GROB.

JUST

Je rekel gospod Kaplan, da bo zaleglo, če ga odkopljemo
čez štirinajst dni.

JOŠT

Zasmrdel mi bo nebo.

JUST

Ampak bo pred njim mir.

JOŠT

Sem slišal, da je plesal pri Robarju zvečer.

JUST

In si je že Barbaro izbral.

JOŠT

Kdo je to vse videl?

JUST

Najprej menda samo Anda, pol pa menda ...

JOŠT

Menda vsi ...

JUST

Mene je malo groza.

JOŠT

Mene tudi ...

JUST

Pohitiva. Saj že gredo ...

HITITA

JOŠT

Kako smrdi ...

MOŠKI SE POSTAVIJO OKROG IZKOPANEGA GROBA.

VSI IMAJO V ROKAH ZAŠILJEN GLOGOV KOL.

AVGUŠTIN

Kamor bo padlo seme, tisti pa bo prebodel.

MEDTEM KO MOŠKI "IZBIRAJO", ŽENSKO MRMRAJO

ZMERAJ GLASNEJE IZ OZADJA.

ZBOR ŽENSK

Kuge in lakote in vojske, reši nas o gospod!

Usmili se nas in daj nam spet svoj mir.

Ali pa kazen, ki nas odreši vse!

O, ki si za nas na križu umrl in prosil Boga!

Gospod, če je le mogoče, naj gre ta kelih mimo mene.

Tako te prosimo mi ...

Gospod, če je le mogoče, naj gre ta kelih mimo nas.

In če ni, sprejmemo, kar si odmeril.

Amen.

AVGUŠTIN ZASADI GLOGOV KOL V TRUPLO IZKOPANE-
GA FILA.

KAPLAN

Tako, končano je.

AVGUŠTIN

Amen.

KAPLAN

Amen.

POČASI GREDO EDEN ZA DRUGIM Z GLOGOVIMI KOLI S
POKOPALIŠČA, ZA NJIMI ŽENSKÉ IN PRED VSEMI
AVGUŠTIN.

17. SLIKA

OSEBE:

NA TRGU PRED CEKVIJO. KMALU POTEM, KO SE
VRNEJO S POKOPALIŠČA, PRIPELJETA JUST IN JOŠT
FILOVA JUNCA.

JUST

Ne samo Filovo ... vsa živina je polna kužnih klic.

JOŠT

Mogoče nam bo potem odmerjeno ... Gospod!

JUST

Včeraj je bil pri Robarju spet Kriš.

ANDA

Usmili se nas ... prebodli z glogom ste mu srce ... in je še
živ.

JOŠT

Kaj čakate, ljudje ... Čez ves svet je vedomec strup zase-
jal. Kaj čakate ... A ne vidite tega zgleadal

LJUDJE ZAČNO VODITI NA TRG ŽIVINO IN JO MED
STRAHOTNIM MUKANJEM POBIJAJO S KIJI.

ANDA

Ti, ki si za nas kri prellil ...

GLASOVI

Da bo odmerjeno na vekov veke.

ANDA

Ti, ki si za nas križan bil ...

GLASOVI

Da bo odmerjeno ... na vekov veke ...

LJUDJE DRUG DRUGEMU ROPAJO HLEVE, VLAČIJO
VOZOVE IN POLJSKO ORODJE NA TRG, KJER GORI ŽE
VELIK KRES, KOMAJ SE MUKANJE POBITE ŽIVINE UMI-
RI.

ANDA

Pustite moje otroke ... Moje in Kriševe ...

GLASOVI

Da bo odmerjeno ... Kriševi in Andini otroci so brez
kosti ...

PRASKETANJE KRESA JE ZMERAJ MOČNEJŠE

ANDA

Moj bog, pustite jih. Kaplan, pusti jih, naj drugo vse
zgori ... hiša, gozd, še njiva naj zgori ... Ampak ne lomite
jim kosti!

A ni bilo dovolj gorja?

KAPLAN

Odmerja bog, ne mi!

KAPLAN STOJI NEPREMIČNO IN GLEDA V KRES. MED
PRASKETANJE OGNJA IN POSAMEZEN ZAPOZNEL KRIK
ŽIVALI SE NENADOMA ZLIJE KRIČANJE IN KRIKI
OTROK, KI JIM PO VEDOMSKEM OBIČAJU LOMIJO KO-
STI.

POTEM NASTOPI STRAHOTNA TIŠINA. PLAMEN JE EN
SAM IN TEDAJ SE KAPLAN OBRNE, DA MU JE VIDETI V
OBRAZ, IN STOJI PRED PLAMENOM ŠE KAR NAPREJ
POČLONOMA NEPREMIČNO.

18. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, ORGANIST, AVGUŠTIN, VAŠČANI,
PREDVSEM ŽENSKÉ. CERKEV MED PRIDIGO.

KAPLAN

Nobenega dvoma ni več. Zabredli smo v čas, ko je vsak
kristjan vojak, ko je zamenjal rožni venec za puško in mi-
lost za nož.

In zaradi tega ste včeraj ponoči slišali krike. In povem
vam, še jih boste slišali. Treba je odvreči strah, treba je

odvreči pomisleke. Saj se razumemo: navsezadnje smo bili
stoletja in stoletja vendarle ljudje. To pa, kar je nad nami
zdaj, v teh dneh, presega preprosto človeško pamet. Tudi
mojo.

In zato vas svarim, ne razsojajte po njej, ker smo zabredli
v potoke krvi.

Tako je odmeril Bog, ne jaz, kot bi kdo to hotel!

In zato ste slišali krike in še jih boste slišali. Amen!

MAŠA SE NADALJUJE, SLIŠI SE STARIKAV GLAS ORGA-
NISTA MED HREŠČANJEM ORGEL

ORGANIST

Kristus kraljaj, Kristus zmaguj ...

V SAMI CERKVI JE LEDEN MOLK, LE AVGUŠTIN IN ŠE
TRIJE BELOGARDISTI V UNIFORMAH PRED OLTARJEM
POSKUŠAJO PETI, PA NAZADNJE ZARADI MOLKA UTIH-
NEJO.

KAPLAN

Nočete peti? Vam je zlezal strah v kosti? Prav je, da vam
je. Mi, kar nas ni zaznamovanih, smo hoteli živeti v miru,
pa je prišel Kriš in s svojimi najprej zbežal v Kozlerjev
boršt. Čez dva dni smo našli ubita božja hlapca Justa in
Jošta. In potem je čez Tomelj prišla beseda, da ni Kri-
stusa, da ni boga.

Bili so časi nekoč, ko ga v Tomelju res ni bilo. In takrat se
ni vedelo, kdo daje in kdo jemlje glave in zakaj? Danes se
vel!

In zato vam rečem še enkrat. Pojte!

SPET ORGLE IN PESEM KRISTUS KRALJUJ, KRISTUS
ZMAGUJ. LJUDJE SPET NE POJEJO. KAPLAN NAVSE-
ZADNJE Z LEDENIM GLASOM OZNANI.

KAPLAN

Še to! Iz vsake hiše se naj jutri zjutraj javijo vsi moški v
starosti nad osemnajst let, če so še doma. Jutri ob osmih
v župnišču.

Kdor ne pride, bo kaznovan. Kako pa kaznujem, se vel!

19. SLIKA

OSEBE: AVGUŠTIN IN DVA BELOGARDISTA, REKRUTI.
PRED ŽUPNIŠČEM JE PULT, ZA NJIM PA EDEN OD
BELOGARDISTOV, KI DELI UNIFORME IN OROŽJE, DRU-
GI JE PRI KAMIONU IN ZLAGA VSE TO IZ KAMIONA NA
PULT.

PRED PULTOM JE VRSTA MLADIH FANTOV, REKRUTOV.

PRVI REKRUT

Vzamem vse ... In potem grem. Tako mi je rekel komisar
Kriš.

DRUGI REKRUT

Jaz se skrijem zaenkrat. Lahko mi ubijejo Terezo.

TRETJI REKRUT

Kaplan samo grozi.

PRVI REKRUT

A nisi slišal ... ponoči spet.

DRUGI REKRUT

Tako je. Kaplan je klavec. Preveč sem videl mrličev skozi
cerkveno lino.

TRETJI REKRUT

Kakšnih.

PRVI REKRUT

Kakšnih. Domačih ljudi ... Očeta, mater ... brata, sestre ...
vse po vrsti ... Klavci in morilci. In zdaj naj grem mednje?

BELOGARDIST ZA PULTOM

Kaj zijate ... a ne vidite, da se je vrsta ustavila?

SE POMAKNEJO BREZ BESED NAPREJ

BELOGARDIST ZA PULTOM

Kaj pa ti, fante? Zakaj ne stopiš v vrsto?

FANT, KI STOJI OB STRANI

Ker k vam ne grem!

BELOGARDIST

Kam ne greš? K nam? Kam pa greš pol?

FANT

Jaz bi šel ... rajš ... v partizane.

JECLJA. NI MU VSE JASNO.

BELOGARDIST

Kaj govoriš? V partizane bi šel? Zakaj pa?

FANT

Všeč mi je ... Bolj mi je ...

NE ZNA POVEDATI, ZAKAJ.
BELOGARDIST MU PRESEKA BESEDO.
BELOGARDIST

Kam ... v partizane ... sta čula ... Avguštin, si slišal. Pa, poba, povej jima sam, kam bi šel.
FANT SE ČISTO ZMEDE, NIČ MU NI JASNO, KAJ SE DOGAJA. ZRAVEN PRIDE AVGUŠTIN.

AVGUŠTIN
Boš povedal ali ne?
FANT

V partizane bi šel že rajš, ampak ...
AVGUŠTIN POČASI POTEKNE NOŽ IZZA PASU, GA POGLEDA IN MU GA PRAV TAKO POČASI IN TEMELJITO ZASADI V TREBUH IN POTEKNE ŠE STROKOVNJAŠKO POČEZ. FANT SE ZVIJE IN SKRČI IN TELEBNE NA OBRAZ NA TLA, HROPE IN OBLEŽI. LUŽA KRVI ODTEKA, AVGUŠTIN MU ŠE OD ZADAJ ZASADI NOŽ DO ROČAJA V HRBET.

POTEM POGLEDA CELO VRSTO REKRUTOV.
AVGUŠTIN

A bi šel še kdo rad? Poberite to svinjarijo s tal.
BELOGARDIST
Ena čepica, srajca, pas ... hlače. A pišeš? Hlače, sem rekel!
DELI IN KOT DA SE NI ZGODILO NIČ, ŠTEJE ROBO NAPREJ.

20. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, JESIKA, njegova dekla, AVGUŠTIN
KAPLAN SEDI V SVOJI SOBI IN SI V ŠKAFU NAMAKA NOGE. JESIKA MU JIH UMIVA.

KAPLAN
Jesika, kakšen je Kriš?
JESIKA
Še nikoli ga nisem videla.

KAPLAN
Jaz pa sem ga. Takrat sva bila še otroka in zalezovala sva Terezo in Robarja, ko sta hodila v boršt. Čim sva zaslišala Terezino kričanje od slasti, sva jo mahnila tja. Vse sva imela pred nosom. Terezo, ki je molela noge navzgor kot dva jambora na ladji, in vmes Robarja. Med gležnji pa razpete Terezine hlače.

Jesika, ko bi vedela, da sem rabil deset let, preden sem ugotovil, kako je to sploh lahko tako.

JESIKA
Kaj je z vašimi nogami? Zatekajo vam bolj in bolj.

KAPLAN
Stara Tereza, a je še živa? Takrat je vedel ves Tomelj, kadar jo je kdo!

JESIKA
Stara Tereza? Ja, je! Zad za borštom.

KAPLAN
Še zmer? Kriš je skoraj znorel zraven. Ko je Robar vstal z nje, je vpil:

— Stric, a ne vidiš, da hoče teta šel
In Robar je poiskal kamen, pa nikoli ni zadel.

JESIKA
A naj vam zdaj obrišem noge?

KAPLAN
Ja.
In zdaj ga lovim, Kriša, komisarja, kot zajca. Ko bi le vedel, kakšen je zdaj Kriš.

NEKDO RAZBIJA PO VRATIH.

KAPLAN
Ga nisem videl vsaj že dvajset let.
VEDNO MOČNEJŠE RAZBIJANJE.

KAPLAN
Pa kdo razbija?

JESIKA
Kaj pa, če je ...

KAPLAN
Kaj me strašiš. Videl bi ga rad. In če me vzame sam hudič. Ne bom pred njim vsako noč trepetal.

JESIKA
Mu naj odprem?

KAPLAN

Dostl mi je že tega. Ti ne razumeš ... ti misliš, da je zmeraj ena sama pot ... Kaj pa, če ni. In če ti vsak korak že v glavi pregrizne komisar Kriš?

Kolikokrat sem ga že obkolil, pa je zginit kakor dim. Pri Remcu je gorelo kakor sodni dan, že v pesti sem ga imel ... in ko je vse zgorelo prav do tal, njegovih kosti ni bilo nikjer. Drug dan mi je pred nosom pobil najzanesljivejšega človeka. To je hudič, ne komisar ... to je sam ... vedomec, tale Kriš.

A veš, da včasih mislim, da ga sploh ni.

JESIKA

A ni škoda vrat. Ali vas je res tako strah? Povejte, ali naj odprem. Ampak ... Kriš je povsod.

KAPLAN

Odprl že ... naj bo, kar mora.

VSTOPI AVGUŠTIN Z LESENO NOGO, V UNIFORMI, S SEBOJ IMA ZVEZANEGA REKRUTA.

AVGUŠTIN

Vsi so zginiti, s tvojo robo vred. Samo tega sem tako rekoč za roko ujel.

KAPLAN

Jesika, lahko greš. Noge si bom obrisal sam.

A je bil spet Kriš?

AVGUŠTIN

Bil.

KAPLAN

Ni bil. Ker ga ni. Drugač bi ga že zdavnaj ujel. Ti, smrkelj, povej, kdo te je vlekel z mojo robo k banditom?

A je bil Kriš, a ni bil?

REKRUT

Bil je Kriš.

KAPLAN

Si ga videl?

REKRUT

Sem!

KAPLAN UDARI REKRUTA S TAKO MOČJO, DA PADE PO TLEH.

KAPLAN

Lažeš!

AVGUŠTIN

Nič ne laže. Vsi že govorijo o tem. Videl sem ga v hrbet ... In Barbara je vpila za njim ... Kriš, Kriš.

KAPLAN

In si ga videl samo od zadaj, kakor zmeraj jaz. Povej ti, kakšen je, če si ga videl.

REKRUT POČASI VSTAJA.

REKRUT

Takšen kakor vi, samo da je čisto drug.

KAPLAN

Kaj ... samo čisto drug? In kaj je to: ČISTO DRUG?

REKRUT

Tega ne vem..

KAPLAN

Tak kot jaz in čisto drug! Avguštin, spusti ga ... naj gre, kamor če. Naj gre h Krišu in mu to pove.

AVGUŠTIN

Ti si ob pamet!

KAPLAN

Nisem! Pobeeeeerl se že h Krišu. Naj zve resnico tudi on.
AVGUŠTIN RAZVEŽE REKRUTU ROKE IN TA IZGINE.

KAPLAN

Kaj je vse bilo, da je čisto drug? Kaj je to, Kriš?

21. SLIKA

OSEBE: BARBARA, TEREZA, REKRUT, FILIP, AVGUŠTIN
Z BELOGARDISTI.

V TEREZINI HIŠI, KI JE ISTA KOT V SLIKI NA ZAČETKU.

REKRUT

Barbara, odprl!

BARBARA

Ti si? Kako prideš nazaj?

REKRUT

Kaplan me je poslal, naj povem ...

IZ OZADJA PRIDE FILIP.

FILIP

Ne česnaj. Vemo, zakaj pošilja Kaplan nazaj. Ali pa si ti

nor.

In nas nisi izdal?

REKRUT

Nisem!

FILIP

SI!

REKRUT

Ne bi prišel sem!

FILIP

Vsi takl pridejo sem. Si vedel to. Ali pa končajo v borštu.

REKRUT

Ni bilo izbire. Kam pa naj čem?

FILIP

Pripravi se. Greval

BARBARA

Za božjo voljo ... kam?

REKRUT

Tako je to ...

FILIP

Ven.

FILIP IN REKRUT STOPITA VEN, REKRUT SPREDAJ, SE POŽENE PO NJIVI, FILIP MU SPUSTI RAFAL, ZASLIŠI SE SAMO ŠE REKRUTOV KRIK.

FILIP SE VRNE POPARJEN.

BARBARA

Če je bežal ... še ni kriv!

FILIP

Tega še sam Kriš ne bi nikoli dognal!

AVGUŠTINOV GLAS PRED HIŠO.

AVGUŠTIN

Filip, lepo si ga sestrelil. Tale Kaplan ve vse. Ti ga je poslal kot zajca ... In, Filip ... zajec ni bil nič kriv.

Vdaj se ... Dvajset nas je ... če ne zažgem, boš zgorel ti, zgorela Tereza in še kdo?

FILIP SKOČI IN ODPRE VRATA IN USTRELI TJA, OD KODER SE SLIŠI AVGUŠTIN. PADE, ZADET V NOGE, V TRENTUKU JE PRI NJEM AVGUŠTIN IN GA ZVEŽE, DRUGI ZVEŽEJO BARBARO, MEDTEM KO TEREZA NERAZUMLJIVO KRIČI, DOKLER NE IZGUBI AVGUŠTIN ŽIVCEV IN POŠLJE VANJO RAFAL IZ BRZOSTRELKE IZ BLIŽINE. VANJO IZPRAZNI OBA SARŽERJA, POPOLNOMA IN TIRA. NAZADNJE ZNESEJO V HIŠO SLAMO, POLIJEJO Z BENCINOM IN ZAŽGEJO, PREDEN ODIDEJO V NOČ Z ZVEZANIMA BARBARO IN FILIPOM.

22. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, LJUDJE V CERKVI.

KAPLAN

Potrgajte plakate, na katerih je komisar Kriš. Na njegovo glavo sem razpisal tisoč mark nagrade jaz! In če vam povem, da je to tudi vse od Kriša, vam govorim resnico, čisto kot zlato. Kriša namreč. Kriša sem si izmislil jaz!

Kaj me zijate. Poznam vsakogar nad trideset let. Poslušal sem vaše spovedi in vaše svinjarije. Vi se ukvarjate z zapravljalivčki, žrete sladoleđ in če vas kaj pesti, vas pesti kaka punca, če vam takoj ne da.

Kaj mrmrate? Samo seme je hudič po svetu sejal. In ne bog, in to ste zdaj vi in ste tudi bili. In to sem navsezadnje tudi jaz. Samo, da ne mrmram. Službujem, berem maše in spim z deklo. Tako kot vsi. Ampak zaradi tega nisem čisto nič manj sam. In samo to sem vam posvetil, da svet tako, kot hoče Bog, tukaj uravnam. Ko je bil še mir, je bilo težko. Zdaj, ko so prišli časi, da nikdar takih, ga ne bi mogel več, če ne bi izumil prekucuha, in z njim sam otrebil vas Tomelj.

Ste me razumeli? Toda tale prekucuh, rdeči komisar, mi je zrasel čez glavo, kaj čez glavo, razrasel se je, da je vsepovsod, čeprav je izmislek mojih sanj. Povsod trosi grozo in trepet. In, ker sem si ga izmislil sam, ga bom tudi iztrebil iz vaših glav.

Zato ga od danes več ni. Potrgajte plakate. Če kdo kdaj in kje samo omeni še to ime, ga bom sam osebno kaznoval. Kako kaznujem, pa dobro veste vsi. Da se ne šalim ... Barbara in Filip ... gresta nocoj, prva na to pot.

Amen!

23. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, ANDA, BARBARA

V MUČILNICI

KAPLAN

Nisem prišel sem, da bi zvedel, kje so ... Prišel sem, da mi poveš, Anda, a je res Kriš?

ANDA

Seveda je. Kako bi ne bil.

KAPLAN

K zidu!

Barbara, povej, a je ali ni?

BARBARA

Rekli ste, da ga ni!

KAPLAN

Povej ti, ne to, kar sem rekel jaz!

BARBARA

A je to sploh važno. Za mene ni! Kaplan, konec je blizu. Jaz mislim na svojo smrt. Kaj mi če Kriš?

KAPLAN

Si se zbala za svojo rit?

BARBARA

A vam še ni vsega zadost?

KAPLAN

Greš k Andi za zid!

BARBARA

Je tudi vseeno. Za zid ali pa kam drugam. Sam umreš. In ni težko, če te je minila groza in lastna smrt.

KAPLAN

Psica! Tako me ti teptaš? Ti, ki sem te v svoji samoti gledal noč in dan? In ... ker mi nisi dala doslej, mi boš zdaj svojo kri! Polokal ti jo bom iz tvojih prsi!

J! RAZTRGA BLUZO IN SE ZAGRIZE V NJENO DOJKO, TAKO DA BRIZGNE KRI.

KAPLAN

Ta psica ... kako je sladka njena kri ... kako je sladka ...

24. SLIKA

OSEBE: AVGUŠTIN, BELOGARDISTI, ŽENSKA, DEKLETI IN OTROCI. SREDI NOČI RAZBIJAJO NA VRATA OSAMLJENE HIŠE IN PLANEJO NOTER. NA ČELU JE AVGUŠTIN. MATI IN DEKLETI V SAMIH SRAJCAH.

MATI

Jaz ne grem nikamor ... poglej otroke ... Avguštin ...

AVGUŠTIN

Rekli smo, da potrgajte plakate s Krišem. Niste jih.

MATI

Glej ... otroke ... pet jih je ...

AVGUŠTIN

Ne boš okoli kazala riti ... Obleci se. Ti, pa ti, pa ti ...

KAZE NA KOMAJ ODRASLI DEKLETI.

Rečeno je bilo, da se ne spregovori beseda in ime Kriš.

Govorili ste ... od jutra do večera ...

Tiho ... ste ... vem, da ste ... To pustite tukaj. Ne boste več rabile ...

ŽENSKJE JE POPADLA GROZA IN SO ČISTO LESENE.

MED JOKOM JIH Z GLOGOVIMI KOLI SPEHAJO VEN.

KO NI NIKOGAR VEČ, SO VRATA ŠE ZMERAJ ODPRTA NA STEŽAJ. OD SOSEDA SE SLIŠI SILOVIT PASJI LAJEŽ, STREL IN PES V HIPU UTIHNJE. VPITJE ŽENSK. VMES AVGUŠTINOV GLAS.

AVGUŠTIN

Ta norec ... ta Kaplan. Saj sem vedel, da je samo Kaplan.

DOLGO ČASA TIŠINA. SPET KRIKI ŽENSK IN DEKLET IZ ODDALJENE HIŠE. POTE M SPET DOLGO ČASA TIŠINA. POTE M SPET ODDALJEN RAZLOČEN LAJEŽ PSA, KI SE MU PRIDRUŽIJO VSI PSI V TOMELJU. LAJEŽ TRAJA PRECEJ ČASA, KOT DA NOČE UTIHNITI.

25. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, AVGUŠTIN IN DOMOBRANCI, ANDA, BARBARA, MATI IN DEKLETA IZ PREJŠNJEGA PRIZORA IN NEKAJ ZVEZANIH ŽENSK. PONOČI. KOZLERJEV BORŠT. NA JASI JE VIDETI TEMNE POSTAVE V KROGU. V ROKAH IMAJO GLOGOVE KOLE IN VSAK PO DVE ŽRTVI.

AVGUŠTIN

Ženske, Kristusova vojska smo! Nobenega ne ženemo
nespevedanega v grob. Poklekните in molite za kaplanom.
In bog vam bo odpustil.

MATI

Ti ... daj ... Kaplan, pet otrok imam ... Usmili se nas ... se
teh otrok ...

AVGUŠTIN

Kuzla ... na to bi mislila prej ...

ANDA

Zakaj pa mene? Mene ne ...

KAPLAN

Molite!

BARBARI

Psica ... kaj čakaš? A še molila ne bi.

AVGUŠTIN ZAMAHNE Z GLOGOVIM KOLOM Z VSO SILO
BARBARI PO NOGAH, TAKO DA KLECNE S POLOM-
LJENIMI NOGAMI NA TLA. OSTALI PLANEJO S KOLI PO
DRUGIH ŽRTVAH NA ENAK NAČIN, TAKO KOT JE TO
BILO V RESNICI V TOMIŠLJU, JESENI LETA 1942.

BARBARA

Naj živi osvobodilna fronta!

KAPLAN ZABODE GLOGOV KOL V NJEN ŽIVOT.

Naj živi partija!

BOLJ STOKANJE KOT KRIKI.

GLAS

Naj živi rdeči komisar Kriš!

26. SLIKA

OSEBE: KAPLAN, KOMISAR KRIŠ, PARTIZANI, MRTVI
BELOGARDISTI.

V ŽUPNIŠČU REGLJANJE STROJNIC, POKANJE, NA
TLEH MRTVI BELOGARDISTI. KAPLAN IN AVGUŠTIN PRI
OKNU, AVGUŠTIN IMA STROJNICO. OKNA SO RAZBITA,

PO SOBI SE SUKLJAJO PLAMENČKI IN ŠVIGAJO
KROGLE. NA RAZBELJENO PEČ NEKAJ PRILETI,
EKSPLODIRA IN OGENJ SE RAZSUJE PO VSEJ SOBI.
VSE GORI. KAPLAN ČEPI NA KOLENIH IN S PIŠTOLO
STRELJA ZA AVGUŠTINOM, KI BEŽI.

KAPLAN

Ta hudič, navsezadnje zmeraj zbeži!

27. SLIKA

PRED ŽUPNIŠČEM RAZOGLAV PARTIZAN Z BRZO-
STRELKO, IZ KATERE SE ŠE KADI. ŽUPNIŠČE JE ZAVITO
V OGENJ IN DIM.

KOMISAR KRIŠ

Ljudje ... zmagali smo ... Farovž gori ... Kaplan ubit ...

GLAS

Avguštin beži!

KRIŠ

Dočakali smo dan ...

GLAS

Avguštin je zbežal ...

KOMISAR KRIŠ

In jaz sem komisar Kriš ... Rdeči komisar Kriš!

TA TRENUTEK SE ZASLIŠI IZZA VOGALA RAFAL, KRIŠ
PADA ZADET NA OBRAZ, KROGLE ŠE KAR NAPREJ
RIJEJO PO NJEM.

GLASOVI

Avguštin je bil. Avguštin ... tam gori na njivi ... zdaj
beži ... Avguštin je bil ... Kriš je mrtev ... Kriš leži!

VSE SE POMIRI, STRELJANJA JE KONEC. K NEGIBNE-
MU KOMISARJEVEMU TRUPLU STOPI GROBAR HONZA,
OKOLI STOJIJO LJUDJE IN PARTIZANI Z ZASTAVO, ENE-
MU VISI HARMONIKA ČEZ RAMENA.

HONZA

Ljudje ... Bil je Kriš ... resnično je bil Kriš!

KONEC

dr. friedrich sonenkraut

v tem peklenškem, kosti parajočem, jesenskem
mrazu
ko se nad našimi glavami zbirajo črni in težki
oblaki
in se nam kuha ena huda inverzija
in je naša bela ljubljana
zavita v siv smrad in smod
tako da sploh ni več jasno
če je ljubljana kdaj bela bila
tako da jaz tukaj
javno in jasno pa šč glasno sprašujem
za to pristojne institucije
naj mi pojasne
kaj in kako je pravzaprav s to belino
kdaj je bila
kam je odšla
zakaj se je to zgodilo
in zakaj je ni več nazaj
pa še
če se je že kje kdo angažiral
da bi jo pobelil nazaj
in če se še ni
zakaj se ni
tako da moramo mi trpiti
zaradi megle, čada, smoga in smoda
povsod gledat samo sivobo in puščobo
ter dihati smrad
saj v tej črni sliki
niti zelenja ni nikjer več na spregled
ko pa — v že itak prehudi situaciji
še neodgovorni posamezniki
in še bolj take institucije
zverinsko in brutalno
brez srca in duše
uničujejo
še zadnje bogastvo ki ga imamo
v tej skromni deželi slovenski
našo lastno in edino
mater naravo
ki nas hrani in oblači
se fotosintetizira in proizvaja kisik
nam daje dihati

in živeti
mi pa jo brutalno teptamo
v sivi beton vklepamo njeno srce
s črnim asfaltom polivamo njeno dušo
z granitnimi kockami
plačujemo njeno dobroto
kar pogledajte občani
en načrt
dva elaborata
pa že gre dvesto ali več
kvadratnih metrov
lepe, sočne in zelene trave
hudiču v rit
če pa slučajno le še kje uspeva obstati
ka majčken skromen šopek
se že prikaže kaka satanska kreatura
povampirjeni vandal
jo zverinsko popade
brutalno populi
v deliriju peklenške ekstaze raztrga
razcufa, popljuje in potepta
da mu od satanskih orgazmov
prihajajo pene na gobec
nam pa, ubogim revam
nihče več ne dela kisika
in črne saje nas pritiskajo
prodirajo globoko v naša pljuča
jih zabetonirajo in zasmradijo
da ta sploh ne zmorejo več
organizmu dajati tistega kar rabi
in telesa nam pešajo in slabe
dokler sploh nismo več za nobeno rabo
nesposobni za svoje delovne naloge
samo še brezvoljno ždimo
in gagamo za čistim zrakom
ali pa vsaj svežim vetrom
ki bi prodril vsaj v kakšno
od pljučnih kril
lahko pa se nam dogaja še huje
kot se je na primer prijateljčku
marku z
ki so se mu

od samih močvirniških hlapov
izpušnih plinov
dima tovarn
smradu in plesnobe
kar pljuča sesula
in je moral revček
na golnik pod štaubzauger
kar ga je toliko prizadelo
da revčku vse odtlej
ni več pošteno stopil
in jaz resno mislim
da moramo temu narediti konec
da si tega nočemo
pa tudi ne moremo več privoščiti
saj **rabimo** zdrave ljudi
ki bodo krepko pokonci
sposobni za svoje življenjske naloge
zato moramo počistiti zrak
odstraniti umazanijo
in če že ne pozapremo fabrik
poskrbimo vsaj za mater naravo
saj se moramo krepko zavedati
da brez zelenila, grmičevja in trav
tudi mi ne bomo dolgo obstali
(na drevesa in gozdove
pa v tej sivi situaciji
tako ali tako niti pomisliti ne upam
saj — tudi če še kje
taki čudeži narave obstajajo
se skozi oblak črnega smoda
do njih ne prebije oko)
zato vas rotim ljudje
v imenu narave
in naših pljuč
zberimo se in bodimo složni
krepko stopimo na prste
vsem gnusobam, nakazam in nestvorom
ki nas sicer počasi
pa tembolj temeljito in zanesljivo
ubijajo in more
sami moramo poskrbeti zase
sami poiskati plodna tla
sami zasaditi seme
z ljubeznijo skrbeti za vsak grmiček
vsako bilko
z lastnimi rokami vzdigovati
z lastnim znojem zalivati
saj če tega ne storimo
v naša pljuča nikoli več ne pride
nič drugega kot strup
česar pa nočemo

jaz sicer ne bom
ne tukaj ne kje drugje trdil
da bo vedno tako slabo
saj nekatera znamenja že kažejo
da se situacija boljša
in kot svetla vzor
lahko navedem zadnjo vrtnarsko razstavo
ne bežigrajskem gospodarskem razstavišču
(kje pa drugje)
kjer je bila absolutno največja reklama
za folifertil
kar poučenim že nekaj pove
poleg tega pa mislim
prijateljčki ljubitelji trave
da itak že dolgo vsi vemo
kje se skriva najkvalitetnejši gnoj
namreč v glavi njega
ki ima edini na razpolago
dovolj velike količine dreka

jaša zlobec sonenkrAUT

pesniku I

ste videli tri zvonove
kako zvonko so zapeli
kako so zadoneli v svet

kako je ob njihovem glasu
brstičje zacvetelo
se pticam oko zjasnilo

trije zvonovi
ljudsko število
od usode dano
usodi namenjeno

ampak komu so kaj povedali
komu se je čelo
od veselja orosilo
čigavemu glasu
so zvonkost podarili

o si je kmet za plugom odpočil
o si je knap v rovu oddahnil
in v fabriki delavec za strojem zažvižgal

pa bo še vedno polje
jalovine polno
in rudniški rov silikozen
in stroj bo žagal
delavcu srce izžagal

trije zvonovi
bojo pticam peli
in rožam doneli

pesniku II

ko smo šli prvič trničje sekat
ščavje plet
da bi stezo utrli
pot odprli

se je pojavilo znamenje
martinček s sedmimi repi
nam je pot presekal
mali kuščar s smaragdnimi očmi
je z glavo odkimal
z razklanim jezikom zasikal

in smo šli naprej
drugemu znamenju naproti
device z razgaljenimi prsmi
so kamne dojile
s svojimi belimi prsti
steno čez pot zagratile

in smo šli naprej
sto in sto let
medtem je ptička
s kljunčkom goro do neba
obrusila
da smo se lahko popotniki vrnili

bila je naša pot
s krvavim potom smo jo tlakovali
vendar naše utrujene noge
niso v zemlji nobene sledi pustile
naše gorečne besede
so bile samo izgovorjene
naše ožuljene roke
so se v svojo notranjost krčile

in komur bo tretje znamenje usode
na srčni struni počilo
ta si bo ščit na rame opasal
in potovanje nadaljeval

andreasu

ubili so te
ko si bežal čez mejo
gologlav vihrajočih las
razprtih rok
si hotel galeb
poleteti v oblake

ubili so te
ko si bežal čez mejo
ko si obležal vznak
mrtvih oči
so se ti iz prsnega žepa
usule spominčice
venec spominčic
tarča za milostni strel

iz krvavega cveta
ki je šinil kvišku
sinicam obrizgal krila
skobcem ojeklenil očesa
je zrasel steber
krhki kristal

temna mračna luknja
ki vase požira
plahutanje kril
vseh perutnic
čirikanje čričkov
tiho škrebetanje
sivih poljskih mišk
njihovih ugaslih oči

kraka črni vran
čez pozebla strnišča
se vali ledeni plaz
njegovih rafalov

s tvojimi mrtvimi zrkli
si pilatuž roke umiva

začetek

v sak dan znova
se rodi novo jutro
vsako jutro znova
rodi nov dan

vsako zoro znova
dobi sonce ukaz
grej bodi toplo
pa po svoji volji menja pot
se v oblake odene
pošlje dež na zemljo

sredi snežnega zameta
z injastimi rokami
ti dvignem pest
sonce
brat prav si se odločil

vsako jutro
mi znova dahne v dlan
kaj je s to nočjo
predolgo je lena mačka
počivala na prsih

šala

intelektualcem

nekakšen micelij
podgobje
v tej deželi slovenski živahno klije

podzemeljsko mesto
mesto fantóm
ki ga ni ki je samo dogovor

na polaganje rok smo dogovorjeni
vemo da smo
občestvo
z vsemi odnosi strukturami
razen frizerjev trgovcev oštirjev sodnikov

kakšna vélika laž
možganskega potenciala
nekega zemljepisnega prostora

taras kermavner

SAMOSLAČENJE MODERNIZMA

(Esej o temle našem umetnostnem trenutku)

Letos bomo praznovali že pol drugo desetletnico, odkar se je naselila na Slovensko tako imenovana modernistična literatura; s tem izrazom menim zmes dadaizma, surrealizma, konstruktivizma, eliotovstva, letrizma, vizualne poezije, novega romana, happenniga, livingovcev, Grotowskega in ipd. Sam sem jo — v različnih obdobjih in njene različne smeri — imenoval: reizem, ludizem, karnizem, misticizem in lingvizem.

Kaj naj počnem s to obletnico? Naj priznam, da se je modernizem obdržal mnogo dlje, kot pa so pričakovali njegovi srditi nasprotniki? Kaj čem priznavati, ko pa sem bil v tem času, čeprav po letih mnogo starejši, vendar glavni zagovornik mlade in najmlajše generacije, slovenskih književnikov! Kvečjemu bi moral zmagoslaviti in se biti po prsih, češ, zmagali smo. A mi tako počutje danes ni pogodu. Ravno narobe. Zmerom bolj me obletava zaskrbljenost. Zmerom nujneje se sprašujem: pa je modernizem res udejanil, kar je obetal? Je res zadostil mojim verskim pričakovanjem o povsem novem — umetniškem in siceršnjem — svetu? Ali pa se mu je pripetilo isto, kar se je vsem svet odrešujočim in temeljno ambicioznim smerem dozdaj? Da se je razodel le kot ena od mnogih smeri, v marsičem mogočno osvobodilna, duhovito inovativna, skladna s spremenjenim duhom časa, vitalna, a vendar le minljiva smer?

Da, tako bo treba storiti. Vzeti pamet v roke, ponovno gojiti — vsaj v delu svoje prakse — treznost. Priznati: modernizem se pričena izpraznjevati. Čas je, da z njim ne ravnam več v baržunastih rokavicah; da ga ne branim za vsako ceno; da se zazrem vanj z nezaupljivo kritičnimi očmi. Morda se že kje v bližini, čeprav zastrto, napoveduje nova smer? Bi moral, ne da bi se obiral, nji na pomoč, morda ji primanjkuje lastnih uspešnih javnih zagovornikov? A četudi se še ni najavila osvežitev in prenovitev, bolje je, da z opozarjanjem na slabosti modernizma ključem novega duha in pripravljam pot za ponovno prerobenje, kot pa da bi se posušil v trajnega branivca nečesa, kar zadeva na zid, od sebe postavljen, lastno daljnosežnost omejujoč, kajne?

Vsekakor je napočil nesvečan trenutek, ko me poziva neodložljiva nujnost: napravi, dragi kritik, majhno inventuro modernizma in odgovori na vprašanje: kako je ta, danes dejansko že vladajoča, od kulturno politične oblasti dopuščena, med mladimi trdno zasidrana smer preživela teh trikrat po pet let? Se je preživela?

Najprej opozorilo samemu sebi:

ko praviš, da se modernizem izpeva; da mineva njegova ekspanzivna mladost; da njegov dozdaj otroško angelski glas ohripeva, upam, da se ti pogled ni nostalgичno obrnil v zastarelo preteklost, k bodronavnemu realizmu izpred treh desetletij; ali pač? Kaj nisi ravno v zadnjem času tako navdušeno hvallil prozne tekste svojega rodú, ki se je po desetletnem molku ali utišanju ali vstranporinjenosti ali neopaženosti spet oglasil, se zarezal v slovensko književno javnost s presenetljivo živim skalpelom? Nisi pri priči, sam kulturni politik, v najboljšem pomenu besede seveda, postavil teorije, prosto po Leninu: dva koraka naprej, korak nazaj, in si z dvema korakoma cikal na modernizem, z vračajočim se korakom namigoval na novo-staro prozo svojega rodú, pri tem pa zelo jasno povedal, da smo zdaj v fazi, ko stopa naš korak nazaj, da bi lahko čez čas, spet nanovo pripravljen, spet oborožen z življenjem in smrtjo, zakoračil poqumno naprej?

Nisi izrekel, da se je modernizem nazadnje zvedel na lingvizem; da je ves literarni svet postal znotrajtekstualni jezik, deloma morfemski, deloma lepotni? Da se prav v tem kaže njegovo nevarno stanjšanje v papir, v besedno igro, v goli znak, v člen, s katerim manipulira sistem? In da mu želiš ponovno okrevanje: napolnitev s tistim, čemur je, čeprav za današnjo rabo najbrž neustrezno, reklo izročilo: vsebina, širši svet, višji pomen, globlja usodnost, poseg v realiteto? Se ti ni izguba smrti in življenja, ljubezni in žrtve, trpljenja in tveganja izkazala za neopravičljivo? Ne sodiš, da se skriva ravno v teh bitnostih, kar modernizmu manjka?

Gotovo da nočeš reči: prečrtajmo epoho modernizma; vrnimo se k Boru in k Menartu. Takšna retrovizija ne bi pomenila enega, ampak šest korakov nazaj. štrbunk v trarara. Z enim korakom mislim natančno na tiste nove tekste, ki me navdušujejo zadnje leto dni. Recimo drame: pesniška tragedija Daneta Zajca: **Voranc**, nabita z mitsko primarnostjo, izčiščena do pojočih golih kosti; tragedija strasti **Koža meglê** Frančka Rudolfa, vračajoča se v dobo veljavnega rituala in pojočega noža; misterij Rudlja Šeliga **Lepa Vida**, ki obnavlja in modernizira ljudsko pesem; krvavi panoptikum Dušana Jovanoviča **Osvoboditev Skopja**, ki veže mitsko enobe z obuditvijo traja-ralistične drame. **Niso vsi piscl mojega rodú**. **Kar trije** od imenovanih so bili vodje modernizma; kot najbolj nadarjeni v skupini pa so najprej zaslutili konec svojega obdobja in so začrtali novo obzorje; s pomočjo koraka nazaj, ne pozabimo.

Pristneje k mojemu rodu spadajo naslednji: Jože Snój z jezikovno mojstrskim, a obenem moralne teme obujajočim **Jožefom**, z romanom, ki druží svetopisemski mit z muko stalinizma; Marjan Rožanc z **Ljubeznijo**, z nežnimi preprostimi spomini na mladost med leti 1941 in 1945; Vladimir Kavčič z vrnitvijo k zemlji, k težki in nesentimentalni, a trdni, gosti, stvarni; Peter Božič s kroniko **Očeta Vincenca smrt**, z nedopovedljivo brutalnimi doživljaji iz nemškega taborišča leta 1945, tudi avtobiografičnimi; morda bi našli še kaj, od **Kovačiča na prej ali pa že od Zupanovega Menueta za kitaro**.

Rod, ki mu pripadam, je posebno obeležen. Doživel je vojno; sicer predvsem na trpen način, vendar je otrokova zavest še posebej izpostavljena močnim vtisom, sanjam brez možnosti akcije, veri brez praktičnega udejanjanja, pogledu brez korigiranja s povnanjanjem; svet smrti in muke, vere in obupa se je globoko zavrtal v nas. Ker smo bili premradi, se nismo mogli dejavno priključiti prejšnjim rodovom niti po vojni; nesrečni, ker smo se počutili zgolj objekt tuje akcije — in dejansko smo to tudi bili — smo se po vojni prvi uprli tradicionalistom, a od znotraj, ne od zunaj; kot njihovi legitimni nasledniki, ne kot njihovi stari konkurenti. Spor s prejšnjim rodom je trajal tri desetletja; zdi se mi, da se še danes ni polegel — bile pa so vmes dobe, ko je plamtel do neba. Ker smo v tem boju potrebovali zaveznike in ker smo zares čutili potrebo po odpiranju, smo spodbujali nove rodove in jim pomagali, da so naša odkritja še radikalizirali. Tako je prišlo do nenavadnega položaja: da se med mojim rodom, danes skoraj že petdesetletniki, in mlajšimi ni vžgal tako rekoč niti en sam bistven javni spopad; tudi tedaj ne, ko je modernizem, v zadnjem desetletju, polagoma jemal vajeti v roko in je moj rod odrinil v kot. Oba rodova sta prijateljsko koeksistirala, čeprav sta se njuni estetiki precej razlikovali.

Danes smo na tem, da stopita oba rodova, moj in modernistični, v ustvarjalen dialog; v polemiko, če hočete, ki pa ji ne bo šlo za kulturno politično oblast, za onemogočanje naslednikov, za preprečevanje, da bi se ti sami iz sebe izrazili — kar vse je bila praksa starejših, predvojno vojnih kulturnikov; nadajam se, da bo ta spopad drugačne narave: da se bodo držé, stališča in sogovorniki nadgrajevali; da se bodo medsebojno spráevali o lastni in svojega partnerja utemeljenosti, horizontu, dosegu, ustroju; da bo debata filozofska: konfrontacija dveh svetov, ki oba tekmeča spodbuja, ne pa da ju medsebojno onemogoča.

Takšno je torej moje predvidevanje dogodkov v kn-

živnem življenju; napoved se bo uresničila, če bodo vremena kolikor toliko jasna, se pravi, če se v prihajajoče soočenje ne bo vmešala kakšna pretirano močna zunajknjiževna sila in ga preprečila ali že skrajša zveržila; ta moj strah ni od muh, kajti podobne nesreče so se že dogajale; slovenska literarna zgodovina je v bistvu zgodovina skrotovičenih nesreč.

Naj sežem nekoliko širše.

Danes, pri nas, v Evropi, koeksistirata dva splošna sistemska socialna modela: tradicionalni in moderni.

Prvi omogoča tako imenovano tradicionalno umetnost; je patriarhalen, avtoritativen, hierarhičen, razredni, humanističen, produktiven; potrebuje umetnost, ki pozna čvrsto zgradbo, jasn namen, očitne in preskušene vrednote, bogastvo misli in opažanj.

Drugi spodbuja modernizem. Imenujem ga sistem koda. Računalniški je. V njem se je udeležila buržoazna težnja po svobodi — seveda je, realno, ta svoboda le privatna: svoboda želja, ki jih je mogoče kopiciti ad infinitum in jih imaginarno trošiti kot zrak; potrebe so se spremenile v želje, akcija v željenje, v hrepenenje, subjekt v avtističnega Narcisa; na mestu akcije je fantazma. Človek je člen tega sistema. Vsak člen prosto leti naokrog, kot posameznik zasebnik je nekontroliran, zamenljiv, že skoraj irealen; veljaven je le kot velika matematična vsota posameznikov, kot sociološka grupa, kot populacijsko ali kakršno koli poprečje, ki ga zračuna, ujame verjetnostni račun, to je, današnja tehničirana kodirana znanost.

Sistem koda je nova zgodovinska — ali že transhistorična — planetarna scientistično tehni(cisti)čna ali tehnokratska, če hočete, stopnja, na kateri se življenje kot zorenje k smiselnemu cilju končuje. Premica se zaokrožuje v ponavljajoči se krog. Vrednote se obračajo kot denar, so le menjalne blagovne taktično pozicijske vrednosti; torej abstraktni. Hierarhija odpada, kajti nihče ni več pomemben kot posameznik subjekt, kot javno ustvarjalni posameznik. Gineeta ustvarjalnost, navdih. Zamenjujejo ju inovativnost, kvantifikacija, variacija, permutacija. Avtoritativnost se seli v sam sistem, proč od ljudi; tudi ona postaja abstraktna, ljudje so pomembni le kot vloge, kot nosilci te ali one oblasti. Vse med ljudmi je zdaj sporazumna, razumna nujnost: spoznanje lastne osebne nemoči. Uspešna obramba privatnosti zahteva javno modrost, koruptnost, prikrikanje, nezavezanost. Skratka: sistem koda je socialna skušnja nemoči, je odsotnost družbe, ki veže, občestva, ki zavezuje; je zamenjava družbe z institucijo.

Nevezani člani se znotraj sistema igrajo; umetnost kot igra, ne kot posvetitev, ne kot npravnost, ne kot ideja. Torej ludizem.

Umetnost kot igra reči, ne src, ne subjektov, ne muk, ne vizij; torej režem.

Umetnost kot senzacija teles, ne duš; torej karnizem.

Umetnost kot igra z neobveznimi drogantnimi skrivnostmi, ne kot obred svetega; torej misticizem.

Umetnost kot parasvet znotraj jezika, ne znotraj krvi in ran in smrti; torej lingvizem.

Obet, pred petnajstimi leti, je bil neznanski. Človek naj ne bi več poginjal v predmetenju sveta, to je sebe; detroniziran kot pobijavski gospodar bi postal enakovrno bitje med bitji sveta. Enakopraven je sicer postal, vendar ne med živimi bitji; zreduciral se je na znak. Živo reč je nadomestila mrtva reč. Enakost pokopališča, vojašnice, privatnikov.

Človek naj ne bi bil več zavezan demagoškimi idejam, lažnim ideologijam, cenenim vizijam, ki so se skazale le za krinke, s katerimi je avtoritarnost ljudi varala. Z igro naj bi te krinke odpravil, igra naj bi razvijala njegove spontane ustvarjalne moči. Pa se je dogodilo, da se igrajo le črke, fonemi, grafemi, odsevi, materialije.

Človek naj ne bi več zatiral telesa, čutnosti. Prebil naj bi ovire moralističnega purizma, predri skoz goščavo prepovedi, ki so ločevale polne, čutne erotične ljudi, odstranjevale njihovo neposredno komunikativnost in jih vezale le na ta ali oni generalni ekvivalent. Pa je prišlo, v realiteti, tako, da je telo le uporabljalo soteljo; da se z

njim ni moglo spojiti; se mu ne odpreti; da se je še bolj zaprlo vase: zgolj v čutnost egotističnega poželenja, ki je popolnoma nezmožno za ljubezensko občevanje.

Človek naj ne bi več hlapčeval banalnemu razumu, vsakdanji treznosti; odprl naj bi si okno v svet; začel bi čutiti, kar je bilo dozda skrito: skrivnost, neizrazljivo, neimenljivo, zatrto. Rezultat tako lepega namena: privatniki se v privatnih grupah skupno vdajajo privatnim praznoverjem, ki so le variante želja.

Človek se naj ne bi več slepil, da je borec za ideje. Z analizo jezika naj bi odkril, kaj je realiteta idej. Analiza jezika pa je nazadnje dognala, da sploh ni ničesar razen jezika, jezik je konvencionalen sistem, je kompjuter in vsi mi smo njegova hrana.

Dokler je bil sistem koda še negotova, nejasna, iluzijska, mnogoobetajoča opozicija vladajočemu moralistično nasilnemu patriarhalizmu, se je pojil modernizem iz živega vira, iz vseprešinjajočega oporečništva; ko je sistem koda zmerom bolj — tudi in predvsem na neliterarnem, na ekonomskem in na drugih področjih — zavladoval, je ta opojni vir umolknil; tako danes modernizem ni več herojsko dejanje zoper reificirani model evropske zadušljive ječe, ampak postaja, paradokсно, njeno najučinkovitejše sredstvo, njena čez vse uspešna lepa fasada, njen inteligentni alibi.

Porekli boste in mi, upravičeno, počitali: s svojo novo analizo, ki je morda resnična, zadevaš le literarno in druge ideologije modernizma, ne pa modernizem kot umetnost; ne bereš umetnosti, ki se je razcvetela v dobi modernizma; sekaš ogrodje, brez katerega umetnost sicer ne more, a ni bistveno zanjo. Umetnost je neizrekljivo, ne pa ideja antlideje.

Res je, bom nemudoma odvrnil. Moji stavki ne dotipljejo do umetnosti. Vendar, dovolite mi dve točki obrambe. Prva pravi:

umetnost se v modernizmu tako usodno spreminja v ideologijo — čeprav gre na videz za antiideologizem, dejansko pa za ideologijo antiideologizma — da se bliža svojemu koncu. Kaj pa ji še ostane, če izključi življenje in smrt? Jezik sam na sebi se prej ali slej zlije v scientistične in specialistične metajezike, razkriva se kot goli um. (Računalniška poezija je zadnja meja te težnje.)

Druga točka zagovora:

vse do danes, in še danes, položaj traja že vsaj dvesto let, se umetnost meša z ideologijo; ne more brez nje. Ideologija je forsirani, nujni okvir, v katerem se umetnost socialno pojavlja; v katerem se sploh lahko jezikovno oblikuje. Že ustroj jezika, današnjega, vsakršnega od neolitika in zmerom bolj, je tak, da izdeluje, usmerja, določa izraz. Če je umetnost diafora znotraj logičnega sveta, če je znamenje onega, kar je zraven, drugje, čez, potem se to poleg čudno, subverzivno lepi na logiko klasičnega jezika; jezik kot sistem ga skuša preprečiti.

In še: velika umetniška dela so raztresena povsod, neprogramirana so; znotraj vseh slogov jih najdemo. Književno življenje pa poteka drugače: je boj med literarnimi ideologijami.

Tudi modernizem je bil in je še takšna ideologija. Ideologija je posoda, mimo katere danes ni mogoče zajeti nobene, ne žive ne mrtve vode; odvadili smo se srebati z usti in zajemati z rokami — bogve od kdaj je ta običaj že prepovedan. Ga je strla kultura? — Ideologija modernizma je bila, ki nas je pred petnajstimi leti navduševala; manj njegovih umetniških dosežki. In spet je ideologija modernizma, ki se je danes scvrknila. Ideologije so podvržene drugačnim zakonitostim kot umetnost. Umetnost živo brizga; umetniški tekst, izsanjan pred sto in tisoč leti, se vsak hip nanovo poraja, ideologija, ko je odrabljena, pa crkne in ni je sile, ki bi jo lahko obudila, dokler ne pride čas zanjo. Ideologija je kruto, poenostavljajoče, umazano sredstvo družbene zavesti, a žal takšno, brez katerega danes (še) ne gre.

Zato je bila pred desetletjem in pol, sredi napetega boja, sredi konkretnega — celo politizirajočega — časa v nastajajočih tekstih najmlajšega rodú najbolj zanimiva ideologija; vsaj zame. Danes je najmanj; vsaj zame. Razumljivo; ideologijo iščem predvsem v tekstih danes

najmlajšega rodú, Šalamun pa je že prešel petintrideseto leto. Današnji najmlajši rod me opozarja na novi ustroj sveta in njegove zavesti. Literatura je, vsaj pri nas, glavni nosilec in prenašavec nove senzibilnosti, novih idej, novih življenjskih razmerij. V starih tekstih pa prebiram, z radostjo, čisto nekaj drugega: tisto, čemur rečemo, po občutku, umetniška veljava. Ideologija me v njih vznemirja le tedaj, ko analiziram ustroj naroda, ki mu pripadam, ali epohe, brez katere si ne morem razložiti današnjega položaja.

Berem torej po dveh ravneh. In trčim na pristen paradoks. Ugotavljam, da je najboljši pisec, v katerem je najmanj ideološkosti, ali tak, v katerem je poleg ideološkosti še zelo močno ono drugo, umetniško. Pesmi iz zbirke *Uran v urinu*, neverjetno duhovite, inovativne, zabavne, posmehljive, poskočne, na Slovenskem še nevidene, sveže, bledijo; njihov bog, Milan Jesih, ostaja na kahli. V Šalamunovih izrazito pridobiva avtorjeva fantazijska in fantastična domiselnost, izgublja šokantnost. Svetinove se, naj so še tako in zmerom bolj razkošne, znajdevajo na robu besedno likovnega esteticizma.

sergej kapus

prosti v soncu
bratova moč rasti
grenke rastline

zjutraj
spočiti grmi
izbruha trenja zvezd

sedež spomina
slanost v obiranju
divjih pečč

kri magneta
majhnih stopal

Ne pozabimo na bistveno:

tehnika je vse do nastanka sistema koda služila. Bila je sredstvo nečemu drugemu. Ne sredstvo človeškega bitja, to je gotovo; a verjetno sredstvo produkcije, blaga, razrednosti, vladarjev, idej. Danes je premenjala naravo: zalezla se je v človekovo bistvo, postala njegovo bistvo. Tehnična igra ni več, kot v nekdanjem Prešernovem *Sonetnem vencu*, vzdražljivo sredstvo nacionalne zaveze, ljubezenske izpovedi; moder-nizem ne mara za nobeno izpoved, buri ga zgolj igra. Tudi jezik ni več zgolj tehnično sredstvo, kot v taistem jezikovno virtuoznem *Vencu*; vsa(ka) pesem je danes le še igra tehnike z jezikovnimi členi, besedami, metonimijami, sintemi; svet je le še znotrajjezikoven, znotrajtekstualen. Današnji modernistični jezik je sinonim za znanost, za tehniko; ni več jezik simbolike, ki prinaša sveto, ampak le sintematike. Jezik ne izraža ničesar več, kar bi bilo zunaj njega; taka je veljala v tradiciji. Ne izpoveduje, ne prevaja. Kombinira se le iz sebe kot logičnega histeričnega sistema členov.

Da se zavzemam za vrnitev izpovedi, nacionalne, duševne, stiskovne? Ah ne; odklanjam tovrstno podtikanje.

FAKIR

Ve, utrujene kače, ve.

svetloba za robom
dviganje v središče obraza
vrenje krvi

Da se angažiram za ponovno prevajanje nadjezikovnosti, za obuditev direktnega kanala: ideja — literatura? Ne, ne, te kaše ne bom pihal. Tipam zraven, ob; v tisto in v takšno drugo, ki ni ne zunaj ne nad, a tudi ni znotraj in ni isto. Kam torej? Ko pa se je tako težko izraziti; vse besede, ki so nam na razpolago, nosijo s sabo obremenitev s polpreteklimi pomeni in mi mojo slutnjo že vnaprej izkrivljajo; sama gramatika jezika, v katerega se zapisujem, mojo vizijo (de)formira.

Reči hočem:

ko se literatura izpraznuje, ko se tanjša v zgoljjezik, v zgoljtekst, se razodene kot zgoljtehnika: kot realizirani nihilizem buržoazne svobode, enakosti, lažibratstva. A ta hip nehuje biti umetnost. Med umetnostjo in tehniko, med umetnostjo in sistemom koda ni več one neogibne diafore, ki omogoča metaforo in iz katere umetnost poganja.

V prejšnji dobi se je umetnost ujela, sužnja, v podobo; že to je bilo dovolj slabo. Danes odpravlja še podobo. Če pa jo ohranja, podoba ni več mimezis, posnemanje zglada, živega človeškega vzora; je le še odsev odseva, podoba jezika. Ker se umetniško ustvarjanje predela v kodiranje členov, izgubi svojo nekdanjo funkcijo in naravo.

In bravec, gledavec, poslušavec si upravičeno zastavi vprašanje:

čemú bi z užitkom ali s pridom gledal upodobljeni stroj, ukiparjene električne valove, suženjski odlitek noge v gipsu, če so ti posnetki slabše isto kot posnemano? Če niso niti predelani v nek višji smisel, kot terja tradicionalizem, niti niso klasična blažilna humanistična lepota, kot priporoča meščanska vlažna duša?

Ogenj.

Otrdelost in klic.

Okrogle zvezde.

Prihodi uravnavajo vžig.

Risi večje svobode.

Spomini veselja in želja.

Volja nove oblike, zemlja, predanost zarodka.

Svetloba, žerjavica, lokus razleta krvi.

Razbita zvezda, strah, krčenje v eno.

Odperti brizgi.

Meja za znamenje, spanje.

Posestvo pomenov,

otrplost in lov.

Merjeni presledek, udarec v snov.

Samost, bližajoče se truplo.

Reža, curek, bel in rdeč.

Površina, bič barve, pokol,

modro ihtenje.

Beli dogodek, selitev.

Volja spomina in odpadanje zla.

Vsi stiki pripadnost,

pretok brez pomena,

vračanje iz dna!

Tu smo.

Meščanska družba zori. Prerasla je svoje zgodnje, iluzijsko, humanistično obdobje; morda je segla že čez svoj vrh, saj se tudi svet produktivizma umika pred kodom. Da se je končala, ne bi hotel trditi; tovrstne napovedi so se večkrat skazale za preuranjene; meščanska družba je neverjetno trdoživa. Vendar, dejstvo je: znegirala se je v novo, času ustrezno, odporno obdobje kodiranja.

Osvetje.

Lokus, predor.

Preteklo gibalo v prihodnost.

Nerojena svetloba,

brezrobnost, razdeljeni prizor.

Prerezana opna, vrtenje.

Upognjena premica, seme, vzdignjena barva.

Ruda, pretok.

Širjenje, prosojnost, pozaba.

Preskok.

Obnebjje, notranjost.

Razlet, spomin za izganjanjem zla.

Vera, razžarjena koža.

Met

in žalost,

divji gozdovi.

Prva obljuba, sprememba oblike,

dih v nebo.

Obodi, odsev,

koli nepretrgane zveze.

Reža, gibalo ozadja!

Strup,

zaprti prehodi, razdrti obseg.

Otrdelost, samota.

Stalna nepremična predstava,

prilastitev,

videzi žrtve!

Možnost in krutost!

Vzpenjanje znaka,

vrenje, prosojnost, telo!

Nova poznomeščanska institucija ne odklanja več modernizma, kot ga je skrepenevajoči, ostarevajoči, nefunkcionalni starožitni patriarhalizem; ta se je penil, od brezzobega sovraštva, od krčevite nemoči, od spargene samozavešči, ko se je začel modernizem, v moji generaciji, trdovratno oglašati. Patriarhalizem ni bil sposoben priznati, da je sam zasnoval in udeležil vsesplošni nihilizem; zato modernizma kot funkcije tega nihilizma ni smel dopustiti. A je v tem nasprotovanju, naš starčevski starševski fanatik, polagoma oslabil.

Nova poznomeščanska institucija modernizem inteligentno vključuje v lastno kodirano členjenje; posrečilo se ji je, da je modernizem vpela, kot eno svojih funkcij, v generalni sistem. Pri tem postavlja literaturi en sam, a bistven pogoj: da umetnost ne oživlja onega drugega, drugosti, tistega, kar živi zraven, ob, drugje; da se zadovolji z obzorjem koda.

Dovoljene in delno celo podpirane so tri različice; in vse tri so obilo prakticirane.

Prva:

ponavljanje stare smiselne umetnosti zgodnje meščanske dobe. A ne pozabimo: tačas se je svet dejansko izpraznil, smisel se je sploščil v znak; obnavljanje bivšega ni posodobljanje bivšega, takšnega, kakršno je bilo, v času njegove velike moči, vitalnosti, sintetičnosti. Danes se s tem nekdanjim le manipulira. Služi le za alibi. Je le muzejski eksponat brez lastne nujnosti. Posnetek. Obnavljanje je restavracija, ne oživljanje. Ne izraža duha časa; prikriva ga. Model je učinkovit predvsem za široke množice; te pa so danes v večini. Ljudje ne prenesejo, da bi bili le delovne živali, le členi, le snov, le racionalni momenti — zato si umišljajo, da so nekdanji korenjaki, polni dogodivščin, gibke osebe sredi vrvečega življenja. Življenje jim je, v tej različici, naslikano; trošijo ga kot fantazmo.

Po vseh voglih se kotl brez števila tekstov, proizvajanih po preišljenih in nezgrešljivo učinkovitih receptih. Vdor znanosti v pisanje; marketinga, objektivne analize tržišča; porabnikove psihe. Tovarna današnjih sanj.

Vrh te smeri so tako imenovane uspešnice; tudi Slovenci jih že poznamo, čeprav še ne toliko kot tehnično, trgovsko, manipulacijsko razvitejši narodi. Naši pisatelji, pa četudi so brez daru, še zmerom sanjarijo o veliki umetnosti, o izpovedi in o podobnem, sumljivem, namesto da bi računali, konstruirali in trgovali.

Druga različica:

eksperimentalna. Eksperimentalizem modernizma je v skladu z najnim brezmejnim eksperimentalizmom sistema koda.

Znotraj tega sistema je vse, kar je nekoč veljalo za ustvarjalno, eksperiment. Človek-člen sploh ni nič drugega kot divja eksperimentalna volja in neobglen poskusni zajček; vrti se kot obseden, vse se v njem in okrog njega (pre)kodira, vse ostaja isto; obenem in zmerom enako je kodirani in eksperimentalizirani člen. Sistem se reproducira, le če nenehoma iznajduje nove tehnične prijeme; inovativnost je njegov pogoj, vgrajena je vanj kot njegova usoda. V igri je vse poskus, in če je človek člen, ga za poskus ni škoda. Eksperimentiranje z njim je današnje tveganje. Vendar ni izzivi usodi, ampak je usoda spremeni la značaj: zdaj ljudi ne sooča več tragično s sabo, zdaj z njimi le racionalno tehnično manipulira.

Vis-à-vis prvi različici — uspešnici konvencionalizma — je umetnostni eksperimentalizem elitističnega, aristokratskega značaja; če je mogoče tema dvema oznakama sploh pripisati še kak pomen. Kajti plemenitaštvo je le navidezno, saj ne služi svetemu, plemenitemu, vzvišenemu, izvoljenemu, ampak ravno narobe: funkcionalnemu obračanju vsakdanjega, splošnega, institucionalnega, pritlehnega. Eksperimentalizem je strokovni oddelek v tovarni; ta pa dela za široko, za svetovno tržišče.

Eksperimentalizem je odigral, v preteklem desetletju in več, izjemno pomembno bitko: razkrinkal, razbil, deaventiziral, napodil je samoprašni tradicionalizem. Pokazal je, s prstom, na univerzalistično planetarno tehnično etapo, v kateri životarimo, in, ves preprost, dejal: glejte, naša resnica; glejte, kralj je gol. Še nasilno

slačiti mu ga ni bilo treba; le gledati brez rožnatih očal. Konceptualna umetnost, letrizem, grafizem, kompjuterska poezija in kar je bilo podobnih konkretnih smeri, so z nesramno eleganco opravile zadnji ritual: razkrinkanje goljufa, nato pa so, naj so hotele ali ne, stopile v službo novega kralja, nič več baročnega, nič več tradicionalno razkošnega; njihov zdajšnji vladar je suh, preišljen, stvaren. Pravi znanstvenik.

Ali umetnost v službi znanstvenika?

Slab posel.

Tretja različica:

ta se mi vidi ta hip najbolj nevarna, ker plove v najbolj samovšečnem zanosu.

Z ene strani je antitradicionalna, saj je le lepa igra. Z druge ni eksperimentalna, ni po videzu scientistična. Imenujem jo esteticizem.

Povrgel jo je sam sistem koda. Ta je pač razumen in ne želi zreti sam sebi nenehoma v obisti, razkazovati svoj tloris, svoj tehnični načrt, svoj skelet (kot ga v eksperimentalizmu). Še globlje je utemeljena njegova želja po samoskritju: boji se, in nikakor ne neupravičeno, da se bo v bravcu, ki bo venomer strmel le v racionalno nage, hladne, ledene konstrukcije, zanetil strah; da se bo bravec sistemu, ki vse skeletizira, uprl, saj bo v njem kot v ogledalu ugledal lastno iztrošenost, izmozganost, izžitost in spoznal: sistem sam se redi, jaz pa crkujem. Eksperimentalna umetnost je za izbrane strokovnjake, za specialiste, ki so imuni in ki v logizaciji vsega celo uživajo; pač poklicna deformacija. Drugi, manj zavarovani pred surovostjo resnice, naj se tudi v umetnosti sladkajo, kakor se že v industrijskem in sploh vsakdanjem življenju.

Devetnajsto stoletje je še dovoljevalo neoviran pogled v stroje, transmisije so sikale pred našimi očmi, mašine so se neženirano razkazovale gole; danes kar najbolj cenimo umetno oblikovanje. Zaprimo stroj v lepотно obliko; tudi proizvod, pa naj je še tako enostaven, nepomemben, enodneven, oblikujemo kot estetski predmet, dajmo mu videz duše in gibanja, spolirajmo ga, doženi mo njegov videz, ko pa je to opravilo kar se da lahko: eksperimentalci izumijo prototip, tega odštancujemo brez omejitve. Opraviti imamo z dvema pakiranjema: z zunanjim, predmet v škatlji; in z notranjim, prvim, odločilnejšim: resnica predmeta — njegova ekonomičnost, koristnost — oblečena v lepотно tenčico, da bi utrdila videz neskope, nezgoljtrgovske, človeku namenjene, humane, dobre družbe.

Esteticizem je umetnostna smer, katere funkcija je zavijanje resnice sveta v lepотно kokon, v mavrično mrežo. Zmanipulirani svet je zdaj spet zapeljivo krasán. Lepota se je znova installirala kot ena osrednjih — in poudarjeno kulturnih — potreb.

Gre mar za radikalizacijo devetnajstostoletnega larpurlartizma? Larpurlartizem je zares odstranjeval utilitarizem. In vendar ni zmožel zaustaviti njegovega pohoda. Narobe; najvišje razviti utilitarizem si je zataknil lepoto kot tako v gumbnico in z njo paradira. To se mu je posrečilo, ker jo je kupil. Danes ni več nekdanje različice med bogatim in revnim; kupna moč je bolj ali manj enakomerno porazdeljena med vse, zato so pa tudi proizvodi nizkih cen: esteticizem bo vsak čas dostopen vsakomur, kdor se bo prenažrl uspešnic.

Nekdanja vsebinsko polna, zdrava, rdečelična, močna lepota, dosežena v kakem Županciču, se je skladala z najvišjo stopnjo udejanjanja nacije. Sinteza je ohranjala še spomin na rodovno občestvo, na srednjeveško obrednost, na mit. Preteklost je bila postavljena v napol še sveto, napol že ideološko visoko službo bogu-narodu. Obenem pa je na moderen način stare težke, danes že nezaznavne mitske ritme preuglasila v gladko spevno operno melodijo. Čudovit čas povzdigovanja. Nacionalni kodificirani jezik je uknil, združil, preoblikoval in spel v novo kantato nekdanje dialekte. Postavil je lepi, smiselni, pošteni, upravičeni zakon: zakon naroda. Vse je poenotil v imenu tega naroda; ljudem je dal smer in razlog.

Današnji trenutek je zarisan nekje v večeru nacije;

nebo je že napol nočno in ne rdi več. Sivina zasega vse živo. Napeto umirjena enotnost nacionalnega jezika se je skrhalo. Univerzalizem, ki tiči skrit v bistvu nacije, je razmetal sintezo; bila mu je ovira na njegovi poti usodne radikalizacije, ki vodi k čistemu umu: k scientifikaciji vsega. Imperializem evrocenzizma se ne more ustaviti ob lepi ženski; žene ga, da živo bitje zamenja z lepo — s še lepšo — lutko, s popolnim robotom. Da pa bi ljudje vzdržali v tej bistveni robotizaciji, jim mora sistem na drugi strani popustiti uzdo; ta druga stran je seveda privatna: žretje lastnih fantazem. Privatnost ni več omejena le na posameznika. Dandanes je mnogo širša: zaobsega grupe, okužuje zveze med ljudmi. Paradoks: privat(istič)na socialnost. Skupine in (laži)skupnosti ljudi skupaj sanjarijo: imaginirajo. Zato njihova sanjarska dejavnost ni le želja, ki ne prode izza mejá posameznikove glave. Opazujemo jo povsod, vlačí se okrog oglov, naseljuje se v slumih naših mestnih blokov.

Rečemo ji argot, slung, žargon. Posebno med mladimi je žargonizacija radikalna. Nekateri pišejo brez samoglasnikov. Osrednje nacionalne besede so zamenjane s takimi, ki so karakteristične za ozko kvazi-socialno privatno okolje. Spreminja se sintaksa, celo gramatika. Razkroj nacionalne kodifikacije. In vendar: nosi grupno pozasebljanje v sebi zrno nove socialnosti? Ali je le navidezno nasprotje izbranemu esteticizmu? Navidezno, ponavljam; kajti estetika grdega je prav tako esteticizem — pač namenjem nerazsvetljenim, neizbranim, širokim slojem. Nasilje je pendant snobizmu; oboje je krvava moda, ki priteka iz zastrupljenih cevi kodiranega sistema.

Obe krili, oba rokava ideologiziranega oblačila, v katero se je zagnil sistem, valovita čez nas: čarovniška halja biserne lepote je v naskoku plamenečega jezika vzhodnjaških sanj (recimo poezija Iva Svetine); na nasprotni strani istega naleta seka duhoviti, nespoštljivi, detronizirajoči, cinični straniščni govor. Izraz ni moj, a zadeva; tej smeri je stranišče glavni prostor stanovanja. In imajo prav, moderni barbari, ko so nekadaj posvečeno spalnico in bogato jedilnico in okusno sprejemnico zažgali, posrali: demolirali v sekret. Storili so le, kar jim je narekoval sistem; njihovo razbijajočo pest, njihovo teptajoče kopito je vodil sistem, saj so, člani, le marionete. Meščanski dom dejansko ni nič drugega kot akumuliran kup človeškega govna.

Sistem koda rajši vidi to in takšno resnico, ker je še zmerom nekako angažirana, prizadeta, zanosna, npravnc čuteča, kot pa da bi povsod visela le podoba zreduciranega funkcionalizma. Herojska doba eksperimen-talizma, modernizma je že mlmo; Schwitters, César, kubizem so odstavljani. Picabia je sam zalil z mondenim mesom svoje nekdanje krute ironične dahavske fotografije. Stran z umetnostjo, ki ponuja enolično sintematiziranje členov, identiteto fizikalnega čebrenanja, kodiranih matematičnih zvokov! Revščino senzacij, barv, čutov zaprimo v permanentno evropsko ječo, poveznimo pokrov na elektromagnetične, laserske, nevtronske valove! Odčepimo stekleničke Helene Rubinstein in razšpricajmo vsepovsod opojni vonj penastega filmskega mesa, vključimo se v kólo pobarvanih okostnjakov, ki jih je zgrabil esteticistični vidov ples!

Bistvo sistema koda je radikalizacija uma. Eksperimentalizem je njegov najbolj pristen izraz. Tradicionalizem pomirja zaostalejšé sloje. Esteticizem pa igra prebrisanejšo igro, čeprav se je ne zaveda in čeprav ponavadi veruje v lastno soboslikarsko poslanstvo. Predstavlja se, kakor da bi pogumno zastavljal pot scientifikaciji; kot da bi ji, mnogočesa zmožen, zaslanjal prehod in jo celo onemogočal; kot da je lepota dan današnji enakopravno nasprotje védenju.

Pa ni, trdim. Pa njena lepa skrivnost, skrita v lepoti pesmi, recimo Borisa A. Novaka, neizrecno sili bravca, da navzame vlogo kritika, znanstvenika in da uganko, ves nepočakan, razrešuje. Iracionalnost je potrebna, da se more racio udejaniti; da lahko zmaguje; da se sploh lahko izkazuje. In še bolj prekanjeno ravna: po poteh

iracionalnosti, skritosti, navidez nedoumljivega se priti-hotapi v notranje kamrice človekove duše, v gube njegove zaznave, dozda zasute celice razsvetli in si jih, takó, podredi. Misticizem modernizma vnaša neznan(sk)ost v najbolj skrito naravo pesmi in (ne)zavesti; s tem dela umu dostopno zadnje oporišče brez-umnega.

V tradicionalnih časih je potekalo vse bolj preprosto. Skrivnost je zaostajala eksteriorizirana; kvečjemu se je zatekla v usodo, ta pa je nedosežno nad človekom, znanstvenik ne najde vrat vanjo. Esteticistična skrivnost ni usodna; nji ni potreben medij svetega. Le vaba je in pionir, le diamantna glava vrtnega znanstvenega stroja, brez katere sonce zavesti — bistvo sistema koda — ne more prodreti do svojega cilja: do odkrivanja, do opisa same srčike jezika in človeka, njegove želje in nezavednega. In svet ne bi mogel biti do kraja, tudi odnotraj slečen. Misticistična skrivnost je sredstvo za total(itar)no slečenost sveta — na ogled postavljeno le izbrancem: patentiranim voyerjem: znanstvenikom. (Tudi meni, tudi meni.)

V tem okvirju je mogoče izreči še nekaj besed o konkretni, o vizualni poeziji kot najdlje izproženi roki eksperimentalizma.

Zares, splošna slovenska ustanova, politična, javna, posvetna, je še ni posvojila; a je tudi ne preganja. Pušča jo v polmraku. Čemú? Ker je, ta ustanova, še zaostala, še tradicionalno avtoritarna, še ne dovolj plastično kodirana? Ali pa je sploh ne more zajeti, se do nje jasno opredeliti, ker je v vizualni poeziji nekaj, česar sistem koda ne more povzeti? — To je poglavitno vprašanje.

Naj bom že kar na začetku spraševanja kot nož oster: vemo, da edino smrti sistem koda ne more kodirati; vse drugo mu je razpoložljivo.

Torej?

Odgovor je odvisen od našega stališča.

Če menimo, da je vizualna poezija le ena smer med mnogimi eksperimentalnimi, potem ne moremo govoriti o smrti; inovacija je le kodantna manipulacija. Če pa spoznavamo v vizualni poeziji konec umetnosti; če jo imamo za zgolj morfološko, za razkrojeno urejen sistem mrtvih, mrtvo animiranih črk; če je v nji sam umetnostni eksperimentalizem zadel ob svojo nepresežno mejo (gibanje OHO je bilo tako radikalno, da je nazadnje zapisovalo le še posamezne črke, nato črte, nato pike in slednjč nezapisano prazno belo stran, Zagoričnikov **Opus nič**, Plamnova in Pogačnikova **Knjiga z luknjo**); potem dejansko simbolizira točko smrti in je sistemu koda nedostopna.

Vendar, druga plat te nedostopnosti:

belina izpraznjenega papirja ni kodiran znak, a tudi ni nikak govor. Kaj sploh je? Da je vseeno znak, pravite. Da označuje ravno mejo koda? Da je prazna stran zmerom možnost napisane strani, napisana stran v možnosti? Enaka ničli v številčnem sistemu? Znak, brez katerega pisava sploh ni mogoča? Najpomembnejši znak, katerega prištevamo k ostalim?

Če je vrh vizualne poezije — prazna bela stran — smrt umetnosti in pisave, kakšno živo življenje ta čistunska smrt sproža? Grafizmu sledi esteticizem; ne, v njem, ni novega življenja, je le poslikanost prejšnjega. Danes se znova uveljavlja eksistencialna umetnost; tej sem sodil, da je korak nazaj, četudi čudežen in oživljavač. Pa je morda življenje rezultat koraka nazaj? Korak nazaj pa posledek tega, da smo zadeli ob zid — ob smrt?

Ne oznanjam, strahopezdiljivec, nekam polovične rešitve? Nisem otrpnil pred dolgotrajnim obleganjem, ki ga terja volja do zmage nad okopi in zidovjem beline? Je zaskočivši se korak le priprava na pravi vzlet čez zid, na pravo — prihodnje — življenje? Na umetnost življenja, ne več na življenje umetnosti?

Naj to vprašanje zastavim drugače.

Če je vizualna poezija zgolj eksperimentalizem, kot (si) jo razlaga prevladujoče mnenje, potem ne prebija tradicionalne evropske — in za nas najstrahotnejše zaporniške, vistosmerjene, ideologizirane, metafizicirane, poenotujoče, vse drugo reducirajoče — pisave. Nacio-

nalni jezik je sicer španski jezdec, ki ga prevrača, iztepa, mu jemlje bleščavo, a kaj, ko je nacija le prehodna faza; če se ta vtopi, še ni konec uma, narobe, nacija, stara devica, ga na njegovi najbolj drzni poti ovira. S tem ko slovnico in sintakso, stavek in glagol, besedo in črko in črto reducira na sinteme, na nov neobvezen znak, ki je le igriva kvaziumetnostna zamenjava za matematičnega, kaj stori s tem? Kaj s tem ne zvede vsega, kar je v jeziku, v črki, v podobi še drugačno od racionalnega, zgolj na nadomestek, zgolj na konvencionalno znamenje, torej na sredstvo igrivega uma?

Alli pa, to bi bila sijajna in revolucionarna prilika za človeka, raziskuje človeško pisavo tako radikalno, čeravno znanstveno, da pretolče meje sistema koda, da paradokсно in avtodestruktivno ubije samo znanost in zatipa onkraj... kam? ... v povsem drugačno medčloveško ... spet paleolitsko? (jemljam si metaforo) ... sporočilnost?

Kako bi mogla, vizualna poezija, to zmoči? — S tem vprašanjem za spočenjajo naše sanje.

Vizualna poezija ne more tradicionalizem; manjka ji sleherna smiselna banalno mimetična vsebina; manjka ji zmožnost obnavljanja celovitega evropskega nacionalnega sveta. Niti ne more tekmovali, revna pastorka, z esteticizmom; njena lepota in očitna skrivnostnost sta preskromni. Ostaja ji — morebiti, morebiti — naloga:

bi se ji moglo posrečiti, da ne bi bila le eksperimentalna?

Najprej:

ne bi smela biti zgolj tehnika:

ne zgolj proizvod tehnike (kot taka je nekoristna, neuporabljiva), ne zgolj identitetni odsev tehnike (kot taka je nepotrebna). Če je še umetnost, če torej še ni smrt (umetnosti), je v bistvu enaka esteticizmu; kljub vsem fenomenalnim razlikam tudi ona še zmerom svet podvaja v realiteto — v tehniko — in v lepo igro; se pravi, da tehniko skriva; lepa igra je le zamaskirana tehnika. Naj je igra celo grda, naj je le morfemska, naj je pijan ples razmetanih črk, zmeda črk in črt, kot taka še zmerom profitira od razlike med obrazom in masko.

Tisto sanjano drugačno, kar iščemo, slepi in nezadržni, ne more več temeljiti na igri oblačenja in slačenja, skrivanja in razkrivanja, maske in obraza. Tehnika kot zadnji krik poenotene univerzalne zgodovine je dejansko različko(vanje) ukinila. Lepota, kakršno poznamo danes, je buržoazni pojem plakatiranja; okraševanja ambienta.

Tehnika je ukinila usodo; usoda je le še reklama za lepakov. Zatorej:

je zahteva po obuditvi usode vračanje v klasično neolitsko izročilo — vračanje, ki smo ga nastopili vznemirjeni zaradi skušnje neusodne poljubnosti, v katero je zavozlan svobodni člen sistema koda? Če gresta svoboda in usoda skupaj, če sta enojajčna dvojčka, potem je z realizirano svobodo udejanjeno končana tudi usoda, in nobeno pasje tarnanje ne pomaga; potem je usoda usodno brez tal in se lahko igračkamo le z njenim manekenskim nadomestkom.

Je še živa ljubezen? Ni tudi nje sistem koda zadavil? Skupaj s sovraštvom? Se je danes zmožen kdo za koga izpostaviti, žrtvovati? Se za kaj in čemu izročiti? Da, čemu, ne le čemu?

Ko pa tega česa ni; bi se že, ta ali oni, junaško izprsil, saj smo še čvrstega rodu otroci; pa ne gre, ker manjka obvezni cilj.

Kaj bi tožili, da manjka, ko pa je tak realni cilj zmerom le alibi! Zavrzimo alibi! Ko vera začne verovati v Boga, v osebo, v Idejo, v konkretna nebesa, je že načeta in brezverska; je že ideologija in narkotik. Prava vera veruje tako, da cilja v drugo(st); drugosti se ne da pozitivno opredeliti, ker so vse današnje opredelitve znamenja našega metafizičnega sveta-jezika in zato vse merijo krivo. Zadošča za pravo vero brezmejen odpor do tega tuka, do istega, groza pred ponavljanjem, obup zaradi praznine, gnus do vtirjenosti? Vtirjenost in praznina in ponavljanje so le druga imena za pekel. Nebesa so le drugo ime za drugo(st). Nebesa so, ker jih ni tu; ker niso to. Nebesa so eter svetega, božjega, ki si ga Bog Oče

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70

Gospodar Sistem podredi in skriva v nedostopno zakladnico večnosti. Oropati Boga, ukrasti ogenj drugosti, zminirati skladišče zlata: s preprostim dejanjem izkazati nedolžnost.

Pa je nedolžnost mogoča njemu, ki govori? Ni jezik izvorni greh?

Morda pa bi si mogli zamisliti logos, ki ni logičen? Mit, ki organizira, a ne enoti in ne podjarmija? Jezik, ki ne temelji na pravilu identitete? Govor, ki izteza svoje peresaste kaveljčke v nenadzorovan prostor?

Naj zasekam v duševno telo bližnjega le absolutno predanost svetu, sočloveku? Naj oznanjam protidar, vrnjeni dar, ki pa ne bi smel biti smiselno smotrna žrtev? Ta je že proizvod ekonomije. Dogodila naj bi se le izpraznitev sebe, da bi drugi bil, se razcvetel v mojega bližnjega.

Ti ne zadošča, iskavec, izpraznjenost životarjenja v kodu, čistina bele strani, ki je nedolžnost sama? Nismo pridrsali do kraja, kjer se spet spočenja začetek?

Kaj pa če je tudi izpraznitev le druga plat bogastva, nabiranja, kopičenja? Ker gre

oboje skupaj, tudi oboje skupaj odhaja, in danes, v predpostavljenem koncu, ne morem več enega izigravati zoper drugo. Prazen — poln; vso srečo, nerazdružna prijatelja, ne prvega ne drugega si ne želim!

ni celo trpljenje najlepši, najdragocenejši dar neolitika, posledica dela, odtujenega (a neodtujenega ni), poljskega, rudniškega, živinorejskega? Poticasti nasledek vojn, krvavodejnih, sopotnik institucionalno državne organizacije? Trpljenje je najbolj ljubljeni človekov otrok, a sistem koda nam ga jemlje. Pritiskam na gumb, kodiram in se pustim kodirati, je to še trpljenje?

Kaj pa če je takšno početje najstrahotnejša muka, ki si jo je mogoče zamisliti? Muka nemučenosti? Bolečina praznote? Groza ničā?

Se da temu še reči trpljenje? Gre za tisto trpljenje, ki očiščuje, pomirja, osvobaja? Ni čisto navadno sranje? — tako bi neprisiljeno bleknili mojster žargona.

Je neskončna imaginativno narcisoidna ekspanzija želj le posledica nihilizma? So nam esteticistični in karnistični in ludistični užitki navrženi, da bi z njimi uravnotežili drsajočo skušnjo ničā? Se muka in užitek, pohlep in gnus, želja in nič družno prekrižavajo in sklenjenih rok cepajo v podsvet senc, v Hades?

Kaj ostaja?

Nič ne ostaja, takšna je prva resnica. Drugačni, sanjani svet je tak, da v njem ne more nič ostajati, da sam ničesar ne zadržuje, da sam sploh ne traja kot ostajajoč; kar se kopiči in bogati in skladišči in instrumentalizira, je ta svet, je svet, ki ga ne maram.

Ob-svet, drugje-svet, kako te odkriti, kako te imenovati, nesanja sanjana?

Ampak to je tisto:

kar odkrivam, z jezikom spoznanja evropskega, s filozofijo, z mišljenjem logičnim, je že tradicionalni neolitski svet: igra skrivanega-odkrivanega. Kar imenujem, je že isto: odsev imenovanja. Jezik tvori vsenaokrog le predmete samega sebe, le pomožna določila zase. Jezik doseže, da je ime namesto sveta. Najprej je razlika med imenom (kulturo) in imenovanim; takšen je položaj v visokem hipu vzraslega naroda. Nazadnje, danes pa je le še ime samo. Besede niso več reči; niso več besede za reči; so le še besede za besede.

Torej končati z imeni?

Sistem koda nadomešča imena z znaki; to je še huje. Znaki so le znanstvene okrajšave imen, le njih tehnično bistvo. O čemer sanjam, je svet brez imen.

Sanjam. Sanjam? Ni sanja(rje)nje prav tako tradicionalna dejavnost, podvajanje realitete z imaginarnim?

Ne! Saj sanje niso izmišljenina!

Morejo biti sanje slutnja drugačnega sveta?

Je ob meni ob-svet kot sanja?

More zaplapolati sanja kot dejavni val in zasnovati svežo družbo?

Vizualna poezija nekaj določno ukinja: samostojnost novoveške pisave, samostojnost novoveške slike. Vre iz srhkega mešanja med obojim nekaj drugega? Sploh

lahko o tem drugem merodajno razpravljamo, če se izražamo, govorniki, le z dozdašnjimi — dopoljenimi, dovršenimi — pojmi in imeni? Če nas vsa ta znana, zdršana, zmrvljena imena vračajo v že znano in v stalno isto?

Če je ne govoriti zastojnski posel, sprenevedav in mlačen umik pred surovo govorečo, ukazujočo, nadirajočo nas realiteto, je potem dober nasvet: drugače govoriti? Že; a kako? Preoblikovati z močjo neznanske stiske človeškega bitja (smo mar že v nji? je že skrajna? preobračajoča? si je le ne umišljamo, slabički?) dozdašnja podoba imen, vsebino in lik pojmov, obraz stavka, fonetično pisavo znakov, racionalno sintakso govora, lastniško ločevanje na slovnični jaz in ti in mi in oni in na preteklost in na prihodnost in s tem na moje in tvoje in prejšnje moje in bodoče moje? Razhoditi dozdašnja slovnicu, ki usodno modelira naše reificirane, produkcijske, polasčevalne, kodirane odnose? Raztreščiti obenem z evropskim prisilnojopiškimi jezikom tudi evropsko institucijo: ne ječe narodov, ampak nacionalno ječo?

A na kaj se opreti, ko sanjam o svetu zunaj lastnine, izključujoče, blaga, navzdol tlačečega, zunaj koda, žigosajočega, zunaj sistema, hlevskega, zunaj avtoritete, posiljevalne, zunaj svobode, neobvezne, zunaj užitka, ponižujočega, celo zunaj usode, nesprašujoče? Kako sploh topogledno sanjati?

Vizualna poezija prišepetuje: naša strategija je v uveljavitvi razstavitve stavkov na morfeme. Jaz pa vračam podtikanje: naša strategija je ravno v otipanju zunajbesednosti. Ni potreben ravno nelzprosen boj z ideologijo kodantnega lingvizma, esteticistične znotrajtekstualnosti?

A kakšen preklet boj?

Tak, ki ga sam, ta hip, igraš, nemočen boj samih s sabo sprtih besed, samih sebe križajočih čustev, nepotešenih, nesrečnih, že vnaprej izgubljenih?

Je edina pot esejizem — čeckanje, ki se ga, prevzmemirjen, lotevam: brezobzirno radikalizirati sistem koda, to je uma (kako naj zavrnem znamenito Foucaultovo trojico: savoir, pouvoir, jouir — vedenje, oblast, užitek?), obenem pa le-tega subverzivno, notranje in zunanje, kjer moreš, razstreljevati? Torej še kar naprej slačiti, a noro dosledno: ne pustiti več nobenemu oblādilu, da bi bilo celo, še posebej lepoti, goljufici, ne? Slačiti kožo, meso, strgati kosti? In prisluhniti temu, kar zapoje pod nožem samorazrezovanja?

kondukt

produkt

kond

prod

ukt

ukt

kon

uk

konec

uka

krovec

rov ka

krov

kroveka

ove

v

Peter Mlafer

Der Soldat und der Staatsmann

STALINGRAD

Na stalingrajskem polju muzika
gosli in cimbal igra,
junakom na čast,
ki se pravkar v boj podali so.

Mrličev kupov vedno več nastaja,
se sreča enkrat k Nemcem,
drugič k Rusom nagne,
ko Marsu moč nenadoma zastane.

Opazi to kapelnik, cela godba naša:
da ja sijaj te bitke zlepa ne ugasne,
nažgemo viže, rock in twist.

VESELO PRIČAKOVANJE

Grem na štreko,
se na tire počm,
vlak počakam,
nič ne jebem.

Sonce odpizdim
in modro nebo,
ksihte nagnusne
in bedast sistem.

Že rahel zven
v tračnicah
zaslišim.
Jujujuhuhu!

TOTAL RAZVRAT

Ko babo po stopnicah
za lase gor vlečem,
vpije pizda kravja,
da rada me več nima.

A kaj me briga to cviljenje,
saj rock 'n roll mi daje moč,
da po njej udriham celo noč.

Še desce iz tovarne,
ki kvante jim bistré oko,
povabim k sebi
na peklenski ples.

Pa kaj, če zjutraj vse pocrka,
saj rock 'n roll mi daje moč,
da dobro serjem ga vso noč.

KONEC

Potem, ko je vse končano,
ko je samo nič,
ko sta fuk in duh
eno in isto sranje
in volje in moči ni,
mi manjka še
suicide on the stage.

VLADAR

Vladar je heroj,
ki pride na sceno
in divje kriči:
"Še kurb, še žnopsa!"

janko jezovšek

SAMOMORILSKA I

dajte nam kaj za kadit
dajte nam kaj za popit
dajte nam šnopsa in žganja
rakije in kлокotanja
kakršnekoli pijače
damo vam kikle in hlače
dajte tablete za spanje
da bojo večne nam sanje
dajte nam sabelj in strupa
da se v navalu obupa
ločimo laže od trupa
dajte nam čvrstih vrvi
da nam telo obvisi
dajte nam hitra vozila
da bojo kosti nam zdrobila
dajte nam toka in plina
dajte še ognja bencina
dajte nam britvice nože
da si razparamo kože
da si prerežemo žile
in si zabodejo vile v črevesa
da nas ponesejo vile
v nebesa

SAMOMORILSKA II

na progi ležati je húdo
ker vlak ima vedno zamudo
strmoglavimo raje z letalom
potegnimo se z dvigalom
na vrt nebotične ploščadi
da jo zagodemo nadi
da jo zagodemo upu
in se umaknemo hrupu
vrzimo se v brezno na skalo
položimo vrat na tnalo
z mosta skočimo
od jeze se razpočimo
šivanke požirajmo
od dolgčasa umirajmo
vzemimo sodček smodnika
in sigurnostne žigice dolac

pika

če vse to ne gre
ne obupajmo
trčimo z glavami
no?

UPORNIŠKA

dajte nam kruha in vina
ponavlja se zgodovina
dajte nam vina in kruha
upor se rodi iz trebuha

komur ni vode in zraka
dovolj in raje pretaka
kri za boljše življenje
ostane le hrepenenje

kdor pa na vse le prikima
in je le črna živina
ta dobi pokojnino
da si zamenja jo v slino

kdor se upira resnici
in kliče krivične k pravici
je od norosti okužen
svobodnih misli je suženj

PLAČA

danes je prvi
gremo nakupit
sveže postrvi
jest kaviar
to bo večerja
lupiti krompirja
danes ni treba
naj ve soseda
da gremo v bar

POTROŠNIŠKA

dajte klobas in pečenke
dajte mi stegna mladenke
dajte mi vinskega trsa
dajte dojiljina prsa
dajte mi jagod rdečih
dajte mi usten ljubečih
dajte začimb mi pekočih
dajte mi rok božajočih
dajte še sladke medice
ljubljeni krilo device

ČITALNIŠKA

o vodnik sorodnik
okroglih sprevednik
kje je tvoj duh

slovenci so v senci
zavesti lestenci
naprodaj za kruh

o kje so napevi
kje vriskov odmevi
ali sem gluhi

kaj bi z zahodom
požrešnim gospodom
nismo od muh

X X X

kaj pijanec bi brez vina
kaj kokoš brez petelina
kaj bi gospodar brez biča
kaj deklíč bi brez fantiča
kaj počne naj kmet brez polja
kaj mehanik bi brez olja
kuharica brez okusa
in šofer brez avtobusa
kaj mesar bi brez živine
kaj bi starci brez mladine
kaj glasbénik brez posluha
kaj v neslani juhi muha
kaj naj peče pek brez moke
kako naj krade tat brez roke
vrč ni pravšen brez držaja
pendrek nič brez policaja

West Centre Hotel

LILLIE ROAD · LONDON · SW6 · TEL: 01-385 1255 · TELEX: 917728 · GRAMS: WESTCENTA TELEX LONDON

WHEN I WAS IN LONDON THIS SPRING,

DREAM!

I HAD A DREAM ABOUT INTERNATIONAL DREAM SHOW.
I DREAMED MYSELF BEING A CHAIRPERSON&&&SOMETHING LIKE.....

PONIŽ DENIS
Janežičeva 1
61000 Ljubljana, YUGOSLAVIA
Tel.: 23-043

For Real Comfort and Unique Value in

Basildon, Birmingham, Cardiff, Dundee, Edinburgh, Glasgow, Hull, Leicester, Liverpool, London, Heathrow,
Newcastle, Portsmouth, York, H.M.I., Centrelink, and Supranational Hotels throughout the World.

darke štrajni - pripombe k
vprašanju mestne gverle

RR

c

o o

c

i

v

o

o o

o o

f

e

d

d

b

d

abcde

f g i

jk

darko štrajn - pripombe k vprašanju mestne gverile

Baumann, Michael, genannt „Bommi“
25. e. 47 Berlin
gem. Gefährdung durch Explosion (§ 311 StGB)
(maßlich Angehöriger der Anarchistengruppe „2. Juni“)

Aufnahmejahr 1970

Beschreibung: 1,76 gr., schlank, dunkelbraunes Haar,
möglicherweise Kinn-, Wangen- und (oder)
Oberlippenbart

Anarchistischer Gewalttäter
Vorsicht Schußwaffe!

Glih nemški delavski razred je bil od vseh zmeri najbolj preguncan, zdej so ga "Soziji" (socialisti, komunisti), pol pa "mad"-Hitler. Vsakmu je pršlo in je precenu celo verigo od rdečega do črnega, od levega do desnega, to je tko, da v nobeni deželi ni tko teklo kot v Nemčiji in je pol jasno, da oni več nobeni stvari ne pristopajo.

"Bommi" Baumann: Wie alles anfang, str. 35, Frankfurt/M 1976

FACES OF TERROR

Alberto Franceschini

Roberto Gribbene

Tonino Paroli

Paolo Maurizio Ferrari

Aliredo

Paola

Renato Curcio (left) and fellow terrorists behind bars in Turin: 'Forty years of struggle' to build a new Communist society in Italy

Prevod zgornjega citata bi naj približno ustrezal žargonu berlinske ulice, v katerem je napisana celotna navedena knjižica. V tem žargonu po nemških beznicah nemški delavski razred izreka tisto, kar bi v marksistični terminologiji označili kot razredno zavest; natančneje: kot izgubo razredne zavesti. Michael "Bommi" Bauman: je individuum tega razreda, ki je izstopil iz svoje razredne apatije v revolucionarstvo — preko rocka in bluesa, preko izvenparlamentarne opozicije do mestno-gverilske skupine "2. junij". Danes je Baumann tudi izven tega, v ilegali, saj je še vedno na tiralicah nemške policije.

Baumannova knjiga "Wie alles anfing" (Kako se je vse začelo) je bila ob svojem prvem izidu zaplenjena, knjigarna "Trikont-verlaga" v Münchnu pa pokšana. Izšle so nove izdaje, ki so bile podpisane s kakšnimi štiristo podpisi oseb in založb. Knjiga je bila v prvem trenutku prepovedana, čeprav gre za izpoved bivšega terorista, terorista, ki pripoveduje svojo zgodbo o "tripu", ki je vključeval specializacijo za izdelovanje bomb. Toda prepoved knjige je utemeljena v nečem drugem: bivši terorist je razkril vlogo policije nemške obveščevalne službe (BND):

"En takšen človek kokr Nollau (takratni šef BND) je že 1966 rekel podpirat vse maoistične grupe, da je to bla naloga varuhov zakonitosti. Potisnili so nam orožje v roke, da bi mogli šicat njihove lastne ljudi. To meni danes še ni prav jasno, ktera vloga tem ljudem pripada ... (Ibid. str. 110)

Baumannova izjava ni izmišljotina, četudi pomislimo, da je naivna dikcija fingirana. Njeno verodostojnost je dokazala policija (skupaj z aparatom zakonitosti za seboj) s svojim poskusom prepovedi knjige, ki v pogojih nemške akademske demokracije ni uspela. Naslednji element dešifriranja sklopa država-terorizem-država v polju meščanskega reda je: kadar se državni organi ukvarjajo s "subtilnim" manipuliranjem, se znajdejo na tleh iste iracionalnosti, kateri je subjekt-državljan podvržen v svoji spontanosti.

II

V pričujočem zapisu nam gre za temeljniji, po intenci materialistični razmislek o novem evropskem "terorizmu", za lociranje mesta "tega fenomena" ob sprotne kritičnem obračunu z določitvami s stališča meščanskih ideologij. Zadeva je še tolikanj urgentnejša, ker se to ideološko stališče pod krinko nekakšne obče morale ipd. hoče vtihotapiti tudi v marksizem. Uspeh ideološke meščanske diverzije na

tem terenu je potem "dokaz", da je marksizem vključen v isto logiko oblasti kot ideologije, ki jih producira v določenih konkretnih formah sedanja struktura meščanske družbe. Sam marksizem se podredi moči tega "dokaza", kakor hitro izreče svojo nezmožnost diferenciranja utemeljenosti pojava, njegovega zgodovinskega mesta, večplastnega vprašanja položaja delavskega razreda v meščanskih "demokracijah" in vsekakor še aktualnega vprašanja države. Prav slednje vprašanje, ki je bilo navidezno vzrok spora med marksizmom in anarhizmom, odpira možnost razumevanja italijanskih Rdečih brigad, medtem ko nemška urbana gverila izreka čistejšo konfrontacijo, ki jo do določene mere pojasnjuje uvodni citat.

Žurnalizem legalnega tiska in ostalih informativnih medijev ne manipulira javnosti, ampak predvsem artikulira legitimnost samega sebe in legitimnost celotne monopolno-kapitalske strukture in njenega političnega konstrukta. Vprašljivost te legitimnosti, ki jo urbana gverila izreka z bombami, streljanjem, ugrabitvami letal ipd., izključuje tisto prekrivanje med meščanskim ideološkim čvekom in tistim, kar materialni pogoji konkretno producirajo kot svoj skrajni refleks.

"Netransparentnost položaja", kot bi sedanje stanje meščanske družbe imenovali v kritično-teoretičnem kontekstu, je netransparentnost namenov predpostavljenega skritega subjekta v mreži kapitalistične produkcije in političnih institucij (katere institucije niso politične?). Toda ali tak subjekt sploh je? Za nemškega ali italijanskega mestnega gverilca je odgovor pritrdilen, kajti prav ta pritrdilnost nasprotno konstituira nasproti-samopostavljenost subjekta, ki se razume kot predikat Revolucije. Pomembno konkretno vprašanje je, kako individuum prispe do takšne konstitucije, zakaj se v ogledalu svojega razumevanja zgodovine povzpne do samozanikujoče narcisoidnosti. Odgovor je stvar analize, ki pa se ne sme zadovoljiti samo s pojasnjevanjem, če to pojasnjevanje nima namena prestopiti meja šablonskih razlag.

III

Mladi teroristi prihajajo iz različnih okolij, toda na večino od njih sta vplivali dve italijanski najbolj rigidni ortodoksiji: komunizem in katoliška cerkev.

Gornjo razlago "globljih motivov" dejanj Rdečih brigad povzema tudi naš žurnalizem, samo namesto "rigidne ortodoksije" pojma komunizma vstavlja "napačno razumljeni komunizem" in podobno. Kljub vsemu pa se zdi čudno, zakaj tisk socialistične dežele, kakršna je Jugoslavija, sodeluje pri vključevanju naše javnosti v isto paniko, kakršno ustvarja zahodni etablirani tisk. Kakšna je "narava" te panike?

Deloma jo pojasnjuje Baumannova navedba o sodelovanju obveščevalne službe pri oboroževanju skupin mestne gverile, ko so bile te še v svoji "romantični" fazi. Obveščevalne službe, policija in verjetna vednost določenih segmentov pravnega sistema so v tem primeru delovale v skladu s svojo utemeljenostjo v sistemu. Najlaže jih lahko primerjamo z lovcom, kateremu se mora žrtev pojaviti v polju merjenja, da jo lahko pokonča. Policije, obveščevalne službe itd. po svoji vzpostavljenosti delujejo kot predstavniki **cenzure dejanj**. Njihova naloga je zavarovati državo in lastniški sistem pred vsakršnimi erupcijami spontanosti, ki je prav tako utemeljena s **prepovedjo**, razen organizirane spontanosti, ki je n.pr. kanalizirana v športne spektakle, prostitucijo ipd. Vsaka transgresivna spontana reakcija individua je izven zakona, ki konstituira kriminalno dejanje, ali dejanje zoper potek obratovanja produkcije itd. Zakon in red je torej instrument zapiranja individua v obratovanje sistema, ki deluje na obrobju ustaljenih vzorcev reprodukcije ljudi, vzorcev, ki opravljajo vlogo zunanjega razloga psihoanalitsko spoznavnega individualnega potlačevanja. Fenomen terorizma torej v prvi vrsti producira sama pravno-politična nastava v svoji soodvisnosti z zgodovinsko danim konstruktom celotne družbene reprodukcije. Hlapci države, ki se obenem identificirajo z gospodarjem (kajti gospodar je fikcija v abstraktumu države) torej logično sodelujejo pri postavljanju tarč. V nadaljnjem poteku stvari, ko se urbana gverila organizacijsko emancipira, postavi nasproti legalnosti države samo sebe v ilegalo, preraste meje svoje zgolj negativne vzpostavljenosti, s čimer se sproži samotek krepitev ilegale in krepitev legale (policije). Prvotna **potreba države** po diskreditiranju razredne fronte z redukcijo na "zlobno ponorelost" posameznikov zoper dobri red, se izstavi iz igre; ne obstaja več kot potreba, ampak kot potreba negacije (likvidacije) konfrontacije, in skupaj z likvidacijo na ravni terorizem — država skuša zajeti čimveč od možnosti likvidacije konfrontacije razredov. Tisk sodeluje pri tem z razširjanjem panike, ki je panika množic pred lastno spontanostjo, saj je "ogroženost demokracije" zahteva po občni disciplini, ki je po modelu iz tridesetih let v Nemčiji lahko tudi demokratična pot v fašizem.

Italijanska KP je skorajda nasedla tej igri. Namesto distanciranja od države s hkratnim distanciranjem od Rdečih brigad, je v celoti sprejela politično igro "obrambe demokracije". Značilno pa je, da naše časopisje ni poudarilo Berlinguerjevega govora konec maja, ko je pozval k strnjenosti celotne fronte levece do meje Rdečih brigad — vse preveč se je razgovorilo o "ogroženosti demokracije" in o morali. Kakšni

morali? O morali države, ki mirno žrtvuje politika, ki samo kot truplo lahko reši njene moralne dileme? Ne! Ampak o morali tistih, ki ga "zverinsko ustrelijo" (kakšna je razlika med to in nezverinsko ustrelitvijo?). Kot da bi bila dilema v tem, ali se je moralno boriti proti meščanskemu redu! Ne razumimo se napak — ne gre mi za obrambo taktike mestne gverile v pogojih meščanske demokracije. Gre za to, da je mejna linija zavračanja te taktike v zgodovini komunizma bila drugače kot v identifikaciji organiziranega komunističnega gibanja z državo (vsaj še v 19. stoletju).

IV

Kdo ne prepozna v fenomenu mestne gverile nekaj analognega terorizmu in atentatorstvu pred letom 1848, v katerem je svojo epizodo odigrala tudi Zveza pravičnih (poznejša prva Zveza komunistov v zgodovini), kdo ne prepozna v konspiraciji Rdečih brigad model, kakršnega je v 19. stoletju zasnoval A. Blanqui s svojo organizacijo "Letni časi" itd. itd.? Zdi se, da tisti, ki se boje že samo možnega pomisleka, da so tudi fatalne strateške zmote v boju zoper meščanski red znanilci strukturiranja revolucionarne situacije. Fetišisti **dejanja** (der Tat) so opozorilo o odsotnosti radikalne organizirane opozicije zoper meščanski red. Spor Marxa in Bakunina ni vključeval strahu pred spontaniteto množic (odkod bi sicer bil napisan n.pr. "18. Brumaire"). Šlo je za spor, v katerem Marx dokazuje iluzoričnost obstanka spontanitete že zaradi gole nereflektiranosti diskurza, ki je spontan v rabi terminov "absolutne" svobode in v postavitvi "revolucionarne organizacije", ki ji spontanost ostane zunanja predpostavka, navznoter pa dobimo teološko hierarhijo "revolucionarjev". Toda cenzura meščanskega zdravega razuma celo nekaterim "marksistom" prikazuje sodobno mestno gverilo kot ekskluziven pojav sedanje epohe, ki ji je po istem postopku odšteta zgodovina (dialektika). Ponovi se stara napaka — razredni sovražnik dobi substitucijo notranjega razkrojevalca. Ideološki spopadi na leviči zanemarijo položaj delavskega razreda, ki je potem morda voljan "izbrati" tudi fašizem za rešnika.

Dejanje kot fetiš je v kriznih trenutkih kurantno blago, vse zmerne stranke lahko do onemoglosti barantajo za drobiž "demokracije". To je polje, v katerem "zgodovinski kompromis" lahko postane zadušnica za svojo lastno možnost, ali pa najde svojo zgodovinskost v razredni brezkompromisnosti. "Realna tla zgodovine" sedanjosti so pogoji, v katerih palestinska gverila deluje na izvoru svoje utemeljenosti, so pogoji, v katerih individui z roba etabliranega sveta med konformiranjem v "udobju" in tveganjem življenja **izberejo** slednje.

Termin "izbire" opozarja na eksistencialistično totalizacijo, ki se v meščanskem svetu vedno znova vzpostavlja ali kot teorija svobodne subjektivitete ali kot bombaška akcija ali kot fichtejanstvo ali kot praktični jakobinizem ali kot mladohegllovstvo ali blanquizem ali kot rokodelski socializem ali kot anarhizem določenega tipa ali kot narodnjaštvo ali kot "Narodna volja" ... Skratka, ves čas obstoja organiziranega marksističnega komunističnega gibanja

(in še pred njim) se pojavlja samozvani preziralec besede in fetišist dejanja. Idejna borba očitno ustvarja nestrpnost. Mimo tega poudarimo, da pravkar navedene dualitete ustvarjajo **privid** točno določljive zakonitosti, kajti vmes stoji pojavi n.pr. stalinizma, kropotkinovskega miroljubnega anarhizma, socialdemokracije, anarhosindikalizma itd. Toda ne gre za ugotavljanje predvidljive zakonitosti, gre za možnost razpoznanja pogojev, v katerih teoretični subjektivizem začne igrati svojo vlogo, ki jo lahko igra zaradi **odsotnosti subjekta**, ki je utopljen v ritmu vsepresegajočega sistema reprodukcije. V tem je izpeljana izguba spontanosti, ki je dosegljiva skozi **fetiš dejanja zoper predstavnika avtoritete**.

Država s svojim aparatom je nedvomno reprezentant avtoritete, ki funkcionira kot avtoriteta proizvodnje in kot na drugi strani avtoriteta očeta, država je abstrakcija prav teh reproduktivno utemeljenih avtoritet ob avtoriteti za obvladovanje imaginacije, ki jo tvori cerkev. Pojasnjevanje dejavnosti mladih urbanih gverilcev kot zgolj na psihološki konstituciji utemeljenega "shizoidnega" reagiranja, je obramba meščanskega idealističnega ideološkega sklopa pred **materialistično psihoanalizo družbe**. Tragična zmota evropske mestne gverile izvira iz odsotnosti teoretizacije, ki razkriva mehanizme avtoritete tam, kjer ta deluje. "Tragična zmota" je videti avtoriteto tam, kjer je reprezentirana, kjer ji reprezentiranost daje vlogo žandarja, ki je zadolžen za zapolnjevanje praznin delovanja avtoritete v reprodukcijskih mehanizmih družbe.

Razvidno je torej z vso očitnostjo, da se teoretična in praktična vloga organiziranega komunizma v odnosu do evropske urbane gverile ne izčrpa v samem ideološkem odklanjanju in v enoglasnem obsojanju predrznosti dejanja. Kolikor se, je tak organizirani komunizem soodgovoren za perpetuiranje in širjenje terorizma, v končni instanci tudi terorizma države. Odprto pa ostane vprašanje, v kakšni meri je takšnemu komunizmu prezentna alternativa organiziranja množic za ukinitve meščanske družbe.

V

Potrebno je, da se dotaknemo še enega problema v zvezi s tu obravnavano problematiko. Jasno je, da celotni meščanski ideološki instrumentarij v imenu moralističnega prekletstva nad terorizmom kompromitira vse, kar je v dani strukturi meščanskih družb politično levega. Pod posebnim udarom je seveda nova leвица in vsa njena tradicija, s kulminacijo pred desetimi leti na prvem mestu. Nova leвица je še večkrat označevana kar kot "skrajna leвица", skupaj z različnimi marksizmi je v to zajet tudi vsakršen anarhizem.

Ali to nediferencirano poenostavljanje za omejevanje razuma bralcev Springerjevega tiska lahko sprejmemo kot točno? Nekateri naši pisci časopisja nas prepričujejo, da je res tako, in to svoje prikazovanje hočejo prikazati celo kot svojo "službeno dolžnost". Morda te banalnosti ne kaže podcenjevati.

Nova leвица je sicer teoretsko-ideološko-praktični reprezentant percepcije odsotnosti kritičnega materializma v teoretskem in praktičnem pogledu v razvitem svetu šestdesetih let. Porodi jo ponovna popularnost

zgodovine, iz katere povojne generacije izluščijo marksizem, utopizem, anarhizem, trockizem itd. Največji del nove levice, ki je marksističen, je formuliral kritiko dogmatizma v marksizmu in obnovil idejni boj, namesto katerega je dolga leta po vojni vladalo monološko (blokovsko narekovano) hvaljenje enega sistema nasproti drugemu. Tradicionalni organizirani komunizem, kolikor ga je še bilo v zahodni Evropi, seveda ni manifestno priznal svoje zgodovinske dezorientacije, sčasoma pa je pripoznal "nove pogoje", kar imejmo za začetek procesa ponovnega osvajanja množic s komunistično idejo.

Toda razredne fronte se neprestano zamegljujejo. Desnica se včasih loti dikcije levice, nekdanji levičarji (kot n.pr. "novi filozofi" v Franciji) se ponudijo za predelavo meščanske ideologije v modernizirani diskurz antimarksizma. Nemčija je ob svoji komunistični in socialistični tradiciji proizvedla pogoje za vegetiranje najbolj "pomalomeščanjenega" delavskega razreda vsaj v Evropi. Toda mašina kapitalizma in novih form imperializma za temi ideološkimi kulisami izloča pozicijo "tretjega sveta" in "blagostanje" dežel starega sveta.

V približno vsem tem neznatni del radikalizma iz l. 68, ki se ni zaprl v študijske kabinete ali se obrnil v "revolucijo navznoter", končno hoče presekat vozle z **dejanjem**, "popolno predanostjo stvari Revolucije" itd. To je nevroza in poseben odgovor na nevrozo. Namesto potlačena frustracije, eksplozija frustracije nekje na robu meščanske družbe, ki se proizvaja v novi fašizem.

Neoanarhizem, ki je recimo ideologija terorizma, je sinteza marksizma in leninizma z revolucionarnim dejanjem za vsako ceno. Ocena, da so meščanske demokracije fašizem, je lahko zmotna ali ne, kajti nihče nima pozicije izven družbe v prihodnjem času v objektivni poziciji samo opazujočega boga.

Nova leвица ni bila organizirana v enotni partiji, če odmislimo njene organizirane segmente. Po svojem spontanem miroljubnem izbruhu (ki pa je terjal večje število žrtev terorizma države) se tudi kot enotna ni mogla ohraniti, saj je obudila predvsem različne pristope k interpretaciji razredne razlike, pri čemer najmodernejša zgodovina marksizma nekaj njenih teoretikov ne more več odmisлити (n.pr. Dutschke, H.-J. Krah, Gorz, Negt, angleška skupina ob New Left Review, skupina ob "Manifestu" v Italiji itd.).

Mestna gverila je eden od, recimo, zmotnih odgovorov. Toda ni vseeno, kako je konstatirana ta zmota!

Darko Štrajn

d b vodušek
pripombe k pesniškim prispevkom tega zvezka Problemov

Friedrich, dr. - Abecedna usoda je nanesa, da se na samem začetku pritičnih Opomb soočim z največjim (posebno kadar v čevljih) Sauerkraut slovenskim pesnikom. Njegovemu stvoru sem pribil uredniško mnenje "naj napiše kaj boljšega (česar je vsekakor sposoben); vendar je bila odločitev uredništva v celoti (kot je očitno) v prid objavi; in to me je spodbodlo k ...opombam. Drugega že skoraj ni več pridati.

Osnovni ideji prvega (daljšega) kosa nimam kaj očitati (čuvajmo zeleno, ki ga ljubimo); ampak ta cilj nikakor ne opravičuje uporabljenik formalnih (ne)sredstev!

Drugi kos (finale Maestoso) je presejal moje dojemanje. (Morda se ne morem zares z dušo prištevati k ljubiteljem trave - glej tam).

Dekleva, Milan - Ta v tem zboru na oko najbolj nepesniška oblika vsebuje zame največ poetičnega vzdušja.

Jezovšek, Janko - Zanj ne bom štedil dobre besed. Deklevi ni konkurent, ker druge strune ubira. Njegov jezik in vodila pesmi so v toku trenutne (polpretekle) "punk" dobe (in ob tem poje, bodisi nekritično, bodisi sam sebi se posmehujoč:

o vodnik
.
.
kaj bi z zahodom
požrešnim gospodom
nismo od muh

A kdo ni poln protislovnosti?

S Samomariško I se mu je napisala (morda nehote) dobra (diskretna) družbena kritika; na koncu taiste pesmi pa je (na našem koncu redka) smiselna štiripasovnica -

da si zabodemo vile
v črevesa
da nas penesejo vile
v nebesa

Diagramatski prikaz:

vile - angeli (nebesa)

vile - osti (smrt)

vile - držalo (metla)

vile - čarovnice (pekel)

Kapus, Sergej - Njegovi teksti me spominjajo na glasbo. Kadar so daljši (Osvetje...) delujejo kot improviziran jazz. In iz določenega kota brani uspejo vzbuditi mikaven razbit ritem zvena, pomena. Kadar so kratki, so kot gruča klavirskih tiov; že so mimo - komaj da si jih opazil.

Kleč, - Mladenič (Kleč) je skočil na mesec (žensko) in se :

ulegel
in tako nadomestil
manjkajoči del
da je bil mesec
brez najmanjše
izbokline okrogel

(popolnost - oblika kragle - mistična želja po celovitosti)

Torej on in ona - popolnost, enota? In mladenič tako potenten, da mu luna ni previsoka?

Te moje ekskurzije v Klečovo pesem ne bom popolnoma njemu naprtil, a njegova (tokratna) ekshibicija prav vabi... Kajti tokrat je spočel nečastno dete, čeprav se pogosto s Kermaunerjem strinjam, ko postavlja Kleča kot naslednika slovenske poetične tradicije.

- Objektivno (karkoli že to je) - za objavo. Subjektivno - ne bi bral, če ne bi bil v uredništvu.

Memon, Vladimir
Mlakar, Peter

- Tudi v toku (že omenjene) punkovščine, ki tudi že pri nas prihaja iz mode, pustila pa bo za sabo na novo izkrčeno ozemlje (erozija). Da je šlo Petru (in punku?) vsaj deloma za pozo, izdaja kontrast med deklarirano vseenostjo (grem na štrekon'č ne jebem) in potrebo po barvitosti željenega (zagovarjanega) konca:

ko je samo nič
.
volje in moči ni
mi manjka še
suicide on the stage

(Paralela - ? - "Take strychnine for your ultimate trip!") Doslednosti Mlakarju tu ne moremo očitati; voljo vsekakor ima, volji da' največje" (in zadnje) uprizoritve - uprizoritve smrti. (Spolnost že ve č ni tabu). Smrt kot poslednji "noli fangere"- demistificirana, vulgarizirana... Do tega je moralo priti.. Ob tem lahko preskočimo na tekst Stalingrad:

Mrličev kupov vedno več nastaja
se sreča enkrat Nemcem
drugič k Rusom nagne,

Boji naših očetov niso naši boji. Njihove grozote so nam pravljice o trojanskem konju, njihove grozote lahko pojemo neprizadeto kot Iliado za šolsko berilo. In kdo se je iz šolskega berila naučil, da se je vojne treba bati, izogniti... So pesniki znanilci? Nam tak odnos nakazuje, da se je strah polegel, da so obrambni refleksi ugasnili ... kajti ali ni morda vojna hec?

Pesniki ne pišejo z razumom, poezija ni logika; sicer pa tudi v človeškem ravnanju v najširšem smislu ni videti posebne logike, še poezije ne...

Rotar, - Če si navaden smrtnik in pišeš pesmi: kratke pesmiso najtežje. Brvar jih je pisal vodoravno (enovrstičnice -
Dreja tudi Kleč). Oba ne vselej uspešno, vsekakor pa sta sicer dosti boljše pesmi ustvarila.

Rotar piše navpično. In vodoravno. No ja. Ne. Napisal je tudi (upam, da ne slučajno) dober tekst (ki je seveda malo daljši!), ki se začne z mahajočimi otroci in se konča z odraslimi.

Zlobec, - Čeprav se zavedam, da je ocena "dobro narejeno" pogosto uporabljena tam, kjer nam kaj ne seže čisto do
Jaša srca, obenam pa ne moremo mimo tega, da gre za kvalitetno stvar... Prav to je moja opomba k Zlobčevi poeziji, ki je v tej družbi gotovo najelegantnejša, priča o mojstu besede - jezika. Tu ni disonance, oblika je dognana, vsebina (morda) še preveč.

Kaj mi brani, da ne morem z njim na njegov planet?

V taki celovitosti ti že majhno neskladje prepreči popolnstik. Pri mojem odnosu z Zlobcem so to pomanjševalnice: (dobesedne in smiselne):

medtem je ptičica
s kljunčkom gre do neba

To nagnjenje go spravlja pri meni v predal ... kjer sicer ni v slabi družbi. Pomanjševalnice je ljubil tudi Kette.

isati i govoriti slovenački još-ne znači biti slovenec; t.j. da neko lingvistično dejstvo još-ne znači podudaranje s dejstvom neke določene nacije, koja bi od-ločilno učinkovala v podudaranje mene s tom nacijom, t.j. do-ločala moje iz-rěkanje in/ili u-pisivanje u jednom striktno določenem geografskem-političnem-ideološkom prostoru, ki je ovde slučajno prostor slovenstva. mogel bi neke reči, da serem na mesto slovenaca, ali tega mesta ni: topos je uvek-več drugje, izmaknjen/izmikajuč-me in serem u ponor /civilizirane sranje, sranje civilizacije je višemanje vedno sranje u ponor/ i još ovo /npr. znano je, da je u indiji naseljenih oko pet milijuna slovenaca; natančno številko daje "Pegam in Lambergar", tekst F. Rudolfa; podatak je iz leta 1971/

/trenutno mi nije sasvim jasno što sam htio da rečem; ako nije jasno niti vam, potlej smo skupaj u nejasnom /skupaj nejasni; in v slogi je moč in u masi je toplo in tako prijatno smrdi po švicu, po giljetini, po madam pompadur, po čredi, koja je sađnana u šišanj, ulazi postaven kmet, ki naj smrdi po rakiji /mekani/ in ima u šakama škarje in odraže brkonji čeljustniku brkove.../

dakle evolucija; torej, od tega 1.9.1978 do danas sem toliko sešel čezse, da mogu videti što je na stolu, skrivnost je ođignjena, tančice koje je detinstvo splelo in pregnule preko dolg očasnega, toda prefriganega mišljenja Istoga, su pregorele, torej danas sem jugosloven. razširitev pojsađa izmaknula je dotle čist o in nepokvarjenu prirednost crkva na hribih, bele, vijugave ceste, tu i tamo dim iz dimnjaka ili iz flaše /sada in od tu ni jasno: flaša ili dimnjak/, znamenj ob putu, nezadržnoga progressa, mesijansk e posvećenosti u tajnu poslednje ure in spasenja /ko je sasvim jasno kdo mora da je spašen i ddo može biti spašen/...

v prešitavi je progres nekaj tako očiglednoga i fascinantnoga, toliko sam primaknjen nekim novim prostorom, ki do nadaljnega i kasnije definitivno ukidaju fiktivni prostor prošlosti, ga vdenejo u besmiselna zunaj-logična onirička videnja u kojima je kvečjemu smešen, ki se /tu in zdaj, za-enkrat/ prostori jugoslovenstva, da je samo pitanje časa, kad e ekspanzija iz ovih za sada još uvek u ovih prostora, upisati tudi te iste nove prostore, jih razgraniti u geografsku kartu za neodrešujuči zor od onstran in tostran...

samo da bo jezik, koji će se tada upisivati i/ili izgovarjati, toliko tuj; drug; različen; da bo očekivanje sporazumevanja /s vaš e strane, nikad nije to moje očekivanje/ nemoć gobavcev ispad jednog zida koji ubija već time, da je tu /s svojo prisotnostjo/ kao plivanje i ronjenje u ognjenom moru jezika, čije je mnoštvo još ne predvidljivo, kao tinjanje smrti /neposredovano;/ kao

nisam slovenac

rojen u atlantidi i nalazim u sebi sve, kar je pozabljeno i p
otopljeno; ribe se pretakajo iz čaše u čašu; upisane u kamnu; kamn
i prepleskani s algama ili nacionalističkimi znamenji: falos koji
štrli u večnost, u apsolutno, kao zrenje ideja

začeci su stvar bega u more, kroz još ne jezik, daleko od pre
takanja smrti, daleko od vedenja o trulenju, jakih bokov /kot ples
trebuh v dotiku evkaliptusa/ in s štapom u roki. jedenje je stvar
štapa in rakovic in polžev in sečanja na daleko, veličastveno, tru
jujuče zlato dobo; faza ubijanja in stalno prekidanje te faze; več
na mogućnost kratkog stika /ili još bolje: izza večnosti/

tigar je vstopil vame. v mestu JEST panika, ljudje se zatvara
ju za svakimi vrati /stara, ponavljana stvar: zaključati, ključ u
bunar, prek leve rame/, u momentu smo na ulici gasilci i ja
sami: smešen in s predolgimi uhlji /adi: inter vaccas bos est abba
s/, z gasilci smo prijatelji, b:zo; pripremimo rajanje in seremo g
n pozno v noč i pljujemo svetu guzicu europske demokraCIE; toga od
gasilaca nisam očekivao, nikad, zato me proti jutru vrne
jo u kletku. Krožnik in plastična žlica / ne smem se sam ubiti / su
jedina veza s svetom. Sam sam, ovde in svoboden...

nisem slovenac

dakle: to, da pišem i govorim slovenački, še ni nikakvo jamstv
o za to, da sam nek slovenac / prvi put sam besedo slovenac čuo 1.
9.1978 in nimam nikakvih razjašnjenja o tome, zakaj ovde gre. mogu
da mislim svašta! i mislio sam svašta:

da je slovenac puki sinonim za avstroogarskog brambovca iz prv
ih redova, ki pada z besedo hvaležnosti svojemu cesarju v gobec / go
bcu;

da je to nabasana, čitalnička, čejankarska, gobarska, gubava,
bruntarska, kajžarska, polizana, pojebana, klavstofobična, sodomi
jska, nekromatička, gnjilarit;

da je to gobina 983;

da je to katoločki - liberalistički - oportunistički sekret za sl
užavke u rokefelerovoj palati 1978;

da je ... šta je? pitam svakog, ki bi to znao, da mi ovako uzgr
ed kaže, kaj je to slovenac

od 1.9.1978 sem u izvesnom smislu evolirao od točke /1.9. je
ovde tek toliko, da se določene vremenske koordinate, vremenska ta
čka, iz katere lahko izvajam kretanje /, ko sem se još pitao što je
to uopšte slovenac, kad sam imao priliku, da izjavim dejstvo, da p

Denis Poniž:

George Orwell
Series
(1984)

George Orwell (beginning):

Bil je jasen,
mrzel aprilski
dan in ure so
bile trinajst.

(1984)

Remember George Orwell

22. IV. 1984

George Orwell

WAS *executed*

DATE 31. 12. 1984

George Orwell (end):

Večidel zato, da bi
utegnili temeljito
opraviti predhodna
dela, potrebna za
prevajanje, so torej
rok za dokončno
uveljavitev Novega
jezika postavili
še le v leto 2050.

[1984]

George Orwell
(junior)

20. 9. 1984